

PETRI
GODOFREDI
CARCASONENSIS,
IURÈCONSULTI, PRO-
CURATORIS REGII
IN FIDE,

Notamenta in procemialia Iustiniani
Codicis.

*In quibus sublimioris & occultioris Iurissprudentiæ, adque uniuersum Ius
ipsum ac ipsam philologiam pertinentia multa scitu dignissima quis-
que comperiet haud insuauis lectione.*

במאמץ ספר פתוח על לשון רזון
Γρηγορίου ὁ Θεολόγος

Cum Indice copioso ac fidei rerum atque
sententiarum insignium.

LVGDVNI,
APVD THEOBALDVM PAGANVM.

1552

Cum Priuilegio Regio ad Sexennium.

C A V T V M est *Autori* diplomate *Regio*, ut hoc opus *Notamentorum* in *Proœmialia* *Iustiniani* *Codici*, & *alterum* *De* *Amoribus*, *diligenter* *perlecta*, & *tota* *pia* *inuenta* & *adprobata* *generalì* *Apostolico* & *Regio* *Quæsitori* *Fidei*, *solus* *excudere* *ac* *distrabere* *possit* *per* *se* *uel* *alium* *ad* *sexen-*
nium: & *si* *quis* *alius* *pe-* ~~ius~~ *tempus* *idem* *audeat*, *ipsis* *Fisco* *addictis* *Codicibus*, *eum* *insuper* *mulctandum*: *alio* *quocunque* *non* *obstante* *diplomate*.

A V T O R adlegit sibi excudendis hisce suis Operibus ad Sexennium Theobaldum Paganum, typographum ac bibliopolam Lugduni: vti & hinc adparet, & quili pacto constat.

1176

Amplissimo Domino, D. Ioanni Ber-
TRANDO, ILLVSTRISSIMI
GALLIARVM REGIS NOSTRI
Procancellario meritissimo,

PETRVS GODOFREDVS,
CARCASONENSIS,
Iureconsultus

Εὐ πράττειν ἔχει χεῖρα ἐν τῷ κυρίῳ.

E VIRVM maximum, & togæ splendore clarissimum, nempe principalium, & verò diualium sacrorumque sigillorum, quibus ipsa demùm Regia placita firmantur, custodem, ἰδρσοφραγιδοφύλακα dicere licet, σύμβουλον ἀγαθόν, χρησιμώτατον, καὶ τυραννικώτατον ἀπάντων κήματων, vt Isocrates habet, deligere visum est, ô bone, cui hæc Notamentorum initia dicemus, intereà dum otium nacti fuerimus amplius, quo cætera quoque, imprimis similia, quæ in vniuersum proximum priorem Codicis librum à nobis dudum exarata sunt, explicemus. Nec prolixius summarum laudum tuarum prosequimur agmina: quæ magis patent omnibus, quàm à nobis queant demonstrari. Nec nos, nostrumve opus commendamus. quod tuum esset magis & aliorum, siquidem mereretur vlllo modo commendari, aut sanè ob id bene velle nobis planè, ac benefacere, ceu infimis summo indigentibus, vt omnibus mortalibus Deo, ipso vtique, cùm omnibus affluenter det, & nemini improperet, summè bono, atque ideò haud dubiè imitando ab hominibus, maximè Christianis, & summis, tanquam filijs charissimis, & excelsis, vt sacra monent. Dein nec alijs vllis te remorabimur commentis, sanè maximè, vt apparet, vndeunde multis & maximis occupatum. tantum semel & omnino testabimur, nos tibi addictissimos, obsecrantes optimum & omnipotentem Deum, vt semper illos tuos in vniuersa Republ. Christiana & nostra magnificentissimos conatus & voluntates sua ope adiuuare dignetur. cui denique, ac in eo tibi, omnique operanti bonum

gloria, honor & pax: opus Iustitiæ: pro qua certando vsque
ad mortem itur ad vitam, scopum scilicet nostrum, Ie-
sum Christum omnium Dominum. Bene vale
heros dignissime, nostri ceu tui clientis
quæso memor. Carcafonæ quarto
Non. Decemb. Ann. Do-
mini 1551.

Index copiosus ac fidelis rerum & sententiarum maximè insignium, quæ hocce opere Notamentorum ad Proœmialia Iustiniani Codicis, continentur.

A

- A** *Dlecti, quinam apud Romanos dicti. in Verbo, cordi nobis. num. 3. pag. 108. & nu. 4 & 5 Pag. 109*
- Adoptio tantum in monachismo hodie permessa. in Verbo, Flavius. nu. 13 95*
- Adoptiui nomen familiæ, in quam adoptabantur, accipiebant antiquitus. in Verbo, Flavius. num. 9 95*
- Adrianus papa negavit pontificatum parādū sanguine. in §. meritò igitur. n. 4. 80*
- Aduocatus seu procurator plus æquo Verboſus, ab officio repelli potest. in Verbo, & breui sermone. num. 5 32*
- Aduocati ut breuiter in omnibus agant, multis multorum regum constitutionibus sancitum. in Verbo, & breui sermone. num. 6 33*
- Aduocatis & id genus hominibus, nihil prius est, quàm κερδωτες εἶναι. in Verbo, illis etiam. num. 5 30*
- Aegypti primū rex, & Scythia rex Tanais, fines suos ampliarunt. in Verbo, summa Reipubl. num. 82 96*
- Aegyptij orationem significantes, linguā pingunt, & subter manum, linguæ primas tribuentes, secundas manui. in §. meritò igitur. num. 15 83*
- Aelius Verus, nec princeps nec Augustus. in Verbo, Cæsar. num. 3 91*
- Aeneas Pius dictus. in Verbo, Pius. num. 2 37*
- Agendum non est quicquam precipitanter, aut impræmeditatè. in Verbo, cum nemini, num. 20 134*
- Agens omnis in agendo repetitur. in Verbo, Francicus. num. 12 100*
- Agnomen unde imponatur. in Verbo, Flavius. num. 8 95*
- Alexander Seuerus Senatorem nunquā creauit, sine consensu omnium Senatorum, qui aderant. in Verbo, cordi nobis. num. 6 109*
- Alexander Seuerus, ex Senatus auctoritate, præfectos prætorio cōstituit, ipsūque præfectum prætorio, Senatorem fecit. ibid. num. 7*
- Alexander Seuerus omnibus nominibus Imperatoriæ dignitatis adornatus fuit. in Verbo, Cæsar. num. 4 91*
- Antoninus Imperator, Philosophiæ admodū deditus, in Verbo, ut nihil. nu. 3 111*
- Anastasiy Imperatoris scriptum ad Clodoveum Francorum regem. in Verbo, Ioannem. num. 7 20*
- Anima differt à corpore, tanquàm perpetuum à corruptibili. in §. meritò igitur. num. 14 83*
- Anuli quibusnam antiquitus dabātur. in Verbo, triumphator. num. 21 53*
- Antinomia nulla in Iure, quæ non conciliari possint & complicari. in Verbo, & contrarijs. num. 4 29*
- Antiquitati deferendum. in Verbo, uno autem Codice. nu. 4 16*
- Appellari potest à Iudice & Principe malè informato, ad eundem melius instruendum. in §. hunc igitur. num. 4 88*
- Arabes & Astronomi dies inchoant à meridie. in §. Supradictis. nu. 8 120*
- Archivi iuuenes inchyti ab Euripide dicti. in Verbo, inchytus. nu. 2 46*
- Argumentum mutuum est; pietatis esse*

I N D E X.

- Christianum, & impij non esse Christo subditum. in Verbo, Pius. nu. 34* 44
- Arma viribus corporis, & violentia constant. in §. merito igitur. num. 13* 83
- Armorum usus, quò, & quando adhibendus. in §. merito igitur. num. 12* 82
- Arnulphus 82. Romanorum Imperator phthiriasi occubuit. in Verbo, Felix. nume. 5* 44
- Artes omnes inuicem herent, atque virtutes. in Verbo, cum nemini. nu. 36* 138
- Audientem cõturbat, quod saepe dicitur. in Verbo, cum nemini. nu. 2* 129
- Augustus toti mundo non imperauit. in Verbo, summa Reipubl. num. 73* 73
- Augusti nomen, unde ductum, in Verbo, Augusti. num. 2. 3. & 4* 12
- Augustum, quid. in Verbo, Augusti. nume. 2* 12
- Augustum nomen imperij apud Romanos fuit, quòd auget suos, non quòd alienos opprimeret. in Verbo, summa Reipubl. num. 85* 77
- Aurelianus, Gotthicus, Sarmaticus, Armenicus, Parthicus, Adrianicus, & Carpicus dictus est. in Verbo, Alemanicus. num. 4* 96
- Aurelius Antoninus primùm Pius dictus. in Verbo, Pius. num. 1* 37
- Auxilio nouo indigent nouiter emergentia. in §. sed cum. num. 1* 116
- B**
- B**ernardinus in nomine Iesu, morbos curauit, & alia edidit miracula. in inscript. Cod. num. 22 7
- Bernardinus nomen Iesu, literis aureis depictum in tabella, populo monstrabat. quod tandem Martinus papa prohibuit. ibid. num. 23*
- Biblia dicuntur sacri libri. in Verbo, Codicis. num. 2* 19
- Bona sicut possunt addici non adita hereditate, fauore libertatis temporalis: sic multò magis fauore libertatis aeternæ dignioris, legata, quæ tendunt ad salutem animæ, peti possunt. in Verbo, Pius. nume. 22* 41
- Bonorum nostrorum falsa opinione saepe capimur. in Verbo, summa Reipubl. nume. 88* 77
- Bonorum tria genera. in Verbo, Felix. nume. 7* 45
- Bonos fieri non sufficit, nisi usq; ad finem, in bonitate perseuerent. in Verbo, Victor. num. 5* 47
- Ex bonis duobus maius, ex malis minus eligendum. in Verbo, Pius. num. 21* 41
- Breuitas in omnibus utilis, modò non inopia quadam rerum dicendarum. in Verbo, & breui sermone. nu. 9. & 10* 34
- Breuitas imprudens, obscuritatem parit. ibid. nu. 11*
- Breuitas obscura, intelligendi vigorem aufert. ibid. num. 12*
- Breuitas, amica legibus, verbositas odiosa. in Verbo, & breui sermo. n. 1. & 3.* 32
- Breuitas multiloquio preferenda, tribus potissimum nominibus. ibid. nu. 2*
- C**
- C** Marius tertius Romæ conditor. in §. merito igitur. num. 5 80
- C. Octavius Cæsar, primùm à Senatu Augustus dictus est, ab eo deinceps ceteri. in Verbo, augusti. num. 1* 12
- Caius Corinthius hospes B. Pauli. in Verbo, Flavius. num. 6* 94
- Caballistæ Hebræi in diuinis nominibus peritissimi. in inscript. Cod. num. 19* 6
- Cancellarij munus, factis ordinationibus Regijs. in §. hunc igitur. num. 1* 87
- Capita Iuris singula, leges dicuntur. in §. postea verò. num. 4* 115
- Capitulum, pro operis particula. in Verbo, easdem constitutiones. num. 3* 117
- In capitula singula discerni constitutiones dicuntur, quòd una ab alia secernatur.*
in Ver

INDEX.

- in verbo, easdem constitutiones. numero 1 pag. 117*
- Carolus Imperator coronatus, obmisso patritij nomine, Imperator & Augustus vocatus est. in verbo, Ioannem. numero 8 21**
- Caroli Francorum Regis probitas, dicendi copia, & bonarum artium disciplina. in verbo, Francicus. nu. 32 105**
- Carus Narbonensis Imperator, super Tigridem fluvium in castris fulmine ictus, interijt. in verbo, summa Reipubl. nume. 9 56**
- Cato grauisimum ciuitatis morbum, auaritiam & luxum aestimauit. in verbo, summa Reipub. nu. 4 54**
- Causa prima super omne nomen est, & superior & altior. in inscriptio. Codic. nume. 17 6**
- Celestinus, Papa factus ex eremita. in verbo, Pius. nume. 30 43**
- Cæsar primus omnium dictus Aphricanus Scipio. Et quid ita. in verbo, Cæsar. nume. 1 91**
- Cæsar Augustus præcipuam curam duxit, sensum animi, quàm apertissimè scribere. in §. repetita. nu. 5 148**
- Cæsar, cum ab omni bello liber, quiescere inciperet, & leges perstringere adgrederetur, repentino occubuit, l. uni. in principi. nume. 2 13**
- Cæsares qui dicti. in verbo, Cæsar. numero 5 92**
- Cæsones. in verbo, Cæsar. nu. 8 92**
- Καθημεριεύ quibus familiare. in verbo, illis etiam. nu. 5 30**
- Christus, unde & cur sic dictus. in inscriptio. Cod. nu. 30 9**
- Christus, dicitur peculiari quadam ratione Dominus credentium seu electorum. in inscrip. Cod. nu. 13 4**
- Christus, adscititia voce Græca Κρίστος dictus. in inscrip. Cod. nu. 32 9**
- Cicero negat sibi tempus fuisse, ad legendos Lyricos, etiam si vita sibi duplicaretur. in verbo, refecatis. nu. 6 22**
- Clemens V. libros constitutionum suarum à se digestos, diuulgare nequiuit, morte præuentus. l. uni. in princ. nu. 3 13**
- Clodius Francorum Rex, capillatus dictus. in verbo, Cæsar. nu. 7 92**
- Κλυτὸς. in verbo, inclutus. nu. 3 46**
- Codex, quiuis liber dicitur. in verbo, Codicis. nu. 1 10**
- Collocatio recta in omnibus necessaria. in verbo, & congruis subdere titu. nu. 1. 35**
- Compositio cuiusque, facilis esse debet & scriptura & sensu. in §. repetita. numero 1 147**
- Compositio semel edita, rursus correctæ & emendata vel ab autoribus, vel alijs, non est eò damnanda. in verbo, cum nemini. nu. 3 130**
- Conscripti cur dicti Senatores. in verbo, cordi nobis. nu. 2 108**
- Consiliarij suadentes iniusta bella, tenentur ad ablatorum restitutionem. in verbo, summa Reipubl. num. 78 75**
- Constantinus primus Imperator Christianus, signo Crucis medio die in celo diuinitus illi ostenso, ad fidem Christianam inuitatus est, & signum eiusmodi excellenter fabricauit. in inscriptio. Codic. nume. 24 7**
- Constantinus aduersus hostiles copias signo Crucis usus est. ibid. nu. 25**
- Constitutiones à Principibus factæ, diuales dicuntur. in §. his igitur. nu. 5 141**
- Consuetudine abrogata, non admittuntur secus, quàm quæ lege scripta. in verbo, illis etiam. num. 1 29**
- Consularis, & exconsul. in verbo, Ioannem. nume. 3 19**
- Contraria pleraque in iure relicta. in verbo, & contrarijs. num. 1 28**
- Contumax minus est, qui venit, & non persti**

I N D E X.

- perstetit, quàm qui omnino non venit apud Iudicem vocatus. in verbo, Victor. num. 6* 48
Cosmas & Damianus Iustinianum egrotantem seruarunt. in verbo, Pius. nume. 9 38
Crassus non egit causam apud Centumuiros, eò ut Iureconsultos oppugnaret. in §. merito igitur. num. 19 85
Credibile num sit id, quod probabile. in verbo, Pius. num. 23 41
Crepusculum, an nox sit, an dies. in §. supradictis. num. 2 118
Crepusculum serotinum eiusdem noctis esse. in §. supradictis. num. 11 122
Crepuscula ambo an sint diei. in §. Supradictis. nume. 13. pag. 122. & nume. 14. & 15 123
- D**
- D** *Antes poëta damnatus, quod tradidisset imperium non dependere ab ecclesia. in verbo, summa Reipub. num. 17* 58
Dea eadem bellorum & studiorum. in verbo, summa Reipubl. num. 90 78
Decisio, quid. in §. postea verò. nu. 1 114
Deus, an nomen Dei. in inscript. Cod. nume. 4 1
Deus capit in se omnia rerum nomina. ibid. num. 6 2
Deus, etymo vario dicitur. ibid. nu. 7
Deus non omnium susceptor propriè dicitur. ibid. nu. 11 3
Deus, Dominus verè, aptè & propriè à fidelibus dici potest. in inscript. Cod. nume. 12 3
Deus planè & sapiens & perfectus est. in verbo, quantum ad legum sol. nume. 3 26
Plato totum appellat, habens principium, medium & finem. in verbo, quantum ad legum sol. num. 4 26
Dei nomen, dicitur tremendum, quod cum timore & tremore est inuocandū: quanquam timor ille liberalis esse debet, & gaudio quodammodo mistus. in inscript. Cod. num. 21 7
Dei timor, initium est sapientie, & finis modestie. in inscript. Cod. nu. 14 4
Deo subiecta sint omnia. in verbo, summa Reipubl. nu. 68 72
Deo nomen proprium aptari nequit. in inscript. Cod. num. 2 1
Deo imposta sunt nomina à posteriori & effectu. ibid. num. 5 2
Deo & ecclesie solis nos submittere debemus. in verbo, cum nemini. nu. 15 133
Deum saepe imploramus, id nominis nequaquam tamen satis intelligentes. in inscript. Cod. num. 1 1
Dicendum vel scribendum non est quicquam curiosius vel morosius. in verbo, cum nemini. num. 1 129
Dicti mali vel stulti vel incommodi penitere, utiq; cordatorum est. in verbo, cum nemini. nu. 6 130
Dictio quantumuis negatione aucta, ea non excludit, qua cum ratione manere possunt. in verbo, nulla penitus. num. 1 129
Dies & nox, quomodo accipienda. in §. supradictis. num. 3 118
Dies in maleficijs quomodo accipiendus. in §. Supradictis. nu. 25 127
Dies in operis præstandis, quomodo accipiendus. ibid. num. 25 128
Diei definitio. in §. supradictis. nu. 12 122
Diem unde inchoent Arabes & Astronomi. in §. Supradictis. nu. 8 120
Diem ut metiatur Athenienses. ibi. 121
Item, quomodo Græci, & Babylonij. ibid.
Item, quomodo Romani. ibid. nu. 9
Varie in hoc multorum opiniones, per discursum. & num. 22 126
Dignitatum secularium limites præscribere possunt. in verbo, summa Reipubl. num. 77

I N D E X.

	pag.75
<i>num.77</i> Dij honesta conantes & facientes adiuuant. in §. tollendis. num.1	86
Diligentia inutilis est, qua circa inutilia adhibetur. in verbo, refecatis. nume.17	25
Diligentia laudem simul & gratiam celeritatis non quicquam in rerum natura habet. in §. ad istum. num.3	87
Dimidium plus toto. in verbo, quantum ad legum solid. num.5	26
Discrepare non dicitur, quod oportet diuersis casibus diuersimodè conuenire. in verbo, & contrarijs. nu.3	29
Diuitia acutè cernunt, si prudentiam sequantur. in verbo, summa Reipubl. nume.95	78
Diuitiarum cupido est ibi, ubi est usus. in verbo, summa Reipublic. nume.81	76
Doctor militi preferendus, Iuriconsultus equiti. in §. merito igitur. num.17	84
Doctori & ut aiunt, regenti licet magistratum & officium in Curia exercere. in verbo, Theophilum. nu.1	21
Doctores se subscribentes consilijs aliorum non uisus, damnandi. in verbo, cum nemini. num.21	134
Doctores diuinitus instituti. in §. his igitur. num.3	140
Dominus, nomen Deo proximum. in inscript. Cod. nu.8. & 10	3
Dominus, nomen, honoris legitimi causa primum inuentum, tandem ad adulationem traductum est. in verbo, Codicis. num.7	11
Domini persona est inspicienda, cum aliquid geritur ab aliquo, tanquam à ministro. in verbo, triumphator. num.13	51
Draco pugnavit, & angeli eius, quomodo id accipiendum. in §. merito igitur. nume.8.	81

E

E cclēsia utrunque gladium habet, & quis utriusq; usus. in verbo, summa Reipubl. nu.19	59
Elephas, Punica lingua Caesar dicitur. in verbo, Caesar. num.9	92
Episcopi in suis diœcesibus soli esse debent. in verbo, summa Reipubl. num.64	71
Equitum magisterium & principatus, uiam ducibus Austrasianis munijt. in verbo, Ioannem. num.11	21
Errata defendere, autoris fidem abrogat. in verbo, cum nemini. num.5	130
Excellent omne, uenerationem iustam habet. in verbo, cum nemini. nume.9	131
Exempla mouent. in verbo, cum nemini. num.24	135
Existens, Hebraica ac Chaldaica lingua Deo propriè conuenit. in inscript. nume.27	8
Exquestor quis dicatur. Quis item exconsul. in verbo, Ioannem. nume.1. & 2	19

F

F alsi uel proditiōis nomine homo in muro depingi potest pro pœna. in verbo triumphator. nu.4	49
Felices magis, quàm prudentes, uulgare dicterium. in verbo, Felix. nu.2	44
Felicitas uera est, felicitate dignum uideri. in verbo, Felix. nu.6	44
Felicitas dicitur, bene uiuere ac, bene operari. ibid. num.9	
Fidei causa, maximè pertinet ad Imperatoris curam, in verbo, summa Reipubl. num.38	65
Flauij plures dicti, supra Iustinianum. in verbo, Flauius. nu.1. & 2	93
Flauij dicti sunt reges de nouo creati Lō gobardis. ibid. num.3	
Flauij qui primi Imperatorum dicti. nume.4	94

I N D E X.

- Francia, antè, quàm Christiana efficere-
tur, nunquàm Christiani hominis hostis
extitit. in Verbo, Francicus. nu. 23* 102
- Francia Pares, unde deducti. in Ver-
bo, Ioannem. nu. 6* 20
- Francia reges magis de Christo meriti,
quàm reliquorum omnium tota conge-
ries. in Verbo, Francicus. nu. 20* 202
- Francia Rex, iustitia alumnus, Senato-
ris ordinem, dignitatem & amplitudi-
nem maximè extulit. in Verbo, cordi
nobis. nu. 11* 111
- Francia insigne & diuinum donum, ex
G. Postello. in Verbo, Francicus. nu. 39*
pag. 107
- Francia Rex neminem in temporalibus
superiorem agnoscit. in Verbo, Franci-
cus. nu. 31* 105
- Francus ex Hectoris Troiani filijs, Cel-
tis imperare cepit. in Verbo, Francicus.
num. 6* 98
- Franci unde dicti. in Verbo, Francicus.
num. 7* 99
- Franci, qui antè Sicambri. ibid. num. 8.*
- Franci, Francorum Principes ac reges in
omni Christianorum numero, ausi sunt
Christiane utilitati & dignitati consu-
lere. in Verbo, Francicus. num. 24* 103
- Franci Romanos sapius vicerunt: Romãq;
captam & incensam tenuerunt & ven-
diderunt. ibid. num. 25*
- Francorum nomẽ, unde. Et qui primùm
nomen illud adepti. in Verbo, Franci-
cus. num. 3* 98
- Francorum Rex Papæ subest in spirituali-
bus, non in temporalibus. in Verbo, Frã-
cicus. num. 34* 106
- Francorum rex, bellum mouere potest: nõ
item Imperator. ibid. nu. 36*
- Francorum regibus Ungendis ampulla è
celo diuinitus missa. in Verbo, Franci-
cus. num. 26* 104
- Francorum insignia, lilia è celo missa. ibi.*
- nume. 27*
- Francorum reges strumas curant, diuino
dono. ibid. num. 29*
- Francis Dij fauentes. in Verbo, Franci-
cus. num. 28* 104
- Frequentia & quotidiana, sunt precipue
sancienda & tractanda. in Verbo, illis
etiam. num. 2* 29
- G
- G* *Allia, & Galli dicti à progenie. Ia-
phet Noë filij, nomine Gomero, co-
gnominato Gallo. in Verbo, Francicus.
num. 9* 99
- Galli pij supra ceteros. in Verbo, Franci-
cus. num. 21* 102
- Galli, cur Franci nuncupati. in Verbo,
Francicus. num. 14* 100
- Galli, pueri sapientes, adolescentes insa-
niunt. Et à suis ferè despiciuntur. ibid.
num. 15* 101
- Galli magno ingenio, & acumine iudicij
præditi. ibid. num. 16*
- Galli Græcam linguam maximè callue-
runt: eoque Græcorum amatores dicti.
ibid. num. 19* 101
- Gallorum virtus. in Verbo, Francicus.
num. 10* 100
- Gallorum natura in acie. ibid. & num. 11*
- Gallorum mores & symmetria. ibi. nu. 13*
- Gallis immunitas belli & tributorum pri-
mum fuit. in Ver. Francicus. nu. 21* 102
- Germani, & Alemanni ijdem populi. in
Verbo, Alemanicus. num. 5* 97
- Germani unde & cur sic dicti. ibid. nu-
me. 6. & 7*
- Gratia, in duplici differentia. in §. his igi-
tur. num. 7* 142
- Græcorum non modò Poëtarum, verum
& ceterorum Autorum magna in men-
tiendo vanitas ac leuitas. in Verbo,
Francicus. num. 4* 98
- Gregorij scriptum ad Childebertum regem
Francorum, de regni & suorum præstã-
tia.*

I N D E X.

- tia. in verbo, Frãcius. nu. 22. pag. 102*
H
Hebrais quis usus sit nominum, in
verbo, Flavius. num. 7 95
Heredes qui fiebant olim testamento, in
nomen familiamque testatoris adopta-
bantur. in verbo, Flavius. num. 10 95
Hercules Alemanus. in verbo, Alema-
nicus. num. 10 97
Heluetij ab imperio deficientes, Francis
subditi sunt temporibus Pipini. in ver-
bo, Alemanicus. num. 9 97
Hermaphroditus eius sexus æstimandus
est, qui in eo praualet, & in quo magis
incalescit. in §. supradictis. nu. 23 126
Hieronymus virginitatem coluit ad ex-
tremum usq; spiritum. in verbo, Pius.
num. 25 41
Hieronymus de tētationibus carnis in se,
fatetur ingenuè ibid. nu. 26 42
Hieronymus vita functus per omnia
Ioāni Baptista gloria equalis. ibi. nu. 27
Hildebrandi Gregorij vij. papa rescriptū
ad Radulphum ducem Suevia, Impera-
torem designatum. in verbo, summa
Reipubl. nu. 18 58
Homerum patrem virtutis appellat Iu-
stinianus. in verbo, cum nemini. nu-
me. 32 138
Homicidium diuinitus prohibitum est. in
§. merito igitur. num. 9 81
Honorandus, absens, in sua imagine hono-
ratur, & verè. in verbo, triumphator.
num. 5 49
I
Iberi reges duos deligere soliti. in verbo,
summa Reipubl. nu. 58 70
Iesus Christus, nomen, presentissimum re-
medium aduersus demonas & spectra.
in inscript. Codicis. nu. 18 pag. 6. & nu-
me. 20 7
Iesus & Christus, cur tribus literis vulgò
scribantur. Et in quo peccatum à Lati-
nis. in inscript. Codicis. nu. 28 9
Iesus Christus, nomen Domini, & eius qui
naturalis est Dominus, & rex noster est.
in inscript. Codicis. nume. 15 pag. 4. Et
quinam nomen Domini inuocare dicā-
tur, & aliquid in nomine Domini inci-
pere. ibid. 5
Iesus Christus, nomen magnum est, excel-
sum, admirabile, iucundum, utile, &
eò reuerendum. ibid. nu. 16
Imperator, vox, quid designet. in verbo,
Imperator. num. 9 91
Imperator excedit, ubi non curat terram
sanctam recuperandam. in verbo, sum-
ma Reipubl. num. 39 65
Imperator, verb. in verbo, Imperator. nu-
me. 1 89
Imperator dicitur rex Romanorum. &
nu. 6. pag. 90. Et an ante coronationem
Imperator dici possit. ibid. num. 2.
Imperator, dominus omnium. in verbo,
summa Reipubl. num. 6 55
Imperator vnus, vna sanctio legum, &
constitutionum compositio, vnus prin-
ceps siue rex. in verbo, vno autem Co-
dice. num. 1 16
Imperator dominus mundi dici potest spe,
non re. in verbo, summa Reipubl. nu-
me. 87 77
Imperator diuinis præse nequit. in ver-
bo, summa Reipubl. nu. 14 57
Imperator de rebus ad Papam spectanti-
bus ius dicere non potest. in verbo, sum-
ma Reipubl. num. 16 58
Imperator an dominus sit totius mundi.
in verbo, summa Reipubl. nu. 71. & 72
pag. 72. & 73. & num. 75. & 76 74
Imperator iusurandum prestat Romano
Pontifici, vetustiori more. in verbo, sum-
ma Reipubl. num. 41 66
Imperator quibus dominetur. in verbo,
summa Reipubl. num. 47 67
Imperator & Rex in quos gladij potesta-
BB 2 tem

I N D E X.

- tem habeant. *ibid.* nu. 48
- Imperator ad quid constitutus. in Verbo, *summa Reipubl. nume. 36. ¶* 37 pag. 64
 ¶ 65
- Imperator imperio spoliari potest, si auxilium ecclesie petenti negarit. in Verbo, *summa Reipub. num. 43* 66
- Imperator papæ subest in temporalibus, potestque ab eo iudicari. in Verbo, *Frācicus. num. 35* 106
- Imperator primus est regum ceterorum ¶ dignitate ¶ autoritate. *ibidem nume. 37*
- Imperator ¶ Francorum rex pari honore dignantur. *ibid.* nu. 38
- Imperatoris nomen cur potius quàm regis, peculiare sit factum principibus Romanis. in Verbo, *Imperator. nume. 5* pag. 90
- Imperatoribus duobus electis in discordia, uterque administrabit, donec Papa alterutrius electionem adprobauerit. in Verbo, *summa Reipubl. num. 52* 68
- Imperium est indivisibile. in Verbo, *summa Reipubl. num. 49* 68
- Et quid de administratione eius. *ibid.* nume. 50
- Imperium de uno ad alium transferri potest. *ibid.* num. 51
- Imperij magnitudine acquisita, gaudere, maximè periculosum est. in Verbo, *summa Reipubl. nu. 86* 77
- Imperij iura ad sedem, imperij translata fuere post Christi aduentum. in Verbo, *summa Reipubl. nu. 13* 56
- Imperio nulla superior aut maior dignitas, in Verbo, *Ioannem. nu. 10* 21
- Incognita pro cognitishabere, periculosum. in Verbo, *cum nemini. nu. 18* 133
- Innocens, in quem gravius est animaduersum, in imagine restitui potest. in Verbo, *triumphator. nu. 6* 49
- Intentio Doctōris intelligi debet talis esse, qualis videtur esse ex lege. in Verbo, *summa Reipubl. nu. 69* 72
- Interpretatio non valet, per quam quis ad superfluum operationem, veluti ad satisfactionem adigitur. in Verbo, *refectis. num. 2* 22
- Intimare, Verb. ¶ eius usus ac significatio. in §. *hunc igitur. nu. 5* 88
- Inuenta ab alijs proferentes in lucem, ¶ quam laudem mereantur. in Verbo, *cum nemini. num. 29* 137
- Inuentum ¶ perfectum simul, nihil. in §. *sed cum. nu. 2* 116
- Io, usitata vox Romanis in triumphis. in Verbo, *triumphator. nume. 18. ¶* 20 pag. 51. ¶ 52
- Ioannes Charterius, de sertis Sanctorum. in Verbo, *Pius. nu. 28* 43
- Ioannis Charterij de laudibus Beati Bernardi carmen. *ibidem numero* 29
- Itali in commentando multiloquio laborant. in Verbo, ¶ *brevi sermone. num. 4* pag. 32
- Iudex acta causa pluries videre debet. in §. *sed cum. nu. 3* 116
- Iudicium diu tantum exerceri congruit. in §. *Supradictis. nu. 27* 128
- Iulius, Cæsar primus Imperatorum dictus est. in Verbo, *Cæsar. nume. 2. pag. 91* ¶ *num. 6* 92
- Iura doceri etiam possunt ubique ex quadam consuetudine generali ¶ interpretatione. in Verbo, *Theophilum. nume. 2* pag. 27
- Iureconsultum encyclopediam absoluisse conuenit. in Verbo, *cum nemini. nume. 37* 139
- Iureconsultum omnia nosse expedit. in Verbo, *cum nemini. nu. 33.* 138
- Iureconsulti laudandi. in Verbo, *cum nemini. nu. 12* 132
- Iureconsulti toga pileoque tenuis. in Verbo, *cum nemini. nu. 27* 136
- Ius

I N D E X.

- Ius Papyrianum, unde sic dictum. in verbo, uno autem Codice. nume. 5 pag. 16*
- Ius Flavianum, unde & cur sic dictum. ibid. nume. 6*
- Ius canonicum ad quid constitutum. in §. his igitur. nume. 8 142*
- Iuris ciuilibus commendatio. in §. merito igitur. nume. 20 85*
- Iurisdictio suprema aduersus Papam prescribi nequit. in verbo, summa Reipubl. nume. 15 57*
- Iurisprudentia laus & commendatio. in verbo, summa Reipublic. nume. 96. & 97 pag. 79*
- Iustinianus, unde dictus. in verbo, uno autem Codice. nume. 7 17*
- Iustinianus de incarnatione Domini libros conscripsit, templumque extruxit in honorem Sophie. in verbo, Pius. nume. 13 & 14 39*
- Iustinianus aduersus hereticos scripsit. ibidem nume. 15*
- Iustinianus relatus in catalogum Sanctorum, Calend. Augusti. ibidem nume. 16 & 17 40*
- Iustinianus in heresin Eutichianam lapsus. ibid. nume. 17 & 18*
- Iustinianus diu imperauit. in verbo, Felix. nume. 11 46*
- Iustinianus, pulcher ac elegans fuit. ibid. nume. 46*
- Iustinianus inclytus dictus. in verbo, inclytus. nume. 1 46*
- Iustinianus instituta & cæpta omnia felicissimè confecit & absoluit. in verbo, ut nihil. nume. 1 111*
- Iustinianus Pius dictus. in verbo, Pius. nume. 5. pag. 37. & in verbo, Felix. nume. 10 pag. 45*
- Iustinianus Francicus etiam dictus. in verbo, Francicus. nume. 2 98*
- Iustiniani statua sita in domo Augusta. in verbo, summa Reipubl. nu. 7 55*
- Iustiniani diata. in verbo, Pius. nume. 10. & 11 pag. 39*
- Iustiniani pietas & fides. ibid. num. 12*
- Iustiniani leges omnes, trecentæ quinquaginta & tres sunt. in §. postea verò. nume. 1 pag. 114*

L

- L**abor & pecunia diuisionem recipiunt. in verbo, victor. nu. 7 48
- Labores vacuos querere, stultissimum est, cum tot sint necessarij. in verbo, reseratis. nume. 13 & 15 24*
- Laicus conuersus potest spiritualia prescribere. in verbo, summa Reipubl. nume. 30 62*
- De lana caprina non est disputandum. in verbo, & prolixitatem litium. nume. 2 15*
- Latinè scire, non tam praeclarum, quam nescire, turpe est. in verbo, Francicus. nume. 17 101*
- Latinè primum Roma docere cæpit L. Plotius Gallus. ibid. nu. 18*
- Laudat se rectè is, cui malus est vicinus, cui immeritò nemo alius contigit laudator. l. uni. in princip. nu. 4 14*
- Laudare nos nostramque industriam possumus, amore veri tutandi. l. uni. in princip. nume. 5 14*
- Laurentius & Symmachus unà Pontifices cum controuersia semel fuere, Theoderico rem Romanam tenente. in verbo, summa Reipubl. nu. 62 70*
- Lex allegata, secundum subiectam materiam accipienda est. in verbo, summa Reipubl. nume. 70 72*
- Lex municipalis prohibens doctori vri proæmio, quomodo accipienda. in verbo, præfationibus. nume. 1 27*
- Lex legislatori subiecta est, non contrà. in verbo, uno autem Codice. nu. 3 16*
- Leges Iustiniani, quot sint. in §. postea verò. nume. 2 114*

I N D E X.

- Leges diuinae breuibus conscriptae sunt: quas humanae debent imitari. in verbo, & breui sermone. nume. 7 pag. 33*
- Leges iuras permittunt. in §. his igitur. nume. 9 143*
- Leges civiles mediae sunt inter Christum & diabolum. in §. his igitur. numero 15 pag. 145*
- Leges certas, & certum ius esse debere. in verbo, certas. nu. 1 31*
- Leges ratione constare. ibid. nu. 2. & 3*
- Leges hominibus ponendae: hi alioqui à beluis nihil discrepant. in verbo, summa Reipubl. nu. 93 78*
- Leges utentes beatos efficiunt. ibi. nu. 94*
- Leges interpretandae sunt secundum titulos, sub quibus locatae sunt. in verbo, & congruis subdere tit. nu. 2 35*
- Leges, quae verè contrariae adparent, quomodo accipiendae. in verbo, & contrarijs. nume. 2 29*
- Legislatori quid maximè studendum. in verbo, electis viris. nu. 2 86*
- Legislatores & scientia & experientia pollere debent. in verbo, electis viris. nume. 1 86*
- Literarum radices amarissima. in verbo, summa Reipub. nu. 91 78*
- Litium prolixitas amputanda. in verbo, & prolixitatem lit. nu. 1 15*
- Liuiæ olim post Augusti nuptias Veientanum suum reuisenti prateruolans Aquila gallinam albam ramulum lauri rostro tenentem, ita ut rapuerat, dimisit in gremium. in verbo, triumphator. nume. 8 50*
- Lux omnis, non appellatur dies. in §. supradictis. nume. 20 126*
- Lucis à tenebris diuisio. in §. supradictis. nume. 7 120*
- M**
- M** *Agistratum gessisse vita inculpta, non paruum est probitatis indicium. in verbo, cum nemini. nu. 41. 140*
- Malum minus comparatum ad maius, subit rationem boni. in §. his igitur. nume. 12 144*
- Mandatum speciale in quibus casibus requiratur. in verbo, quibus specialiter. nume. 1 22*
- In mandato non exigitur vel precedens rati sponso, vel rati habitio subsequens. in verbo, & hoc iam. nu. 1 114*
- M. Tullius Cic. Ius in artem & rationem certam atque ordinem redigere instituerat. l. uni. in princ. nu. 1 13*
- M. Philosophus legem edidit, ut Senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent. in verbo, cordi nobis. num. 8 pag. 110*
- M. Antoninus, & Verus, primi omnium equale gesserunt imperium, ambo Augusti appellati. in verbo, summa Reipubli. nu. 53. 54. 55. & 56 pag. 69*
- M. T. Ciceronis de suis orationibus sententia. in §. meritò igitur. nu. 21 85*
- Maritum occidere indemnatum, quoddam sacrilegium est. in verbo, sacratissimi principis. nume. 2 11*
- Mediocritas, est quid solidum, cui nihil addendum neque detrahendum. in verbo, quantum ad leg. solid. nu. 6 26*
- Mediocritas, lex est, sola laudanda & expetenda. ibid. nume. 7*
- Melius est id, quod per omnia se habet. in verbo, elegimus. nume. 2 18*
- Militia, prima est rerum communium sustentatio. in §. meritò igitur. nume. 1 pag. 79*
- Et quomodo id accipiendum. ibidem nume. 6 81*
- Militiae antiquissima initia. in §. meritò igitur. nume. 7 81*
- Ministrare in beneficio dicitur, cuius nomine ministratur. in verbo, triumphator. nume. 12 51*

Minus

I N D E X.

Minus, nimirum etiam dici potest. & econtrà. in verbo, quantum ad legum solid. nu. 8. & 9 pag. 26. & 27
Minus fit, cum nihil fit. ibidem numero 10 27
Miracula pietati Iustinianæ concessa. in verbo, Pius. nume. 7 38
Missa diu tantum regulariter celebrari potest. in §. supradictis. nu. 26 128
Modestinus Ulpianum condiscipulum in scriptis suis nominare, predicare & ornare non erubuit. in verbo, cum nemini. nume. 10 132
Motiones. in verbo, cum nemini. numero 6 130
Mulier beneficia conferre potest ex privilegio Papæ. in verbo, summa Reipubl. nume. 31 62
Musis & artibus unde nomen. in verbo, cum nemini. nu. 35 138

N

N *Abuchodonosori à Deo datum imperium, à Cyro Darioque postea est usurpatum. in verbo, summa Reipubl. nume. 10. & 11 56*
Neronis ultimi anno quid euenerit in villa ad gallinas albas. in verbo, triumphator. nume. 10 50
Ninus & Semiramis arma populis inferentes, primi vitam humanam vitare ceperunt. in verbo, summa Reipubl. nume. 84 77
Ninum præcessit terrarum inundatio ducentis ferme annis. in verbo, summa Reipubl. nu. 83 96
Nomen alterius adsumere non licet, nisi in monachismo. in verbo, Flavius. nume. 12 95
Nomen non propter se nomen est, sed propter id, quod significat. in inscript. Codic. nume. 9 3
Nominis Dei summæ virtutes & excellentia. in inscrip. Cod. nu. 26 8

Nomina quadam sumpta ab appellationibus gentium deuictarum. in verbo, Alemanicus. nume. 1 96
Nominum multitudine Romani usi sunt. in verbo, Flavius. nume. 5 94
Nostra merito facimus, quibus à nobis omnis impertitur autoritas. in verbo, uno autem Codice. nume. 2 16
Nouella, ex factis nouiter emergentibus facta. in verbo, nouellarum nomine. nume. 1 146
Nox, vesper dicitur totius diei. in §. supradictis. nume. 4 119
Nox delictum grauius facit. in §. supradictis. nume. 24 127
Noctis prima pars, vesper, extrema, diluculum, Pelbarto. in §. supradictis. nume. 10 121
Noctis spatia testantur luna & stellarum illuminatio. in §. supradictis. nume. 19 125

O

O *bscuritas siue legum ac Iuris, siue cuiuslibet alterius cum lectionis, tum vacationis, opinionibus rectis insidiatur. in §. sed cum. nume. 1 85*
Occupationibus resistendum: nec illa explicanda, sed submouenda sunt. in verbo, resecatis. nume. 12 24
Octavius Domini appellationem, ut maledictum & opprobrium semper exhorruit. in verbo, Codicis. nu. 3 10
Oportet verbum, quid notet, & quomodo sumatur. in verbo, oportet. nume. 1 & 2. 17
Orestes Pius dictus. in verbo, Pius. nume. 3 37

P

P *actum factum cum fideiussore, cum reo, cuius est fideiussor, factum esse videtur. in verbo, triumphator. numero 14 51*

I N D E X.

- Panilucris. in Verbo, illis etiam. nume. 4* me.16 145
- pag. 30*
- Papa non habet superiorem in terris, à quo confirmetur. in Verbo, Imperator. nume. 3* 89
- Papa unus tantum esse potest. in Verbo, summa Reipub. nu. 61* 70
- Papa est tanquam genus generalissimum supra omnes spirituales & temporales potestates. in Verbo, summa Reipubl. nume. 25* 60
- Papa parochias instituit, diœceses distinguit, episcopos creavit, & metropolitanos præfecit. in Verbo, summa Reipubl. nume. 63* 71
- Papa ordinarius est omnium. in Verbo, summa Reipubl. nu. 20* 59
- Papa, Dei vicarius. ibid. nume. 21*
- Papa an possit tollere leges, quo ad utrumque forum. ibid. nume. 23*
- Papa in spiritualibus superiorem non recognoscit. ibid. nume. 24* 60
- Papæ quanta & quando à Deo data potestas. in Verbo, summa Reipublic. nume. 28* 61
- Paracletus, dicitur Spiritus sanctus. Et eius etymon. in Verbo, inçlytus. nume. 5* pag. 46
- Paraclytus, infamis, vel præter famam dicitur. in Verbo, inçlytus. nu. 4* 46
- Pares Francia, unde deducti. in Verbo, Ioannem. nume. 6* 20
- Paria sunt, aliquid fieri pro me, vel per me. in Verbo, triumphator. numero 15* pag. 51
- Paria sunt, alicui suum expressè denegare auxilium, vel illo de vita vel bonis periclitante, præsentem vel in proposito scientem tacere. in Verbo, summa Reipubl. nume. 44* 66
- Patientiâ multa tolerantur, quæ si forent in iudicium deducta & excussa, non deberent tolerari. in §. his igitur. nu-*
- me. 16*
- Patritius, gradus est ad imperium. in Verbo, Ioannem. nume. 9* 21
- Patritij, qui: & unde dicti. in Verbo, Ioannem. nume. 4* 19
- Pauli atque Ulpiani notæ in corpus Papiniani, antea inualidæ, iam auctoritatem habent. in Verbo, cum nemini. nume. 14* 133
- Paulinus Dominum illustrissimum Ausonium, & prudentem Dominam ecclesiam appellavit. in Verbo, Codicis. nume. 6* 11
- Pax dignior bello. in §. meritò igitur. nume. 16* 83
- Pax iniquissima, iustissimo bello præferenda est. in §. ad istum. nu. 2* 86
- Perfectum est id, cui nihil deest. in Verbo, ut nihil. nume. 9* 113
- Periti in unaquaque re eligendi sunt & adhibendi. in Verbo, elegimus. nume. 1 & 3.* 18
- Perpetuus, seu perpetuò, & id genus dictiones, quid significant. in Verbo, perpetui. nume. 1* 12
- Perscrutatio exacta, eæ etiam, quæ sæpe numero rectè se habere visa sunt, alia omnino, quàm prius adparuerant, ostendit. in Verbo, cum nemini. nu. 23* 135
- Petrus vetat aliena concupiscere, suadens unumquemque debere vivere sorte sua contentum. in Verbo, summa Reipubl. nume. 79* 75
- Pharao, nomen regie dignitatis apud Aegyptios. in Verbo, Cesar. nu. 10* 93
- Phidias opus suum alienæ etiam castigationi submitit. in Verbo, cum nemini. nume. 4* 130
- Phthiriasi Sylla perijt. in Verbo, Felix. nu. me. 3* 44
- Phthiriasi multi perierunt. ibidem numero 4.*
- Pietas & religio, summum & præclarissimum*

I N D E X.

- num. hominis bonum in verbo, Pius.*
nume. 31 pag. 43
Pietas, sapientia est: ibidem numero 33.
pag. 44
Pietas maior debetur Ecclesie, quam
quibuslibet sanguine iunctis. in verbo,
summa Reipubl. nume. 45. 67
Pipinus primus in Francia Senatorum
consilia instituit. in verbo, cordi nobis,
nume. 12. 113
Pius, verb. quomodo interpretandum. in
verbo, Pius. nume. 6. 37
Pius quis primus Imperatorum dictus. in
verbo, Pius. nume. 1. 37
Et quare sic dictus. ibidem nume. 4
Plato invidia alienorum librorum labo-
ravit. in verbo, cum nemini. nume. 11
pag. 132
Plinius atheos. in §. his igitur. numero 5
pag. 142
Poeta non contemnendi. in verbo, cum
nemini. nume. 34. 138
Πολυμορία damnatur. in inscriptione. Codi.
nume. 3. pag. 1
Pons triumphalis, porta item triumphali-
lis. in verbo, triumphator. numero 7.
pag. 50
Pontificie & regie potestatis officijs duo-
bus maxime, genus humanum regitur.
in verbo, summa Reipubl. numero 26
pag. 61
Pontifices summi octo expulsi à sede, re-
stituti sunt per Pisanos, Saxones, Otho-
nos, Carolum magnum, & plerosque a-
lios reges Francia. in verbo, summa
Reipubl. nume. 35. 64
Pontificalis & regalis facultates causa ec-
clesiæ Dei constitutæ sunt: & mutuam
debent sibi auxilium. in verbo, summa
Reipubl. nume. 33. 63
Populo Dei præceptum, ut oppugnaturi
aliquam civitatem, pacem primum of-
ferrent. in §. merito igitur. numero 11.
pag. 82
Potestates seculi spiritualia non curant,
neque administrant. in verbo, summa
Reipubl. nume. 29. 62
Practica antiqua ad unguem observan-
da. in verbo, illis etiam, numero 12.
pag. 31
Prauitas laude accenditur. in verbo, cum
nemini. nume. 40. 140
Præfectum unum esse in unaquaque cu-
ria atque gubernatione, esse præstat. in
verbo, summa Reipublic. numero 66
pag. 71
Præsumptio, pessimus est magister. in
verbo, cum nemini. numero 17. pa-
gi. 133
Præsumptioni verisimili quatenus stan-
dum. in verbo, Pius. nu. 24. 41
Pratori uni olim in provinciam misso,
æ armorum iuxta ac legum potestas fie-
bat. in verbo, summa Reipubl. nume-
ro. 92. 78
Presbyter unus in unaquaque Ecclesia
esse debet. in verbo, summa Reipub. nu-
me. 65. 71
Primum in ætate, optimum est. in ver-
bo, refecatis. nume. 11. 23
Princeps, Deus est in terris. in §. his igitur.
nume. 4. 141
Princeps quæ per alium agit, suæ personæ,
temporis statui atque felicitati, ac ho-
minum existimationi respondere de-
bent. in verbo, ut rebus profut. nu-
me. 1. 87
Princeps de Republ. sustentanda non se-
cus laborare debet, quàm maritus de
uxore tuenda & educanda. §. ideoque.
nume. 1. 18
Princeps maritus est Republicæ. ibidem
nume. 2.
Princeps expensis publicis parcere debet,
& subditorum quieti consulere. in ver-
bo, sine novis. nume. 1. 85

INDEX

- Princeps de more Senatores & equites Romanos in consilium vocabat, cum causam cognosceret. in verbo, cordi nobis. num. 9* 110
- Princeps sacratissimus iure nuncupatur. in verbo, sacratissimi principis. nu. 1* 11
- Princeps cauere debet, ne conscientia sua sit male informata. in §. hunc igitur. nume. 3* 87
- Principis est, nihil infectum imperfectum que relinquere. in verbo, ut nihil. nu. 2 pag.* 111
- Principis voluntas, magna & iusta ratio estimanda est. in §. hunc igitur. nume. 2* 87
- Principes & Potestates diuinitus sunt instituti. in §. his igitur. num. 2* 140
- Principes quidam habent priuilegium conferendi beneficia. in verbo, summa Reipubl. num. 32* 62
- Principatus seculares ad quid constituti. in verbo, summa Reipubl. numero. 34 pag.* 63
- Principium in unaquaque re, potissima est pars. in verbo, ut nihil. nu. 6* 112
- Principia appellata, ubi vis reddebatur in castris, sedentibus ibi ordinum principibus. in §. si que. num. 1* 88
- Principia ut virtute & viribus maiora sunt, ita magnitudine & copia vincuntur. in verbo, ut nihil. num. 8* 113
- Principia quanquam exigua, eximiam vim, & summam laudem habent. in verbo, ut nihil. num. 5.* 112
- Principia, sunt tanquam fores, in quibus nemo debet errare. ibid. num. 7* 113
- Probus Imperator, Francicus dictus est, quod Francos vicerit. in verbo, Francicus. num. 1* 97
- Probus ultimus Caesarum triumphauit. in verbo, triumphator. num. 11* 50
- Proemij usus, in verbo, prefationibus. num. 2. & 4* 27
- Proemium quibus casibus obmittendum. ibid. num. 3*
- Proemium nõ debet enormius esse, quam fabula. ibid. num. 5* 28
- Ptolemaus quinquaginta duos interpretes Gracos legis diuinae asciuit. in §. postea vero. num. 3* 115
- Q**
- Questio que maximè probanda. in verbo, refecatis. num. 16* 25
- Quiesce, nihil acturus. in verbo, refecatis. num. 18* 25
- R**
- Rectores prepositi in unamquamque gentem. in §. merito igitur. num. 10 pag.* 82
- Rei lese maiestatis absentes ut puniantur. in verbo, triumphator. num. 3* 49
- Res quenam solida, perfecta, & absoluta putanda. in verbo, quantum ad legum sol. num. 2* 25
- Rerum malarum perinde ac bonarum causas nosse, commodum est. in verbo, Felix. num. 8* 45
- Respublica est caro Principis. §. ideoque. num. 3* 18
- Reipublica tuitio, Romanos maximè extulit & illustrauit. in verbo, summa Reipubl. num. 1* 53
- Reipublica summa tuitio & defensio constat legibus & armis. in verbo, summa Reipubl. num. 89. pag. 78. & nume. 97 pag.* 79
- Reipublica sapius euerse causa. in verbo, summa Reipubl. num. 3* 54
- Rex plus iuris habet in regno, quam Imperator in imperia. in verbo, summa Reipubl. num. 42* 66
- Rex Francie à superioritate in temporalibus exemptus est, papæ priuilegio. in verbo, Imperator. num. 4* 89
- Regis morbus. in verbo, Francicus. nume. 30* 105
- Regis*

I N D E X.

- Regis nomē apud Romanos deturpatum
& odiosum redditum est, flagitio Tarquinij Superbi. in Verbo, Imperator. nume. 7* 90
- Reges duo apud Carthaginenses, Suffetes dicti. in Verbo, summa Reipubl. nu. 59* pag. 70
- Reges duo aliquando in Francia. ibid. num. 60*
- In regum consecratione, exclamandi mos. in Verbo, triumphator. num. 17* 51
- Roma, caput rerum est. in Verbo, summa Reipubl. num. 22* 59
- Romana res sub uno Augusto, & tribus Caesaribus semel constituta. in Verbo, summa Reipub. num. 57* 70
- Romani non uniuersum orbem subegerunt. in Verbo, summa Reipubl. nume. 8* pag. 55
- Romani ab Aenea profugo in Italiam, ortum suum repetunt, seque Aeneadas dicunt. in Verbo, Francicus. nume. 5* 98
- Romanorum Imperatorū fastigium depressum. in Verbo, summa Reipubl. nume. 12* 56
- Romanis usus fuit multitudinis nominū, ab Albanis & Sabinis deductus. in Verbo, Flauius. num. 5* 94
- Romulus augurio solus rex summus factus, edixit ne quis vallum transiliret. cui minus parens frater rastro occisus est à Fabio Celere Centurione. in §. meritò igitur. num. 2* 80
- Romulus urbis conditor, centum numero elegit, quos ob honorem & curæ sollicitudinem Patres, ob atatem Senatores appellauit, quemadmodū senes apud Lacedæmonios. in Verbo, cordi nobis. nu. 1* pag. 108
- Rubrica declarat dubium textus. in Verbo, & congruis subdere titul. nume. 3* pag. 35
- S**
- Sacerdotalis dignitas quanto præstet seculari. in Verbo, summa Reipubl. num. 27* 61
- Saltem, dictio. in §. his igitur. nume. 13* pag. 144
- Sapiētia civilis, sanctissima, nec numario pretio æstimanda. in Verbo, illis etiam. num. 6* 31
- Sapiētiæ totius humanæ atque diuinæ integra cognitio inclusa est quinq; libris Mosaicæ legis. in Verbo, & breui sermone. num. 8* 33
- Saulus primū dictus, à deuictō in Christo Proconsule Paulo, Paulus nominatus est. in Verbo, Alemanicus. nume. 3* pag. 96
- Schin in nomine Iesus, unionem diuinæ & humanæ naturæ significat. in inscrip. Codic. num. 29* 9
- Scipio primus omnium victa à se gentis nomine est nobilitatus, dictus Aphricanus. in Verbo, Alemanicus. num. 2* pag. 96
- Scipio alter urbis conditor, post Romulū. in §. meritò igitur. nu. 4* 80
- Scientiam civilem facultati dicendi, & virtuti militari postposuit Cicero. in §. meritò igitur. num. 18* 84
- Scribentes compendarijs notis, reijcendi. in §. repetita. nu. 2* 147
- Scriptis vel dictis aliorum non equè fidentium, atque propriæ considerationi diligenti, modestæ ac piæ. in Verbo, cum nemini. num. 16* 133
- Scriptoris officium. in §. repetita. num. 6* pag. 148
- Induces capiantes tenebras. in §. Supradictis. nu. 29* 129
- Scriptura sacra plures sensus admittit. in §. supradictis. num. 5. pag. 119. & num. 6* pag. 120
- Scriptura sacra sæpe per hyperbolen loquitur*

I N D E X.

- tur. in verbo, summa Reipubl. num. 74*
pag. 73
- Scriptura abbreviatio, falsitati causam*
sæpe præbet. in §. repetita. numero 3
pag. 148
- Scythæ etiam Iustitiam studiosè colue-*
runt. in verbo, summa Reipublic. nu-
me. 80 76
- Seditiosi sunt, qui aliquarum partium gra-*
tiâ, leges condunt. in verbo, summa Rei-
publ. num. 2 54
- Seleucus dictus $\nu\mu\kappa\phi\alpha\rho\varsigma$ $\nu\sigma\iota$ $\nu\mu\alpha\tau\omega\rho$. in*
verbo, victor. nu. 2 47
- Senatus, ornamentum est ac splendor ur-*
bis & civium. in verbo cordi nobis.
num. 10 110
- Senatus à quo primùm institutus in Frã-*
cia. in verbo, cordi nobis. num. 12 111
- Senatus domicilium, Parisijs. ibidem nu-*
mero. 13
- Sensus plures quandocunq; ex uno textu*
elici possunt, amplectendus tum demũ
ille, qui rubricæ convenit. in verbo, &
congruis subdere titul. num. 4 36
- Sententia non est precipitanda. in verbo,*
cũ nemini. num. 19 134
- Servi cũ manumitterentur, in nomen*
ac familiam patronorum transibant. in
verbo, Flavius. num. 11 95
- Sicilia regnum, proprium est Ecclesiæ pa-*
trimonium. in verbo, summa Reipubl.
num. 40 65
- Similitudo superflua, reprobanda. in ver-*
bo, quàm similibus. num. 1 28
- Situs aptus magnam omnibus rebus gra-*
tiam adfert: detrahit, si ineptus. in ver-
bo, easdem constitutiones. num. 2 117
- Sol per diem principatum tenet, luna per*
noctem. in §. Supradictis. numero. 21
pag. 126
- Solon & Draco prisce legumlatores. in*
verbo, cũ nemini. nume. 31 137
- Stephanus ij. papa bellum inferentes Frã-*
cis communionem priuavit. in verbo, Frã-
cicus. num. 30 105
- Stipendia ab ecclesia etiam accipere an*
possit, qui de patrimonio vivere potest.
in verbo, illis etiam. num. 8 31
- Stratocles & Dromocles materiam be-*
neficioꝝ plurimùm laudarũt. in ver-
bo, illis etiam. num. 6 30
- Studiosi honesti ac virtutis homines di-*
cuntur, non virtuosus. in verbo, cũ ne-
mini. num. 8 131
- Stylus non obseruatus, actum reddit nul-*
lum. in verbo, illis etiam. numero. 11
pag. 31
- Styli obseruandi. in verbo, illis etiam. nu-*
me. 10 31
- Substitutionum materia, à Neotericis*
& Bartolo maximè commendata. in
verbo, illis etiam. num. 3 30
- Successor implere debet opus à decessore*
inchoatum. in verbo, et nihil. nume. 4
pag. 112
- Suevi Germani superiores: quorum gens*
longè maxima & bellicosissima cetero-
rum Germanorum. in verbo, Alema-
nicus. num. 8 97
- Superflua quatenus reputanda & reij-*
cienda. in verbo, quantum ad legum
sol. num. 1 25
- Superflua extirpanda in omnibus. in ver-*
bo, resecatis. num. 1 22
- Superuacua ferè curantur, necessaria ne-*
gliguntur. in verbo, resecatis. nu. 9. & 10
pag. 23
- Superuacua audire, non tam obest, atque*
ignorare necessaria. in verbo, & breui
sermone. num. 13 35
- Superfluis aduersus superflua utendum.*
in verbo, resecatis. num. 19 25
- Sylla felicitis cognomen primus omnium*
sibi adseruit. in verbo, Felix. numero 1.
pag. 44
- Sylla pediculari morbo perijt. ibidem nu-*
me. 3

I N D E X.

- me. 3
Syllaba una non debet poni in lege superfluo. in Verbo, refecatis. numero 3 pag. 22
- T**
- T** *Empus conseruandum & custodiendum quam diligentissime. in Verbo, refecatis. nu. 7 22*
- Temporis grauissima iactura. in Verbo, refecatis. nu. 8 22*
- Temporis tres particulae, quae distinctae, Euangelistarum consonantiam ostendunt, quoad accessum ad tumulum Dominicum. in §. supradictis. numero 16 pag. 124*
- Tenebrae prodierunt primum cum ipso abyssu & Chao, & rudi materia, deinceps illustrata. in §. supradictis. nume. 17 pag. 125*
- Tenebrae diei appellatione simpliciter, an comprehendantur. ibid. nu. 18*
- Testamentum in mortuis confirmatum est. in §. his igitur. nu. 17 146*
- Testamentum notis fieri prohibetur. in §. repetita. nu. 4 148*
- Testis deponens de visu, adminiculatur deponenti de fama. in Verbo, Pius. nume. 19 40*
- Testis de auditu, an probet. ibidem numero 20.*
- Testis & Iudex in re sua, an & quis possit esse. in Verbo, summa Reipublic. nume. 67 72*
- In testium depositionibus iteratio & repetitio locum habent. in Verbo, cum nemini. nu. 22 135*
- Themistocles expletis iam centum & septem annis, ad mortem accedens, dolebat se tum mori, cum sapere cepisset. in Verbo, refecatis. nu. 5 pag. 22*
- Theophili Alexandrini Episcopi de pietate sententia. in Verbo, Pius. nume. 32 pag. 43*
- Titulus seu rubrica, pro tractatu sub quo fit, accipitur. in Verbo, & congruis subdere titul. nume. 7 36*
- Tituli, non ineptè rubricæ dici possunt. in Verbo, & congruis subdere titul. nume. 5. & 6 36*
- Totum, quid Platoni. in Verbo, quantum ad legum solid. numero 4 pagina 26*
- Traianus dominus appellatus à C. Plinio Cecilio. in Verbo, Codicis. numero 5 pag. 11*
- Tribonianus, Iustiniani Imperatoris paradrus, Iureconsultus ac quæstor fuit. in Verbo, Tribonianum. numero 1 pag. 21*
- Triboniani opera Codex & libri Iuris ceteri fuerunt consarcinati. ibidem numero 2*
- Triboniani mores, & vita. ibidem nume. 3. 4 & 5*
- Triumphare, verb. quàm latè pateat. in Verbo, triumphator. nu. 22 53*
- Triumphandi mos principibus huius tempestatis. in Verbo, triumphator. numero 16 51*
- Tyberius Domini appellationem exhorruit. in Verbo, Codicis. numero 4. pag. 11*
- V**
- V** *Assallus, id est, beneficiarius, deserens dominum in bello, perdit feudum seu beneficium, etiamsi nihil mali dominus patiatur. in Verbo, summa Reipubl. nume. 46 67*
- Verba quæ possunt intelligi vera iure & facto, in dubio iure obtinere, non facto debent. in Verbo, Francicus. nume. 33 pag. 106*
- Vetera & difficilia, dicuntur obscura. in §. supradictis. nume. 1 117*

I N D E X.

- Vicecancellarius summi Pontificis. in verbo, Imperator. nume. 8 pag. 90*
- Vicus patritius. in verbo, Ioannem. nume. 5 19*
- Victor, dicitur Deus. in verbo, victor. nume. 3 47*
- Victor, qui dicatur. in verbo, victor. nume. 1 & 4 47*
- Victorem esse non sufficit, sed victoria in uniuersum bene utendum. in verbo, triumphator. nume. 1 48*
- Victoribus honos antiquitus. in verbo, triumphator. nume. 2 49*
- Villa ad gallinas albas. in verbo, triumphator. nume. 9 50*
- Viro civili laboriosa industria, temperata ac moderata, necessarius est. in §. ad istū. nume. 1 86*
- Viri Docti & probi honorandi ac colendi. in verbo, cum nemini. nu. 38 139*
- Virtus plurimum potest in ea ciuitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat. in verbo, summa Reipubl. nume. 5 55*
- Virtus laudata, crescit. in verbo, cum nemini. nume. 39 139*
- Virtus sola maximè laudanda. in verbo, cum nemini. nume. 7 131*
- Virtute & eloquentia præditi ab omnibus amantur. in verbo, cum nemini. nume. 30 137*
- Viuerè in tota vita discendum est, discendum & in tota vita mori. in verbo, refecatis. nume. 14 24*
- Vita adeò est breuis, ut ad necessaria vix sufficiat: eoque omnia superflua reijcienda sunt. in verbo, refecatis. nume. 4 22*
- Vitruuius Casarem Augustum Numen dicit. in §. his igitur. nume. 1 140*
- Ulpiani lapsus, in sequenda opinione Proculi. in verbo, cum nemini. numero 25 pag. 135*
- Vnguentum, sæpe in scriptura sacra pro spiritu sancto accipi. in inscript. Codic. nume. 31 9*
- Vox viua, dignior mortua. in verbo, cum nemini. nume. 28 136*
- Usu recepta, obseruanda sunt, reiectis iuris subtilitatibus, modo illa non sint praua. in verbo, illis etiam. nu. 9 31*
- Usuræ an legibus & iure civili prohibeantur. in §. his igitur. nume. 9. & 10 143*
- Et si ille permisse, quomodo sint accipiendæ. ibidem numero 11. & numero 14 pag. 144*

Z

Z Age Zabonis præfulus Aethiopsis sententia, de dilectione Dei. in verbo, Pius. nume. 8 38

F I N I S.

PETRI GODOFREDI,
IVRECONSULTI, CAR-
CASONENSIS PROCV-
RATORIS REGII
IN FIDE,

Notamenta ad Proœmialia
Iustiniani Codicis.

INSCRIPTIO TOTIVS
CODICIS.

I *N nomine Domini nostri Iesu Christi.*) Pœssim in-
uocantes Deum, † eius opem implorantes,
quem posse credimus omnia, quę beneficium
experimur, dicimus: In nomine Domini, sæpe
scribimus: In nomine Domini: plerunq; legi-
mus: In nomine Domini. id tamen ipsum neuti-
quam intelligimus satis. Iustinus quidem philosophus, & martyr clarissi-
2 mus, in admonitionis Gentium libro, nequaquam Deo † pro-
prium nomen aptari ait, quippe quo nullus fuit prior, qui no-
men imponeret, neq; ipse seipsum nominare oportere consti-
tuit, vnus & solus existens, vnde in sacris, maximè per Esaiam,
inquit: *יהוה אלהינו יהוה אחד*: idque fassus videtur Ethnicorum Poë-
3 ta prudentissimus, vbi † ait:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκειρανίη: εἰς κείανός ἐστω.

Et pleriq; alii similiter, vel Mosis scilicet libris edocti. Ait ve-
rò etiam conuenienter Sixtus Pythagoreus in suo enchiridio:
Nomen Dei non quæras: quia nec inuenies. quia omne, quod
nomine appellatur, à meliore nomen accepit: vt alius quidem
vocet, alius autem audiatur. Quis est ergo, qui nomē imposuit
4 Deo? † Deus autem, non nomen est Dei, sed indicatiũ quod senti-
mus de Deo. Nihil ergo de Deo, quod nō licet, quæras. Deus
Sapiens, lux est incapax cōtrarij. At igitur imposita sunt Deo

A nomina

- 5 nomina, non à † priori, vt aiunt nostri Theologi, sed à poste-
riori & effectū: cuiusmodi multa recenset in Zenone Laër-
tius. & de diuinis nominibus opus inscripsit magnus Diony-
sius. & multa inter neotericos autores doctissimos tradidit
Henr. Corn. Agrippa occultæ Philosophiæ lib. 3. cap. 11. Et nu-
merantur decem Dei nomina à beato Hieronymo in epistola
ad Marcellam, & inter cætera illud, quod יהוה dicitur, & essen-
tiam denotat, quæ propriè Dei solius videtur. nec dissimile
est *τη θεογενεσις* illud יהוה quod vt nimium admirabile Iudæis
ineffabile est, & pronuntiatur per יהוה ne partem nõ habeant
in futuro seculo. quanquam eisdem est nomen Dei altius
יהוה אשר אהיה quod efferunt vt scribitur. Referturque in
Arabum monumentis, Muhamedem respondisse esse decem
& septem nomina Dei inter imum terræ & infernum: quæ si
interposita non essent, erumpens æstus inferni totū Mūdum
consumeret. verum certè etiam, vt cecinit Anticlaudianus
- 6 lib. 5. ipse † Deus in se capit omnia rerū nomina, quæ non ipsa
Dei natura recusat. cuncta tamen mediante tropo, dictate fi-
gura sustinet, & voces puras sine rebus adoptat. Et quidem
primarium Dei nomen est Bonum, vt aiunt S. Dionysius, &
Damascenus orthodoxæ fidei lib. 1. cap. 12. quod & antea Tri-
megistus ille sacer Musis putatus, dixit in Pimandro, addens
alteram Dei appellationem Patrem esse, quia omnia gignat:
atq; ideò nomina habere omnia, & nomen habere nullū. Cæ-
terum, Deus, nomen est cõmune toti Trinitati, vt docet Pe-
trus Lombard. sentēt. lib. 1. dist. 1. & id est, quod dicitur nomen
super omne nomen datum Christo, homini propter nos fa-
cto: vt tradit idem lib. 3. dist. 18. quorum enim vna est essentia,
vnum esse nomen oportet. Trinitatis autem personarum di-
uinarum, quarum altera est Christus, filius Dei viui, vt habet
elegans confessio Petri, vnam essentiam esse constat. id quod
apertè perhibet diuinus Ioannes epistola prima, cap. 5. in hæc
verba, *ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ ὄρατι, ὁ πατήρ, ὁ λόγος, καὶ ὁ πνεῦμα ἅγιον
καὶ ὅτι οἱ τρεῖς, ἐν εἰσι.* Propterea iussit Deus nõ in nominibus, sed
in nomine baptizari: vt (inquam) essentiæ designetur vnitas,
vt docet Theophilactus in Matth. cap. 28. & Turre cre. in c. si
- 7 hæreti. de conf. dist. 4. Dicitur autem † Deus etymo vario, cõ-
muniori, *ἀπὸ τῆς δέους*, id est timore: quòd illo nihil sit maius,
quod

quòd ab omnibus timeatur, & neminem ipse timeat, vt refert Ioachi. Fortius in char. hócq; censent Archidia. in c. æstimant quidam. ii. q. 3. & Rosellus Areti. in autenti. ingressi. col. 2. infrà de sacro. eccl. & Alberic. Rosatus in dictionario: vbi & pleraq; alia nomina cõmunia toti Trinitati retulit. Et sanè
 8 præter dicta nomen est Deo † huic proximum, Dominus. quod hebreis dicitur יהוה & non ab re dicit Origenes in Ezechiel. homil. 4. quod Adonai, prius nomen Dei est: quod interpretatur naturaliter Deus. Porrò apud Ieremiam. 16. capite dicitur: Nomen mihi Dominus. Esai. 42. Ego Dominus: hoc est nomen meũ. 44. & seq. Ego sum Dominus, faciens omnia. Psalmorum. 61. Et Iudith vlt. Dominus nomen est illi. Amos. 4. Dominus Deus exercituum, nomen eius. & 5. Dominus nomen est eius. Idem cap. vlt. & inde beatus Augu. in Cõment. Psal. 9. scribit nomen ipsum Dei, nunc vsquequaque vulgatum est, sed cognitio nominis est, cùm ille cognoscitur,
 9 cuius est nomen. non enim † nomen propter se nomen est, sed propter id, quod significat. dictum est autè: Dominus nomen est illi, quapropter qui libenter Domino famulum subdit, cognouit hoc nomen. scribit & beatus Chrysofomus. 2. expositione in Matthæum, homil. 35. & homil. 4. in Anomæos, solũ Deum verè & excellèter, & Dominum, & principẽ nuncupari, abusiue autè homines. vnde in hac inuocatione diuina post quàm dictũ est: In nomine, animaduertere licet vocẽ Domini. neq; enim † aliud inuocare nomen Dei, & inuocare nomen Domini Dei, est: sicuti etiã tradit d. Fulgēt. lib. 2. ad Monimũ.

Sequitur etiam, *Nostrì*. sicut & susceptor noster alibi dicitur. propriè † quippe Deus omnium non dicitur susceptor esse, quando carnem pro salute hominum suscepit. at, noster bene dicunt filii crucis: quoniam tantũ ipsorum est, qui ad eius fidem venire meruerunt: vt docet Casiodorus in Psal. 45. neque verò aliorum est, qui fidem huiusmodi nõ admiserũt: extra quam, saluari neminẽ consentaneũ est. Idque latè tradit Eusebius libris De præparatione euangelica. Ioannes Trithemius ad Maximilianum Imperatorẽ. q. 2. Bernardus Lauinetus vno libro, *Quòd vna tantũ bona sit secta*, edito. & Petrus Montius de veritate vnus legis, multis voluminibus. Itaq; † dicemus similiter, Dominum ab om-

nibus suum, non verè dici quodammodo Deum, siue propriè, siue bene, seu tam aptè: sed à fidelibus quidem, vel maximè: quemadmodum ait Hermanus, Coloniensis episcopus, in institutione compèdiaria doctrinæ Christianæ ad symbolum fidei, vbi est similiter: Dominum nostrum: omnium quidem Dominus Deus, qui & Christus, sed peculiari ratione Christus dicitur † Dominus credentium seu electorum. quanuis non tam propriè Dominus tantùm fidelium dicitur Deus, quàm Saluator. vnde beatus Augustinus in expositione canticæ Mariæ, inquit eam dixisse: In salutari meo. quia omnipotentia, qua vniuersæ creaturæ suæ dominatur Deus, Dominus omnium est, sed pietate qua quosdam tantùm, sed non omnes ad vitam reparat, saluator omnium non est. nam dominationem eius ad omnes æqualiter respicere, bonitatem ad quosdam tantùm. & hoc scilicet, secundum quod ait ad Romanos Apostolus: In hoc Christus mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur. & ad Timotheum: Speramus in Deum viuum, qui est saluator omnium hominum. vt ibi glossa habet, potentia, maximè fidelium, efficacia. nec ab re retulit Petrus Lombardus sentent. lib. i. distinctio. 2. Deum, quidem nomen esse naturæ, Dominum, nomen potestatis. quanquàm etiam Deus, nomen † secundum etymologiam suprà dictam, pertinet ad omnes, qui timent Deum, etiam si pessimi sint: vt dæmones mali, quos timere Deum ac contremiscere beatus Iacobus ait. Sed & id non tam videtur, quantum de iis, qui timent, vt oportet, eo, inquam, timore, qui est initium sapientiæ, & finis modestiæ, vt sacra habent. Tandem hîc est: *Iesu Christi*. quòd nomen Domini sit, † & eius, qui naturalis Dominus, & rex noster est: vt Innocen. scripsit in cap. licet ex suscepto. de foro competen. Dominus omnium ecclesiarum, Rex regum, & Dominus dominantium, sicuti tradit Cardina. Alexand. in capit. quanuis. 21. distinct. & cap. si papa. distinct. 40. Hesychius presbyter libro in Leuiticum 7. nomen Domini, inquit, filius euidenter dicitur: quia quemadmodum nomen manifestat vnumquemque, qui non videtur, sic & Christus apparens, cognosci fecit patrem in semetipso, quanuis inuisibilem. vnde scilicet dicebat Ioan. 14. ca. Philippe, qui videt me, videt & patrem. Item

15 Casiodorus in psal.39. nomen Domini, inter cætera, Saluator æternus est. Et illi, ait, † nomen Domini inuocare dicuntur, & aliquid in nomine Domini incipere, qui se non suis meritis, sed ab eo per eius gratiam postulant adiuuari. Sicque Ioannes Driedo de scripturis sacris & dogmatibus ecclesiasticis, lib.3. dicit: In nomine Domini fieri, cum dicitur quicquam, intelligi nota, In, efficientem causam, denotante, virtute verbi Dei nominata, inuocata, professâ id fieri. Est & nomen Domini nostri Iesu Christi, Veritas. vnde præceptum: Non accipies nomen Dei tui in vanum, vt docet beatus Augustinus in sermone de tempore 95. eodem autore in psal.91. Fama Christi, nomē ipsius dicitur. vnde dicimus paruū fuisse nomen Christi, antequam præclarè diffamaretur: nūc verò magnum. proinde dictū psal.98. aut 99. Hebræis יהוה שמך, & nomen Dei, gloria Dei dicitur. vnde, vt psallas nomini Domini præcipitur, vt fixum sit apud Deum nomē tuum: id est, quæras gloriam Dei, non tuam: nomen ipsius, non tuum: vt ipse tuam quærat, & conseruet gloriam, nomēque tuum: ait Augusti. in psal.91. Cæterum, filii nomen, suum & pater dicit, non immeritò. quemadmodum si quis rex ipse filii sui pingat imaginem, iustè suam dicit. quoniam ipse pinxit, & quoniam filii eius est. sic & Iesu Christi nomen, quod per vniuersum mundum glorificatur in ecclesia, suum confitetur pater, & quoniam filij eius est, & quoniam ipse scribens id ad salutem dedit hominum, vt beatus Ireneus habet
 16 lib. aduersus hæreses quarto, cap.33. Hoc etenim † nomen, Iesus Christus, scilicet nomen magnum est, excelsum, admirabile, iucundum, vtile supra quàm dici possit: ideòq; reuerendum admodum. Lucæ primo Gabriel angelus ad Mariam virginem eius matrem, και καλέσας inquit, το ὄνομα αὐτῆ Ἰησοῦ. quo nomine & Iesus filius Syrach, Ecclesiastici libri autor vocatus est, & Iesus filius Iosedech, vt habetur 3. Esd.5. de quo sæpe apud Zachariam: & Aufes Naue filius: quoniam de Aegypto in terram promissionis saluauit Dei populum: vt adnotauit Rufinus in exposi. symboli: & dictū Eccl. 46. Fortis in bello Iesus Naue successor Moyfi in prophetis: qui fuit magnus secundum nomē suum maximus, in salutem electorum Dei: expugnare insurgētes hostes, vt cōsequeretur hereditatē
 A 3 Israël

Israël. Apostolus ad Philippenfes scribens fecundo cap. Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu, omne genu flectatur, *πᾶσι γόνυ κέκλιται*, non dicit, vnum vel alterum, vt nō tam aptè, quàm mulieres, viri faciunt. Item, cælestium, inquit, terrestrium, & infernorum. Nec abludit Aristoteles libro De causis, dicens causam

17 primam † super omne nomen esse, & superiorem esse, & altiore esse: cum eo quoq; maximè conueniēs, quod in initio diximus, Deo nomen nō esse. deinceps Esaias cap. 12. Mementote quoniam excelsum est nomen eius. & cap. 57. Sanctum nomen eius in excelsis, & sancto habitans. Psaltes diuinus: Domine, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Diuus Augustinus: Nomen Dei, iucundū est amātib; Deum super omnes iucunditates, ait in psal. 51. Theophilactus in Lucæ euangelium, cap. 9. Admirare obsecro, inquit, virtutem nominis Christi, quomodo & per indignos, & eos, qui non erāt discipuli, gratia operetur, & solū nominatus Christus: ita & per sacerdotes, etiam si indigni fuerint, operatur gratia, & sanctificātur omnes, etiam si indignus fuerit sacerdos. In quo plurima coagmentauit Gratianus in Rhapsodiæ suæ causa prima, quæstio. 1. & similiter Clithoueus in homil. de missa.

18 Insuper præsentissimum aduersus dæmonas † atque spectra remedium à plerisque dicitur hoc nomen. & id notauit Andreę. Alcia. in I. ostentum. de verborum & rerum significatio. citans Capnionem in Pythagorica Philosophia. qui sanè libris præscriptis de Caballistica arte, & libris de verbo mirifico, solum hoc nomen Iesu, cæteris explosis præstigiis verius, quàm virtutibus, ait, contra omnia mala valere. quod

19 mirum est Caballistas Hebræos in diuinis † nominibus peritissimos, non intelligere, nihil post Christum in priscis illis nominibus operari: sicut olim apud eorum patres, quia illis non iungitur nomen Iesu, in quod virtus resedit, tum à virtute Dei instituentis, tum eius, qui eo exprimitur, Deus & homo Christus, & à vi insita ipsi verbo: sine quo, eiusque autoritate, & assensu hodie nihil hauriri potest à cælestibus. Nec est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat saluos fieri, vt ait beatus Petrus 10. capite Actorum. & iam experimēto comprobatum est, nullum

malum

malum dæmonem, nullam inferorū virtutem ex iis, quæ vexant, aut obfident homines, posse huic nomini resistere, quin,
 20 velint nolint, genuflectant, & obediant, † quādo nomen Iesu, debita pronuntiatione illis proponitur venerandum. nec solū nomen, sed etiam illius signaculum, crucem pauent. Nec solū terrestrium, cælestium, infernorum genua flectuntur: sed etiam insensibilia ipsum reuerentur, & ad nutū eius contremiscunt omnia, quando ex fidei corde, ore veridico, nomen Iesu pronuntiat, & crucis salutiferum signum manus imprimunt innocentes. & si quoque immundi, nonnunquā eo mirabilia operantur: quia vel credant ipsi, & omnis creatura reuereatur nomen Creatoris, vt & docet Agrippa in libris occultæ Philosophiæ: & dicit Archidiano. in c. Pauliani stæ. i. q. i. quod in inuocatione nominis Dei tremunt dæmo-
 21 nes. & † ideo dicitur tremendum, & quod cum timore & tremore est inuocandum, quanquam timor hic liberalis esse debet, & gaudio quodammodo mistus: quoniam, vt difertē scripsit d. Chrysostronus lib. i. de oratione, *πρόκειν τῶν θεῶν προσίοντες σὺν χερσὶν ἐ φόβῳ ἄλλο ποίει: φόβῳ μὲν δεδιωτότας, μὴ δὲ πρὸς πυχῆς ἀνάξει φαιώμεθα: χερσὶν δὲ μεσῶν γινόμεθα, ὡς τῷ μεγάλῳ δὲ πμῶν.* Porro ait etiam eleganter Iodocus Clithoueus libro, cui titulus est, Doctrina bene moriendi, ca. 21. sicut deficit fumus turbine venti dissipatus, & sicut fluit cera à facie ignis: ita maligni spiritus dispereunt ac euanescent à conspectu & præsentia horum duorum nominum sacratissimorum, neque virtutem ipsorum sustinere queunt. Nec dubium est inter alios, diuum † Bernardinum in nomine Iesu, curasse morbos, & fecisse alia miracula. cui & mos fuit inter
 23 prædicandum nomen Iesu † literis aureis in tabella depictum populo ostendere: quanquā eiusmodi ritum nouū cum improbarent pleriq; à Martino, tum papa, iussus est relinquere, vt relatum est in Chronicorum libro, cui nomē, Registrum.
 24 Nec † ignotum est Constantinum primum Imperatorū Christianum, vt multis placet, signo crucis illi medio die in cælo ostenso diuinitus, ad fidem Christianam inuitatum, & persuasum à Christo, signum eiusmodi excellenter fabricasse. cuius supremæ parti infidebat conferta auro & lapillis ditissima corona. In qua tessera salutaris inerat, duplici versiculo: &
 25 primis quibusq; † dictionum literis Christi nomen videbatur.

quo

quo aduersus hostiles copias semper est usus, miram eius virtutem experiens, quippe cum feliciter vinceret, vt primùm eo signo viso, voce diuina illi promissum erat: & nullus vnquam huius signi lator, vt solet in bello aliàs, vulnere mortuus aut cladem captiuitatis perpeffus est. & aliquando quidam alio deserente, in maximo periculo, signum id accipiens, eo subito percusso, illæsus perseuerauit. Autores sunt Eusebius Pamphil. lib. j. de vita Constantini, & Cassiodorus ex Sozomeno tripartitæ historiæ lib. i. Multa quoque de hoc nomine & virtute eius, Ioannes Faber, episcopus Viënenfis, sermone de patientia 15. & similiter Faber Stapulensis, de eius nominis præstantia quædam adnotat in 71. psalmum, versic. 17. & beatus Bernardus in Cantica Canticorum, serm. 15. Traduntur quinq; secreta huius nominis mirificissima, libro primo eius

26 operis, quod † Fortalitium fidei inscribitur. eiusdem triginta excellentias bellissimè enumerat Bernardinus Bustus in Mariali, par. 5. sermo. 11. Multa eiusmodi quoq; habet beatus Bernardinus sermo. 49. Antonius Tremoleus in addit. ad præludia, & exceptiones Huberti Bonacursi in fin. Vigerius in decachordo: Thomas Illyricus in suis concionibus Tolofanis, & in epistola ad Senatum Tolofanum: Gersonensis Theologus, & multi alij. Dicitur autem, Iesus, apud nos salutaris, siue Saluator, seu Seruator: quia multis gentibus salutifer venit: vti scripsit Lactantius Firmianus libro Institutionum diuinarum quarto, cap. 12. Idem beatus Cyprianus docet in expositione symboli, ac Rufinus, & Chrysoftomus, prima expositione in Matth. homil. 2. Hieronymus, Augustinus, & alij multis locis. Idque liquet vel ipso Matthæi euangeliographi text. Igitur ab Hebraico verbo **ישע**, hoc est saluus fuit, seu **חשיע** id est saluauit, vel liberauit, dictus **מושיע** & **ישועה** videlicet Saluator, & Salus ipsa. vnde dicitur Esaiæ 49. **יום ישועה** dies salutis, tempus redemptoris ipsius, quo venit in terram, veluti mortuam resuscitaturus. qui tamen ei non credunt impij Iudæi, & negant ipsum esse seruatorem illum, nolunt vocare

27 ipsum **ישועה** sed **יש** quod & idem significat, aut fanè † quod idem intelligitur, & quod propriè Deo cōuenit, Existentem, Hebraica ac Chaldaica lingua. Adhęc, cum multis locis, tum apud Philelphum hæc vox scribitur inter i, & e, posita aspiratione

ratione h, isque ita scribendam contendit autoritate veteri, ac ratione quadam epistolarum lib.14. quanquàm vel ex etymo, vel vsu doctorum virorum, si eum excipias, id nullomodo videtur. & contrarium planè † docet Aldus Manutius in Græca introductione. vbi & cur tribus literis & Iesus, & Christus, scribantur vulgò, edifferit, breuiter ostendens in *I H S* & *X P S* Latinis erratum: cùm non intelligerentur, primùm ea Græcis literis contractiùs scripta, in hunc modum: *ἱης χρισ*. Et quanquàm videatur, quod Ioan. Reuchlinus lib.3. de verbo mirifico, & Francisc. Picus de prænotione rerum, lib.7. cap.6. volunt esse idem † quod tetragrammum illud *יהוה* addita litera *ψ*, in medio expressa, vnionem diuinæ & humanæ naturæ significante, tamen aspirationem posueris inter ipsum *ψ*, & præcedentē literā *η*, potiùs, quàm inter ipsum *η*, & præcedentem literam *י*, vt videtur ex eius communi enuntiatione.

30 Christus † autem, à chrismate, id est vnctione appellatur, etiā teste Cypriano in prædicta expositione symboli *η*, nēpe quoniam sacerdotes, reges, & prophetæ in veteri testamento vngi solebant, Dei filius, & sacerdos, & rex, & propheta, etiā vnctus est spiritu sancto: vt tradit Innocentius papa in c. vnico. §. vnde. in principi. & §. quia verò. in fi. de sacra vnctio. & D. Isidorus lib. contra Iudeos, cap.15. ac beatus Athanasius in epistolam Pauli ad Romanos, in hæc verba: Cōstat Christum Iesum carne assumpta, fuisse non oleo, sed spiritu sancto perunctum: qui oleo quouis est efficacior. Quòd autem vel sine oleo constare vnctio possit, illud audi: Christos meos, hoc est vnctos meos, nequaquam attingite. quod sanè dictum ad ea pertinet, quæ ante conditam legem, quādo nec nomen quidem extaret huiuscemodi ex oleo vnctionis: in-

31 quit. idémq; ad Epictetum, lib.11. tradit vnguentum † in scriptura sæpius pro spiritu sancto accipi. significatum autem id est certè oleo, vt pleraq; spiritualia corporalibus alijs: vt docet Orosius presbyter historiarum lib.6. cap. 20. de oleo, quod Romę de meritoria taberna fluxit, & alijs miris signis aduentus Dominici latè memoriam agens. vbi & id exprimit, Christū lingua gētis eius, in qua & ex qua natus est, vnctum interpretari. Quòd dictum est ab Orosio, fortè, quoniam

32 niam lingua, quæ erat communis Iudæis, cùm † ad eos venit

Inscriptio

Seruator, non pura Hebræa, sed mixta existente, vt Syriaca seu Chaldæa, diceretur Christus, vnctus, vt ܕܡܫܝܚܐ Dominus ascititia Græca voce, κρίστος. quod tamen nos minimè legimus. At cõstat puram Græcam vocem esse, quæ dicitur χριστός. eiusdémque significationis omnino aliam esse Hebraicam משיח eandémque Chaldaicam, addita, vt solet, in fine litera ס, de quo & Ioan. cap. j.

- 1 *Codicis.*) Hac voce † quiuis liber dicitur: vt satis constat, & not. in princip. autenti. de trien. & femif. at hoc opus Iustini *ἀὐτομαλκῶς* solet dici Codex: sicut & docet præsul Vincen-
- 2 tius, speculi histor. lib. 20. cap. 34. & † Biblia dicuntur sacri libri: quoniam speciali quadã de causa libri Dei sunt, & Deus ipse dixit, quæ sunt in Biblijs, vt ait Raymundus Sabundus in opere, cui titulum fecit, Theologia naturalis, titu. 211.
- 1 *Domini Iustini.*) Deo quidem, vt diximus † suprã, appellatio Domini, omnino competit. eadè verò & hominibus post Deum non inepta est. possunt & papa, & episcopi, & confimiles, domini vocari: sicut tradidit Albertus Pius aduersus Eras- mum, lib. 14. quandoquidem eis censetur, qui verè est Dominus, fidelium curam dedisse, atque quodammodo dominium eorum. Similiter reges, & principes cæteri: cùm, Deo faciente, regnent & dominantur: vt habetur in epistola Ioannis papæ infrã, de summa trinita. idque quadam, vt par est, inter homines excellentia. vnde Honorius Theodosius, & Valentinianus in posterioribus legibus de fundis rei priuatæ, rem suam, dominicam nuncupant. Ad hæc autem, Q. Septimius in apo-
- 2 logetico † aduersus Gentes, cap. 34. Augustus, inquit, Imperij formator, ne dominum quidem dici se volebat. & hoc enim Dei est cognomen. Dicam planè Imperatorem dominum, sed more communi. namque, vt scribit Tranquillus, Octavius do-
- 3 mini † appellationem vt maledictum & opprobrium semper exhorruit. cùm spectante eo ludos pronuntiatum esset à mimo: ô dominum æquum & bonum! & vniuersi quasi de ipso dictum, exultantes comprobassent, statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, & in sequenti die grauissimè edicto corripuit, dominumque se posthac appellari ne à liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel ioco passus est: atque eiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit: idque
opinor,

- opinor , ne satis per se inuisam , tum incipientem monarchiam perpetuam , maximè populo Romano , libero admodum , & Regum iam olim licètia exasperato , magis odio fam redderet , voce seruilè subiectionem denotante. Aut fanè etiam signo quodam diuino , is dominus appellari noluit , quoniam eo tempore emissus esset agnus à Domino : vt habet Esaias *וְיִשָּׁלְחֵנוּ אֶת-אֲגַנּוּסְךָ* Id quod censet Paulus Orosius lib. 6. cap. vlt. dicens: Tempore , quo natus est Christus , Augustus , ad quem rerum omnium summa concesserat , dominum se omnium appellari non passus est ; imò non ausus , quo verus Dominus totius generis humani inter homines natus est. Porro verò Tyberius , Dominus † appellatus à quodam , denuntiavit , ne se amplius contumeliæ causa nominaret : indignum ducens principe , liberis hominibus legitimè imperante , nomen herilis & tyrannicæ potestatis. Sed & Alexander Seuerus , vt Lampridius refert , Dominum se appellari vetuit , epistolas ad se quasi ad priuatū scribi iubens , tamen seruato imperatoris nomine. Atqui etiam ante hunc , Dominum appellari se passus est Traianus † à viro doctissimo clarissimòq; , nec non gratissimo sibi C. Plinio Cecilio , pluribus eius ad se epistolis. & Ioannes Apostolus mulierem , ad quam scribit alteram epistolam , in initio statim Dominam vocat. Et concilium Illyricanum , Dominum suum & comministrum Helpidium presbyterum apud Casiodorum tripertitè historiæ lib. 7. cap. 10. & ad multos scribens , Dominos illos vocat Sydonius ; & † Paulinus , Dominum illustrissimum Aufonium : & prudentem Dominam ecclēsiam. Quod certè nomen honoris legitimi † causa inuentum , iandudum ad adulationem traductum est , & communius effectum , quàm deceat , vt vulgò apparet , & testatur epigramma Græcū ab Alciato relatum lib. *παρρησιῶν*. 2. cap. 15.
- 1 *Sacratissimi Principis.*) Sacratissimus princeps non tab renūcupatur. nam & sacro vngitur chrismate , vt Innocentij textus de sacra prodit vnctione. vnde Saul quamuis malus & reprobus princeps , Christus Domini à Dauide dicitur , lib. reg. 1. cap. 24. & lib. 2. cap. 1. Item , quia à Deo valde potens est , & quasi Deus facer , & tēplum Dei vt Lucas Pēna scripsit in l. 2. prædia. col. 18. de loca. præd. infrā. vnde † & maritū occidisse
- 2

indemnatum, quoddam sacrilegium est, vt ex prædictis videtur, maximè sacris locis.

- 1 *Perpetuò.*) Alibi sæpe † in similibus inscriptionibus, siue perpetuò, siue semper vice huius vocis legere est. Ad quæ interpretatio Accursij nimis inepta est supra, quàm aliquis sit admonendus. verùm hæ dictiones ex Donato in commentarijs Terentij, & Philelpho lib. epist. 14. & cæteris id genus doctissimishominibus, etiam continuationem significant ab initio, ad finem eius, cui iunguntur substantiui. vt hîc scilicet, ab eodie, quo factus est Imperator, possit intelligi fore ad mortem vsque, vt sit Imperator, Princeps, Augustus: vel etiam, vt per gloriam & famam sit futurus apud homines sempiternus. quod Salicetus tradidit hîc.
- 1 *Augusti.*) C. † Octavius Cæsar primùm Augustus, vt notum est, à Senatu dictus est: ab eo verò cæteri similiter. vnde C. Plinius oratione Panegyrica ad Traianum: Nominè Augusti, inquit, admonemur eius, cui primùm dicatum est. Planè verò Ammianus lib. 22. Octauio delatum primò Augusti vocabulum ait. & quippe (sicuti non omnino contemnendum habet opus inscriptum, Fasciculus temporum) iustum fuit, vt ille cæteris nomen tribueret, quibus viuendi normam & regendi modum constituit primus. & Augusti † nomen hocce dictum magis approbo, quòd nobiles sint, sacri & maiestate pleni Imperatores, à tecto augurio consecrato, quod propriè dicebatur Augustum, vt Seruius Grammaticus docuit in Georgicorum Virgilij librum quartum: & bene conuenit Salicetus hîc: atque Tranquillus in vita † Octauij: dicens, ipsum Augustum vocari: quòd loca, in quibus auguratò quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab auium gestu gustu' ve. Porrò non est absurdum, quod à nostris vulgò dicitur, Augustum ab augendo Imperio dictum. quod & sentiunt vetustissimi. Ouidius nempe in primo Fastorum, & Hegefippus in
- 3 quinto excidij Hierosolymitani libro. Videtur † etiam ab Imperij & potestatis magnitudine, & amplitudine id fuisse cognomen: secundum ea, quæ Valerius ad Decium apud Trebellium Pollionem ait: Quæso sanctissime Imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, vt ego iudicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus orbe, Iudicibus, & Tribunis,
- 4

bunis, ac ducibus. hæc sunt, inquit, propter quæ Augustum nomen tenetis. quasi Augustum amplum sit, contrariū eius, quod dicitur angustum, id est arctum.

Tituli, de nouo Codice faciēdo,

LEX VNICA.

*A*cc, quæ necessariò corrigenda esse multis retrò principi-
bus uisa sunt, intereà tamen nullus eorum ad effectum duce-
re ausus est.) Hoc ait Iustinianus de iure Impera-
torum. Porrò idem de veteri illo, antè, quàm ef-
sent Imperatores, in l. 1. §. 1. inf. de vet. iur. enucle.

quod nemo alius neq; sperare neq; optare ausus est: ac vni-
uersim de omni ad sua vsq; tempora cōstituto: in l. 2. in prin-
cip. eo. ti. quod nemo ante nostrum imperium vnquàm spera-
uit, neq; humano ingenio possibile esse penitus existimauit.

- 1 Notum est tamen † M. Tullium, ius in artem & rationem cer-
tam atq; ordinem redigere voluisse: sed vel nece præoccupatum,
2 nequiuisse. Cæsar quoque, cùm † quiescere inciperet, ab
omni bello aperto liber, & leges perstringere adgrederetur,
occasu repentino vetitus est. id & magnus Pompeius antè fa-
cere instituens, ab eo, metu obtrectatorum turpissimè desti-
tit. Quod etiam Gratianus habet ex Isidoro in c. fuerunt. 7.
3 dist. Similiter scripsit Ioannes papa, eius nominis 22. in proce-
mio Clementinarum. §. & licet. Clementem † Quintum non
potuisse exequi quod ipse executus est, Libros ipsos constitu-
tionum suarum cum similibus, à se digestos, publicos facere,
magnis negotijs occupatum, ac morte præpeditum. quanuis
id antè facere destinasset. Atqui nō est verisimile siue Iusti-
nianum, siue Tribonianū illum, quem hæc putant fecisse cō-
stitutiones atq; compositiones, ignorasse illa. His autem ani-
maduerti voluit, quod verum planè habetur, neminè antè
id egisse, quod ipse egit. Cæterum, sensit neq; eos quidem, qui
id agere decreuerant, ausos fuisse optare aut sperare, vel adeò
compendiosè, & bene digerere tā immēsum ius & confusum:
quippe cui etiam res difficilima, imò magis impossibilis vide-
batur: vt exprimitur in l. 1. de vet. iur. enucl. infrà. Quòd autè
hæc significare & scribere hoc modo se commendans volue-
rit, nō est simplex commendatio sui: sed & Dei glorificatio.

vnde subiecit in præsentī rebus donare communibus, auxilio
 Dei omnipotētis, censuimus, & similia sæpe habet id ostēden-
 tia in hisce constitutionibus, & legibus de veteri iure enu-
 cleando. Item, in causa eiusmodi, fuit subditorum vtilitas, &
 commendatio præcipua legum bonarum, quod nec Salicetus
 negare potuit, nec Plateanus in l. j. de profess. qui in vrb. Con-
 stan. infrā. Et in procem. Instit. adnotauit & Baldus, & sensit
 omnino Accursius ad. §. vlt. huius constitutionis textu ipso
 apertius admonente cum plerisq; significatis similibus, tum
 multæ similes sunt causæ: quas vnā notare commodius visum
 est ad princip. l. 2. de off. præf. præf. Aph. C. & notat Card.
 Alex. post alios in c. temerè. 31. dist. & Luc. penn. in l. quisquis.
 de cohort. infrā. Frācis. rip. in tract. de peste, voluminis, quod
 est in octauo, fol. 75. col. 3. Pan. in c. nisi, ad fi. de renunt. qui-
 bus & cæteris derogare modestè, vt fecit, haudquaquam in-
 honestum videtur. Id quod & Baldus hīc docet. Nec ab re est
 prouerbiū & vulgare & relatum ab Erasmo in Encomio
 4 Moriaē, Eum † rectè se laudare, cui malus sit vicinus, cui im-
 meritò nemo alius contigit laudator, quando etiam interim
 ita omnino se res habeat, vt prouiores sint homines ad vitupe-
 randum, quàm laudandum: vnde iam quis meritò in Domino
 se possit laudare, in quo & insignis facit apostolus, in secunda
 ad Corinthios epistola cap. 12. dicens: Si voluero gloriari, non
 ero insipiens: veritatem enim dicam. Et cap. 4. Sed in manife-
 statione veritatis commendantes nosmetipsos, ad omnem
 conscientiam hominum coram Deo. Et. j. ad Timoth. 2. In te-
 stimonium Christi positus sum ego prædicator & aposto-
 lus, veritatem dico, non mentior, doctor Gentium in fide &
 veritate. Namq; ait ex eodem Augustinus epistola 8. ad beatū
 Hieronymū, & Hieronymus ipse in sua epistola ad Augusti-
 num: Non minore aut fortassis maiore etiam scelere in Deo
 laudari falsitatem, quàm veritatem vituperari. Item, tradit
 5 apertissimè Petrarcha lib. inuectiuarū in medicum. 2. cap. 9.
 amore veri tutādi, nosipfos † nostrāmque industriam laudare
 posse. quanquàm scilicet aliòquin deforme sit de seipso præ-
 dicare. quod dixit Tullius lib. Officiorum. j. & dictum in c.
 obijciuntur. 32. q. 4. Sic Apostoli auditoribus admirantibus
 doctrinam suam, condelectabantur, non auiditate consequen-
 dæ

dæ laudis, sed charitate feminandæ veritatis. Deïn putandum est Iustinianum hifce gloriari in facie, non in corde: iuxta id, quod legitur 2. ad Corinth. 5. Et gloriari quidem in Deo: per quem eiusmodi iuris enucleationem accepimus: iuxta Apostolum ad Romanos 5. & 2. ad Corinthios 10. & Ieremiæ 9. multis vulgata loca. Adhæc, rursus facit Apostolus 1. ad Corinthios 7. sic habens: Puto autem quòd & ego spiritum Dei habeam. & posteriore ad eosdem epistola, cap. 12. Existimo autem nihil me minus fecisse à magnis apostolis. & iterum, in priore, cap. 15. Sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum. & in eiusdem epistolæ cap. 2. Non enim sumus sicut quidam adulterantes verbum Dei, sed ex synceritate, sicut ex Deo loquimur.

- 1 *Et prolixitatem litium amputare.*) Ad hoc † Bartol. Bald. Salic. Paul. castren. hîc. bonus tex. in cap. finem litibus. & cap. fin. de dol. & contuma. cap. 5. §. ne lites. de caus. poss. c. 2. de re iudica. extrauagant. ad Romani. §. nos qui. de præben. l. litibus. & ibi Rebuff. de agricolis & censitis. infrà. Conuenit prætereà, quod scripsit Angelus in l. reos. columna 3. de accusat. infrà. quòd ipse iudex superuacuo processu vti non potest, nec debet. Et quod denotatur in clementina, sæpe. de verborum significatio. iudicem debere materiam dilationum amputare. de quo vltra alios, latissimè Georgius Natha ibi in 5. notabili. & nihil mirum, hoc ipsum enim litigare, molesta res esse videtur, & damnosa circa sumptus, & ipsius causæ, periculum, vt Tyndarus scripsit tractatu de compēs. quæstio. 2. & idem denotauit. columna 6. & colum. antepenulti. vnde etiam non auditur volens litigare de lana caprina, sicque incassum, vt notat Angelus in l. si quis ex argento. §. exigitur. ff. de edendo. & † non est disputandum de lana caprina. Vt, quando certum est me habere actionem, non est quærendum, quomodo: Inquiunt l. Gallus. §. si eius. de libe. & posthu. ff. quanquam in hoc vide las. in rubr. de actio. inst. & Oldendorpiû in formula inuestigandæ actionis. at planè non debet controuerti id, quod ambiguum non est: neque argumenta admittit id, quod est clarum. l. ille, aut ille. de lega. 3. l. continuus. §. cum ita. de verb. obligat. cum l. apud antiquos

antiquos, & ibi not. infrà, de fur. & verba quantumcunq; generalia statuti, hoc est legis municipalis, vel alterius habentia, quòd aliqua discuti debeant vel disputari, non habent locum in notorijs, & nō ambiguis, vel obscuris: vt multis tradit Curtius tracta. de iuramento calum. in materia positionum, breuiloquio. 9. Atque huc pertinent multa, quæ dicturi sumus in §. quibus. eadem constitu. infrà.

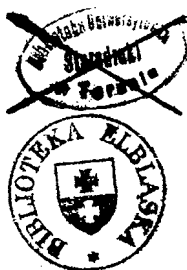
Multitudine quidem constitutionum refecanda.) Huc spectat quod diximus R. seu optimæ rerum humanarum institutionis lib. 3. cap. 2.

Vno autem Codice sub felicis nostri numinis uocabulo componendo.) Licet notare hoc loco ex hoc textu vice prouerbij: vnus Imperator, vna sanctio legum & cōstitutionum compositio: vnus princeps siue rex, vna lex. Namque, vt idem ait l. j. §. sed neque. infrà de vet. iur. enucl. omnia nostra meritò facimus, quibus à nobis omnis impertitur autoritas, nempe ea omnia nescire potest & tollere, & denuò seu alia constituere. Equidē vt beatus Chrysoft. homilia de inuentione S. Cruëis sexti Tomi 39. scripsit. & inter Gregoriana decreta sub titu. de regu. iur. habetur: Omnis res per quascunq; causas nascitur, per easdem & soluitur. Ad hocque l. sed & posteriores. ff. de legi. atque, vt ait idem Chrysostomus, exposit. 2. in Matth. homil. 21. lex legislatori subiecta test, non legislator legi. In quo & §. fin. in autenti. de consuli. idem in d. l. j. de vet. iur. Cùm, inquit, antiqua lege, quæ regia nuncupabatur, omne imperium omnisque potestas populi Romani in imperatoriam translata sit potestatem: nos sanctionem omnem non diuidimus in alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus, ne quid possit antiquitas nostris legibus abrogare. At tantā antiquitati tribuit reuerentiam, vt ne quidem alterius quàm minimā etiam partem sibi tribuerit; sed cuique quod suum fuit, & Imperatoribus, & Iurisprudentibus quibusque reddiderit, præposito in his semper & quantuliscunq; cuiusque nomine. sed & populus Romanus leges regias duntaxat, collectas per Papyrium Sextum, ius papyrianum appellauit, ac etiam actiones per Appium Claudium in vnum compositas, & ad formam redactas, ab Cn. autem Flauio scriba eius subreptas, & publicè traditas, ius Flauianum nominauit. quod in

7 l.2. ff. de orig. iur. Pomponius retulit. Cæterùm aduertendum est hoc loco videri Iustinianum Imperatorem † velle significare, nomē eius à Iustitia dici, vel tanquàm à Iustitia dictum, accipi, siue à iure. quanquàm scimus & Iustinianum ex foro nepotem Iustini fuisse, ab eòq; acceptum in adoptionem, factum eius filium, & tandem Imperatorem, cùm ipse Iustinus decederet, vt Procopius lib. j. de bello Persico, & alij produnt: nomēque id, est illi proprium. Cuiusmodi etymologiam & significationem scrutari, inane est & ineptum: vt Baldus tradidit in procemium Pandectæ. & sic quisquis fuerit ille pius ac doctus olim, qui vitam beati Gregorij Turo-nensis edidit: Mysterij maiestas in nominibus non quæritur, inquit.

- 1 *Oportet.*) Verbum † hoc, quod sæpe necessitatem denotat, vt & nota. in cap. confidimus. 25. quæst. j. & per Geminianum in ca. vt qui duas. de electio. in 6. non est necesse, vt semper necessitatem importet: vt putauit Fortunius Garta, vir aliò-quin singularis in iure eruditionis: ad l. j. ff. de iustitia & iure.
- 2 cùm & sæpenumero pro, decet, vel † conueniens est, sumatur: vt nota. post glos. per Marsil. in l. j. de rap. virgin. infrà. & Panormi. in cap. j. de libelli oblatione. & notant Archidiaco. & Cardi. S. Sixti in cap. oportet. 3. quæstio. ij. quòd verbum, oportet, est consilij, non necessitatis. Cæterùm, digna relatu in hoc sese offerunt Tranquilli loca. Primum enim in Vespasiano ita scripsit: de iurgio quodam Senatoris equitisque Romani, ita pronuntiauit: Non oportere maledici senatoribus: remaledici, ciuile fāsque esse. quanquàm in hoc nedum iure Diuino ac Canonico, de quo in cap. nonne. de præf. sed & iure ciuili traditum est, non excusari etiam eum, qui prouocatus veluti talionem reddens, iniuriam dixit, vel intulit. Et quòd non fit in huiusmodi compensatio: vt per Beraudum tracta. de iniurijs. fol. mihi 42. & Panormita. in cap. cum te. de re iudica. & alios multos. Porrò ille: Cum Vespasianus super vrgentem valetudinem creberrimo frigidæ vsu & intestina vitiaisset, nec eo minus imperatorijs muneribus fungeretur, vt etiam legationes audiret cubans, aluo repente vsque ad defectionem soluta, Imperatorem ait stantem mori oportere. & in Tito: Non oportere ait quenquam à sermone principis

C tristēm

tristem discedere.

§. *Ideoque ad hoc maximum, & ad ipsius Reipublicæ sustentationem respiciens opus efficiendum.*) Nota hîc ad Reipubl. †sustentationem Principis esse admodum laborare, non secus, quàm mariti ad sustentationem vxoris, & educationem. est † enim profectò princeps, quasi maritus Reipub. quod tradidit Penna. in l. quicumque. infra, de omni agro deser. & Chassan. in consil. 66. & † Respublica quasi principis caro. suam autem carnem nemo odio habuit: sed fouet & nutrit eam: vt ait Apostol. ad Ephes. vltim. Itémque i. ad Corinth. 9. Bonum est mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet. Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria. necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non euangelizauero. Quamobrem & hic alibi planiùs, & similiter princeps maximus circa spiritualia versans Romanus papa, multis locis se sollicitiùs pro Republic. laborare pluribus attestantur, in princip. authentic. de hæredit. & Falcid. & procemio Sexti. & extrauagant. 2. de sepultu.

Elegimus tanto fastigio laborum, tantæque sollicitudini sufficientes.)

1 Nota primùm, in vnaquaque re peritos eligendos. Iuxta † scilicet vulgatum prouerbium, vt de calceo quidem calceolaris dicat. nam de ijs, quæ quis nouit, bonus consultor est. scientis est & periti, non vel diuitis & imperiti, de vnoquo-

2 que consulere, vnumquodque agere. melius est id, † quod per omnia rectè se habet. Rectè verò se habet, quod secundum artem fit, hoc est secundum rectam intelligentiam & peritiam. & sanè oportet eos, qui aliquid docturi vel facturi sunt, prius, quàm id agant, intelligere, vt Plato ostendit in Alcibiade j. Id quod etiam plerisque alijs iuris exemplis declaratur, & præcipitur. l. prima. de ventre inspicien. ff. l. semel. de re milita. infra cap. proposuisti. de probatio. cum ibi not. Porrò ne-

3 dum periti eligendi sunt in vnaquaque † re & negotio, sed qui adeò sint periti, vt negotio, ad quod electi sunt, sufficiant. Id quod præcipuè sonat textus hîc, & Salicetus notauit, & Angelus in §. cùmque procemij, Institutio. Vnde videtur, quòd si aliquibus est commissa potestas eligendi vel doctorem, qui ius interpretetur, vel quem dicunt prælatum, præfectum, inquam, qui pia & religiosa curet, non satisfacere illos

illos, nisi is, quem elegerint, sufficientis sit peritiæ & virtutis, secundum locum, in quo versari debet. quauis Innocen. in. c. in causis. de electio. putauerit eiusmodi commissioem, esse quandam donationem irreuocabilem. & id commemorat Angel. in l. donatio perfecta. de reuoc. don. inf.

- Ioannem, uirum excellentissimum, exquæstorem nostri palatii, consularem, atque patritium.*) Ad hunc locum, † quis dicatur exquæstor & similiter alibi exconsul, facit Alcia. lib. dispunc. 4. cap. 3. parum tamen in re perplexa constans, & inquiens, fortè etiam, qui consulari patre nati sunt, exconsules dici, & similiter in alijs. Pro quo facere videri potest Ammianus lib. 27. dicens Lampadiũ ex præfecto: deinde lib. 28. ita: Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adolescens, Lampadij filius ex præfecto. Cæterum, retulit prædicto loco Alciatus, & planè docuit Ioannes Droseus in methodo iuris, nunc primùm emissa, & antea Antonius Nebriss. in lexico iuris, & Petrus Crinitus de honesta disciplina, lib. 10. cap. 12. ac sanè noster ante omnes Accursius, hîc & alibi rectè sentiens, † exquæstorem, virum quæstorium veteri linguæ puritate vocatum, vt & hîc † consularem quem exconsulem alibi, dici, qui quæsturam dimisit, qui quæstoris functus est officio, & sic videlicet ex quæstore quicquam aliud factus, vel quieti redditus est, & sic in similibus. in quo etiam nos adiuuat Ammia. lib. 26. sic habens: Et Arbitionem exconsulẽ, agentem iam dudum in otio, ad se venire hortatus est. sicq; Paulus Orosius lib. 5. cap. 23. ait Publium Seruilium exconsulem Ciliciæ ac Pamphiliæ bellum intulisse, quo triennio gesto Isaurici nomen accepit. Quinquàm ibi alij legunt, ex consule, vt facere video in cæteris plures eruditorum, nouam vocem magis quàm locutionem nouam abhorrentes, adiectione illa, ex, præposita seiuncta, & vim suam regiminis seruante: sicut & fit apud Græcos: quibus ex quæstore & ex consule dicitur, *ἐκ κναισώρου, ἢ ἐκ κωνσουλῶν*, vt post Haloandrum docet etiam prædictis suffragans nuper editum elegans opus emendationum Antonij Augustini, iurisconsulti Hispani, lib. 3. cap. 3. Cæterum, † patritij dicti à patribus, vt probat Valturius rei milit. lib. 8. cap. 1. fuerunt illi maximè, qui centum illis patribus à Romulo lectis erant progeniti. à quibus inhabitantibus etiam † vicus patri-

tius dictus est : vt Pompeius docet. intelliguntur autem hoc loco & similibus maioris cuiusdam dignationis supremi consilij viri, & communis Reipublicæ patres, vt ex Suida Græco docent Alciat. ti. de consul. inf. lib. 12. & Budæus in l. finali de senatoribus. ff. Hic quidem etiam dicens, inde deductos Franciæ † Pares, ab ijs fortasse regibus institutos, qui ipsi Imperatores quoque fuerunt, hincque libris Feudorum Pares etiam dictos. Et nos putamus vel generis, vel ætatis, vel virtutis aliàs spectatissimæ aut scilicet fauoris, vt fit in omnibus, quasi horum causa, posteriore tempore, iam cum nullus ferè ex genere patrum illorum Romuleæ institutionis extare videretur, similitudine illius renouatæ quodammodo ac erectæ dignitatis, viros patritios, concedente Principe, dictos. id quod apparet ex loco Cornelij Taciti: quem refert Budæus: & ex loco Sidonij Apollinaris, quem citat Alciatus, tum huius pluribus. in primis, lib. Epist. 5. vbi ait ad Papiam suam scribens: Vt sicut nos vtranque familiam nostram præfectoriam nacti, etiam patriam diuino fauore reddidimus, ita ipsi, quam suscipiunt liberi patritiam, faciant consularem. Item in Panegyrico, Antemio dicto:

Suscipit hinc reducem duplicati culmen honoris.

*Patritius, nec non peditumque equitumque magister,
Præficitur castris.*

Et de eodem postea:

Hinc reduci datur omnis honor, & vtraque, magister

Militiæ consulque, micat coniuncta potestas:

Patritij celerisque gradu priuata cucurrit.

7 Adhæc Annonius lib. j. cap. 22. ait † Anastasium Imperatorem scripsisse ad Clodouem Francorum Regem, complacuisse sibi & senatoribus, eum esse amicum Imperatorum, Patritiumque Romanorum: hincque dictum consulem & Augustum. De quo & Beatus Remigius in eius epitaphio relato ad finem eius libri, cecinit:

Patritius magno sublimis fulsit honore.

Et idem Annon. lib. ij. cap. 6. refert Childemerum regem Vandalorum, captum à Bellisario Patritio, strenuum certè virum, Iustiniani præcepto eunuchum factum, Patritium

Roma

Romanorum finium, qui Persidis prouinciæ adiacent ordi-
 8 natum. & in additis illi scriptis, lib. 4. cap. 8. habetur, † Caro-
 lum Imperatorem coronatum, obmisso Patritij nomine, Im-
 peratorem & Augustum vocatum: quòd scilicet non sit di-
 9 gnitas continua superior † & maior aliqua, præter Imperium.
 ad quod gradum dat Patritiatus: vt magisterium equitum &
 10 principatus, viam † ducibus Aufrasianis muniit, inquit Pau-
 lus Aemilius lib. 2.

1 *Tribonianum.*) Tribonianus, vt docet Procopius lib. j. de † bel-
 lo Persico, natione Pamphilius, Iustiniani Imperatoris Paræ-
 drus, hoc est assessor, & Imperatoris Iureconsultus *αὐτομαλκὼς*,
 2 ac quæstor fuit. Cancellarium dixeris. Cuius † opera potissi-
 ma, nedum Codex, sed etiam libri Iuris cæteri sunt confarci-
 nati. Id quod & testimonio Iustiniani liquet, præsertim in
 3 duabus legibus de veteri iure enucleando infrà. Porrò † eius
 mores malos ex Suida describit Riuallius Allobrox, histo-
 riæ iuris ciuilis lib. 4. tum Andræ. Alciat. dis. punct. lib. 4. cap.
 7. & Aegidius Perri. in vita Iustiniani. at Alciatus prædicto
 locò, ac dis. punctio. lib. 3. cap. 11. necnon Bernardi. Rutilius in
 4 eius Triboniani † vita, minimè censent Suidæ fidem adhi-
 bendam. atque Droseus in præfatio. Digesto, videri sibi ma-
 5 vnà scilicet perstringens † magnum Budæum, inter alios ma-
 ximè Suidæ hærentem, in l. fina. de ædilit. edict. ff. quos præ-
 stat à Deo iudicari.

*Theophilum, vtrum clarissimum, Comitem sacri nostri palatii, & Iuris in
 hac alma urbe Doctorem.*) Licet ex hoc textu notare & docto-
 1 rem † esse posse aliquem, vt vocant regentem, & prætereà ge-
 rere magistratum, vel officium, quod dicunt habere in curia.
 quod & in Papiniano notat Cynus in l. lecta. ff. de rebus cre-
 ditis. licet alij contrà. & Marti. Lauden. tracta. de lega. nume.
 2 29. Insuper † sciendum est nedum in hac Constantinopolita-
 na vrbe, & cæteris, de quibus in proœmio Digest. §. hæc autè.
 posse iura doceri, verùm etiam vbiq; ex quadam cõsuetudine
 generali, & interpretatione, vt dicit Iacobus Canis in tracta.
 repræsa. par. j. colum. penul. de quo etiam Barto. in dicto §. hæc
 autem. & Nicol. Boërius in additio. ad Dynum, proœm. de re-
 gu. iur. in 6. & Bald. in consil. 77. par. 5.

- 1 §. *Quibus specialiter permiffimus.*) Hic, inter multos casus, in quibus exigitur speciale mandatum, quos enarrat Accursius & Angel. in §. procurator. Institu. de ijs, per quos age. poss. & alij alibi, notandum est, nulli magistratui siue principis, siue ciuitatis, intelligi datam componendi leges potestatem, nisi id expressum sit: ac ne ijs, quibus generalis potestas permiffa est in statu cuiusdam Reipub. disponendo, censeari permiffum corrigere, mutare, addere: ad eaque nec generalem potestatem reformandi sufficere: quoniam eorum specialem potestatem dedisse ijs, quibus iuris reformationem commiserat, inquit Iustinianus, quanquam hoc quidem Castrensis non approbat: cætera tamen ratus cum Bartolo hic, & Ponta. consil. 37.
- 1 *Resecatís tam superuacuis.*) Nota † superflua extirpanda: idque in omnibus. neque valet interpretatio aliqua, per quam quis ad superfluam operationem, veluti satisfactionem adigeretur:
- 2 vt tradit Ponta. consil. 62. nec † debet syllaba in lege poni superfluò: vt est glos. in l. j. quod met. cau. ff. quæ dicitur singularis à Barbat. in rub. de mut. petitio. non enim ad superflua nati sumus, inutilia, & vana, sed ad vtilia tantum, & necessaria:
- 3 præsertim inquam in adeò breui hominum vita: quæ † vix ad necessaria sufficit: nullo verò modo sufficit etiam diligentissimis, & multo tempore viuentibus ad pleraque vtilia. c. licet.
- 4 ij. de testi. Ideò Theophrastus † moriens, cum iam senex esset, & multis doctus vigilijs, Naturam accusasse dicitur, quòd ceruis & cornicibus, quibus nihil interest diutius viuere, longiorem vitam, quam homini tribuisset, animali & corpore & animo ad vtilia quæq; apto. & Themistocles † cum expletis centum & septem annis mori se cerneret, dixisse fertur, se dolere, quòd tunc egrederetur è vita, quando sapere cœpisset. Cicero
- 6 tait, etiam si sibi vita duplicaretur, minimè fore vt posset legere Lyricos. Et nobis etiam ad Histriones aspiciendos, & ad
- 7 omne otium tempus suppetit. Melius tergo cõseruandum est, & quam diligentissimè custodiendum tempus, vt & monet Ecclesiasticus cap. 4. & Chrysoftomus in euangel. Ioan. homil. 57, dicens: Omnia potius amittenda sunt, quam tempus. aurum amittis? poterit recuperari. amissum tempus difficulter. Breue nobis in præsentí vita tempus præstatur, quo nisi
- 8 in necessarijs vtamur. Adeò tamen † insanit maxima pars hominum

minum, & qui præstantiores habentur, vt in minutulis quibusque rebus, & leuiculis, & minus vtilibus exactam quantumque, & multò maiorem operam, quàm sit necesse, impendere non vereantur, non videntes id sibi tempus perire, & decedere siue lectioni, siue cogitationi, siue cuiusque alij meliori operationi nunquàm rediturum. qua in re indignabundus † Petrarca lib. epistol. ij. ita ait: Sic erit proculdubiò, sic erit: semper curabuntur superuacua: semper necessaria negligentur. Quàm fertilis † ager, quàm domus composita, quàm obsequiosus seruus, quàm sollicitus procurator, quàm splendida vestis, quàm nitidus equus, quàm pulchra vxor, quàm nostri corporis ornata superficies, omnes curamus: quàm pulcher & ornatus animus, curat nemo, nec se curaturum spondet aut sperat: sed quod primum esse debuerat, differimus ad extrema. Atqui volat tempus, inquit Cicero. &

*Rusticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis æuum.*

Vt Flaccus scripsit. & alibi, Summa vitæ breuis spem nos vetat inchoare longam. ad idem Seneca lib. epist. j. Nemo quicquam habet facti: in futurum nostra distulimus. Fac mi Lucili, inquit, quod facere te scribis: omnes horas complectere. sic fiet, vt minùs è crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. dum differtur, vita transcurrit. omnia aliena, tempus tantùm nostrum est. quemadmodum ex amphora primum quod est syncerissimum † effluit, grauissimum quodq; & turbidum subsidit: sic in ætate nostra quod est optimũ, primum est. Id exaudiri in alijs potiùs patimur, vt nobis fæcem reseruemus.

*Optima quaque dies miseris mortalibus æui,
Prima fugit: subeunt morbi tristisque senectus.*

inquit Poëta. Idem Seneca lib. de vitæ breuitate: O in superuacuis laboribus operosa sedulitas! Cæcilius: ô tristes ineptias! ridiculæ sunt. Persius:

*O curas hominum! ô quantum est in rebus inane!
O curæ in terras animæ, & caelestium inanes!*

Petrarca: *O curæ superuacue: ô tempo, ô ciel volubil,*

Che suggendo inganni i ciechi e miseri mortali.

Seneca lib. 10. epist.

Resi

- 12 Resistendum † est occupationibus : nec explicandæ sed sub-
mouendæ sunt. quod Rabbi Meir Hebræis ait inter patrum
apophthegmata תרי מומיעט בעסק יעסק בחירה Seneca etiam lib.
21. epist. Finem omnium rerū spectā, & superuacua deuites.
non tam benignum & liberale tempus natura nobis dedit, vt
aliquid ex illo vacet perdere. vnde quā multa etiam dili-
gentissimis pereunt. Hīncq; lib. 4. epist. 39. Quæ superfluunt,
nocent, inquit. Patrarcha lib. 2. de remedijs vtriusque fortu-
næ: † Cū tot sint labores necessarij, superuacuos quærere,
13 stultissimum est. Porrò verò Anneus Seneca libro de breui-
tate vitæ: Magnificè, inquit, non exiguum temporis habe-
mus, sed multum perdimus. satis longa vita, & in maxima-
rum rerum consummationem largè data est, si tota bene col-
locaretur: sed vbi per luxum ac negligētiam defluit, vbi nulli
rei bonæ impenditur, vltima demum necessitate cogente
quam ire non intelleximus, transiisse sentimus. ita est, non ac-
cepimus breuem vitam, sed fecimus: neque inopes eius, sed
prodigi sumus. non pudet te reliquias vitæ reseruare, & id
solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem
14 conferri possit? tanquam semper victuri, viuimus. viuere † in
tota vita discendum est: & in tota vita discendum est mori.
verū, an non etiam id omnino docent sacræ literæ? Sanè &
ipse Dominus loquitur in hoc apud Esaiam, edicens: Ego
Dominus Deus tuus, docens te vtilia. cuius in hanc rem me-
minit B. Antoninus in summa sua, par. j. quintæ par. tit. 5. c. 2.
in fi. adque idem Gersonensis theologus in lib. de sollicitudi-
ne ecclesiæ, par. 64. Apost. ad Roma. 2. Et probas vtiliora in-
structus per legem. in quo & August. in ca. quanuis. 38. dist. &
rursus Apostolus ad Tit. 3. Stultas autem quæstiones, & ge-
nealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita. sunt enim
inutiles, & vanæ. discāt autem & nostri bonis operibus præ-
esse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. Adhæc sacer
Hebræorum doctor: In superuacuis rebus noli scrutari mul-
15 tipliciter. Item, Chrysosto. Tomi. 5. homil. 76. Non, ait, † in
vanos labores & dolores vita est impendenda. & in euangel.
Ioan. homil. 57. & beatus Augustinus quadam ad Vitalem
epistola 2. Tomo. & Vincentius lib. speculi doctrinæ. j. cap. 31.
& lib. speculi morum. 3. par. 3. dist. 2. similiter. Item Clemens. j.
Roma

Romanus pontifex, occupationes & sollicitudines superfluas amputare oportere, ait epistol. 4. Saluianus Mafsilienfis episcopus, quadam epistola: hoc solum rectè quæritur, cuius in-
 16 quisitio valet ad fructum aliquem peruenire: cæterum, si infructuosa est, quid necesse est vt laboret curiositas, cum profectum curiositatis non sit habitura cognitio? Inutilis enim
 17 diligentia, quæ circa inutilia adhibetur, ait Cæsar de agricultura. lib. 17. cap. 7. in quo & cap. j. & ibi nota. per Gemina. & alios. de renuntia. in 6. Hincque manauit prouerbium illud, de quo meminit Erasmus in conuiuio poëtico, & discipulus
 18 eius Viues in Satellitio: Quiesce † nihil acturus. melius est enim cessare, commodè scilicet seipsum colligendo, quam nihil, hoc est, inutile agere, & frustra se vexare. Cæterum huc & illud pertinet, quod refertur à Baldo in cap. j. de feud. cog. & Ias. in prelud. feud. cum decoquis lentem, non infundas aromata. Id quod breuius dixeris: In lente vnguentum. Censuit tamen Georgius Natha, in repeti. clemen. sæpe. de verb. signifi-
 fica. notandum, quod glossa in verbo, perpetuum, ait, soluens contrarium, quo dixerat verbum illud videri superfluum, cum suapte natura lex sit perpetua, quod est modus loquendi, eoque doceri repetentes ac disputantes prudenter eludere similia argumenta, quæ fierent à superfluitate. qua tandem
 19 vix sunt redarguendi, qui ore docent seu scribunt, cum variè satisfacere habeant ac ne sic satisfaciant sæpe: vt interim nos ipsos quoque hinc excusemus, multa in superfluitatem superflua adnotantes, at non, opinor, superfluo, † quandoquidem vt
 commodissimè ait Fortunius Garta, ad l. Gallus. §. quidam rectè. de liber. & posthu. ff. superfluis aduersus superflua est utique opus, nec ab re est, quod mox ac postea statim, & ad illud: Et breui ser. consc. Deo iuuante dicitur.

1 *Quantum ad legum soliditatem pertinet.*) Nota teatenus superflua reputanda & reijcienda, quatenus soliditati & perfectioni rei nihil detrahitur, atque eatenus scilicet superflua intelli-
 2 genda. Solida † autem, perfecta, & absoluta quæque res putanda est, quæ sua sibi omnia habet, cui nihil deest, neque vlla pars, siue principium, siue medium, siue finis. In omnibus rebus animaduerto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus constat, inquit Caius Iureconsultus in l. prima. ff. de ori-

gi.iur.vult & idem Aristoteles lib.Metaphysi.quinto.& Gregor.Nicenus in principio lib.de vita Moyfi.& huiusmodi homines sapientes appellamus. eos enim, qui sapientes sunt, absolutos & perfectos putamus, vt ait Cicero lib. 4. de finibus. Idque scilicet quantum in humanam capacitatem cadit. quoniam † aliòquin & planè, & solus sapiens & perfectus haud dubiè est Deus. Item Lactantius lib.j.diuiinarum institutio.capi.3. Id perfectum existimandum est, cui nihil potest accedere, scilicet vtile, & quod non superfluum sit. Plato † id totum appellauit, habens principium, medium & finem, in Parmenide. Propriè inquam: nam & eius, quod impropriè totum est, scilicet plusquam totum, & habens superflua, totum aliubi appellauit, ac ipsum verè totum medium, celebrans in hunc sensum illud Hesiodi: † Dimidium nonnunquam magis esse, quam totum. inquit enim:

Ἡτοι εἰδ' ἵσασιν, ὅσῳ πλείω ἡμῶν πάντος.

Idque quando videlicet totum comprehendere noxium est, dimidium verò moderatè se habet.tunc sanè moderatum immoderato plus esse rectè censuit, vtpote melius deteriore, & malo bonum, & inutili vtile, & superfluo non superfluum. Vnde constat etiam imperfectum censendum, à quo amouendum aliquid est, vt rectè se habeat, atque id, cui est quicquam addendum. Planè igitur † est solidum, cui nihil addendum est neque detrahendum. quod mediocritas appellatur: In qua omnis virtus sita est: extrà verò, in vtraq; parte vitium, vt Philosophorum clarissimi, multique autores alij prodiderunt. Vnde & lex mediocritas † dicitur: quæ sola laudatur & expectanda dicitur. vt habet eleganter Peripateticorum Princeps, in Politicis: ὁ γὰρ νόμος, τὸ μέσον. τὸ μέσον μὲν τῶν ἐπιβολῶν ἐπαυδαίον, & χρῆσαι δὴ καὶ φαιλέ. In hoc & cap.j.articu.ij. 41. distinct.& l.iiij. §. penul. ff. vbi pupil.educ.deb.& l.continuus. §.ij.de verb.oblig.c.clerici. versi.clausa.de vita & hone.cler.& not.in l.non exigimus. §.si quis tamen.si quis cautio.ff. Hincque † aliquando, quod minus est, nimium etiam dici potest: quando scilicet id minus nihil prodest, nam eo primum minus est, & nimium est, quia non modò non prodest quicquã, sed etiam nocet in eo occupatum fuisse frustrá. quale est ænigma Vulteij lib.Epigram.ij,

Non satis & nimium est semel aspexisse Tolosans.

Sed &

- 9 Sed & similiter quod nimium est, † minus dici potest, etiam aliôquin, cum ei, quod fat est, officit, non, si non officit. vnde traditum est cum fit plusquam fieri debet, etiam ipsum fieri quod est faciendū, not. in l. si quis cui. quemadm. seruit. amitt.
- 10 Cæterum, cum † nihil fit, minus fit. vnde qui non vult currere, tenetur ex conuentione de minus currenti: vt tradit ibi Castren. & Rebuff. in l. j. gloss. 4. in fi. de sen. quæ pro eo, quod inter. prof.

Præfationibus.) Nota hîc non omnes præfationes damnari vel censeri superfluas, quando enim, superfluis refecatis, ait non superflua quædam censet, vtique minimè mala, & refecanda procœmia. vnde † lex municipalis prohibens doctori vti procœmio, valet quidem, sed intelligitur de superuacuo, non alijs, vt tradidit Bald. ad rubri. de iustit. & iur. ff. qualia sunt quæ conferunt ad legum causam finalem intelligendam, vt Baldus tradidit in sequentem constitutionem, & facit Ponta. in consil. 328. col. 2. & Alex. consil. 55. col. j. par. 5. & Marfil. cõsil. 19. l. regula. §. & licet. de iur. & fac. ig. ff. l. j. & ibi Bald. ad Macedo. c. ex multa. & ibi Pan. de voto. & Barbat. in procem. Clement. & in cap. dilectus. nu. 65. de resc. idque nos tradidimus lib. nostræ Reip. tertio ex legumlatione Platonis. atque certè Caius expressit, argumētum ducens quasi à praxi ad theoriam, à foro iudiciali ad Iuris scholas, à voce oratoris in auditorio iudiciali tonante, ad Iurisconsultorum interpretationes & compositiones Iuris. Nam † id ex Platone quoque in Phædro notum in oratione primum ante narrationē procœmiū esse, ex Theodori antiquioris, viri Byzantij more, ad reddendos scilicet auditores attentos, dociles & beneuolos, vt Cicero, Fabius, & cæteri tradiderunt. tametsi † quosdam casus voluerunt, in quibus illud fit obmittendū.

Ait verò Caius l. j. de orig. iur. si in foro causas dicentibus nefas, vt ita dixerim, videtur esse, nulla præfatione facta iudicium exponere, quantò magis interpretationem promittentibus, inconueniens erit obmissis initijs atq; origine non repetita, illotis, vt ita dixerim, manibus materiam interpretationis tractare? Namque, nisi † fallor, ipsæ præfationes & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cum eò venerimus, euidentiore præstant intellectum, in

quo & Accursius in Institutionum proœm. qua in re deficientes, siue abundantes, inquam, supra modum præfationes, superuacuae habentur. quas hoc loco omnino reprobatur Iustinianus. quemadmodum in oratione quoque & cæteris compositionibus fit à peritis autoribus. Beatus Hieronym. lib. 2. Machab. cap. 3. Descripturo historiam stultum est ante historiam effluere, in ipsa autem historia succingi. Aelius † Spartianus in Aelio Vero, ad Diocletianũ Imperatorem: Non debet prologus enormior esse, quàm fabula. Lucianus in encomio Demosthenis: Si initium orationis iusto grandius est, verendum est ne quis, iuxta prouerbium, dicat: Epigramma maius est calatho. Et huiusmodi immoderatis seu ineptis proœmijs vtentes Oratores, *ἐπιπρωτος ἔπιτοπος* ait eiusdem Timon.

1 *Quàm similibus.*) Nota quoque similitudinem † reprobari, scilicet superfluam. nam & solet esse similitudo superflua & mater, vt ait Beroaldus, fastidij. Est autem non superflua vel inutilis aliquando, similitudo, multis de causis: quas apertissimè nos docuit Iustinianus in l. ij. §. si quid ergo. infrà de vet. iure enuclean. atque alibi. quibus fuit multas leges inter se similes diuersis legi locis. Cuiusmodi ferè omnes aliquando notauimus vnà ius perlegendo. In hoc Codice l. si quis in conscriben. de episco. & cleric. & titulo de pactis. l. nemo. de episco. audien. & titu. de postulando. l. legem. quam dixi. de pact. & titu. de pact. conuentis. l. ex conuentione. de pact. & titu. sine cens. vel reliquijs l. iubemus. de sacrosanct. eccles. & titu. de nau. non excusandis. l. neminem. de sacrosanc. eccle. & titu. de quibus muneribus. l. qui sub prætextu. de sacrosan. eccle. & titu. de collegiatis. l. addictos. de episco. audien. & titu. de appellationibus. l. nemo. ij. de episcopa. audien. & titu. de sponsal. l. mulieres. de incol. & titu. de dignita. l. sacrosancta. de sacrosanct. & titu. de annonis. Porro in Pandectis. l. diem functo. de offic. assesso. & titu. locati. §. seruum. l. cum fundus. de rebus credi. & l. si seruus. de actio. empti. l. filiusfamil. de verborum obligatio. & titu. de regul. iuris. l. si de vi. de iudic. & in l. qui cœtu. ad legem Iul. de vi publica. §. fina. l. pater. & l. Lucius. de lega. 3.

1 *Et contrarijs, præterquam si alia diuisione adiuuentur.*) Non est dubium relicta verè contraria † in iure pleraque. adducuntur leges fin.

ges fina. ff. de cadauer. punitor. & l. obnoxios. de religiof. infrà l. prima, & fecunda. ff. de caftrenf. pecul. & l. quod fcitis. de bonis quæ liber. infrà l. quanuis. de adulter. infrà, & ff. Iura, alia item multa. Id autem & pleriq; docentes noftri teftati funt, & inter cæteros Neuizanus tandem in inuentario fuo librorum iuris, ad finem: atque omnino Budæus pofterioribus adnotationibus in Pandectas, in l. 4. ad legem Iuliam maiesta. Atqui ea & fimilia contraria quadam subtili diftinctione & diuifione adiuuari poffe Tribonianus cenfuit: ideò propter vtilitatem aliquam non mouiffè loco, aut mutaffè apertius videtur: & voluit ita accipi oportere. Quamobrem † magis ipfius Triboniani & Principis legumque conditoris mentem, quàm rem ipfam, iam non ipfam, & verba attendentes, in quantum fieri potefl, cùm in manus veniunt leges aliquæ, quæ verè contrariæ apparent, debemus eas fecundum veram & commodam rationem diftinguere, & accipere, & quodammodo concordare, tanquam diuerfas, non aduerfas exiftentes: vt loquitur textus in capit. cum apoftolica. de ijs, quæ fiunt à præla. fine confen. capitu. & fecundum quod ait beatus Hieronym. quæftio. ij. fuper Genefin: Cùm videatur fcriptura effè contraria, vtrunque verum efl, cùm diuerfum fit.

3 neque enim dicitur † difcrepare, quod oportet diuerfis cafibus diuerfimodè conuenire: vti fcripfit Bald. in confil. 304. quanquàm diuerfum pro contrario fcriptum fit infr. conftitutio. 3. §. fupradictis. & alibi: cùm fcilicet id maximè fit diuerfum. Ad hæc, egregio tractatu ad Cantiunculam oftendit

4 Zafius, nullas † prorfus antinomias effè in iure, quæ non conciliari poffint & complacari.

Illis etiam, quæ in defuetudinem abierunt.) Nota etiam non admittit quæ confuetudine funt abrogata, non fecus, quàm quæ lege fcripta. æquè enim confuetudine atque lege fcripta tolluntur, & contraria funt confuetudini atq; legi fcriptæ. l. de quibus. ff. de legib. Ideoque tanquàm talia & fuperfluè chartas occupantia, funt exterminanda. c. fi Romanorū. 19. dift. Porrò relinquuntur quædam, vt eorum cognitione quadam in re vtiliter inftituamur: vt notant gloff. & cæteri in cap. vlt. 7. dift. & Inftit. de tefta. in princ. Floria. in l. j. ad fi. ff. ad leg.

2 Aquil. illa verò videlicet, quibus potiffimùm † vtimur, fre-

quentia & quotidiana, sunt præcipuè facienda & tractanda. in quo & l. 3. & seq. ff. de legi. l. legauit. de adimen. leg. l. iusto. de vsucap. l. si constante. §. quoties. solut. matri. l. j. in prin. de aut. & consen. tut. l. j. ad exhib. ff. l. j. §. sed & si: de veter. iu. enu. inf. l. cum nō solūm. de bonis, quæ lib. & procem. Decreta. §. sanè. procem. Sexti. §. nos ad. procem. Clemen. §. dum. atqui hæc non magis, quàm alia amplectenda, quia lucro futura sint, vt docentibus plerisque videmus esse persuasum: qui plerisque in initijs suorum Commentariorum & interpretationum, id quod sunt interpretaturi, vel maximè cōmendant, quòd aura & pecunijs sit plenum. Cōmendatur à Neotericis Substitutionū materia, in rub. de vulg. ff. quòd

3 Cumanus referat se viua voce † audiuisse Baldum dicentem, quòd in ea materia quindecim milia ducatorum lucratus erat, & plusquàm de omni alia materia, quæ sit in corpore iuris. & dicit Bartol. in sexta quæstione repet. l. Cæsar, de publica. ff. intro materiam auream, & plenam denarijs, & Alex. & Ias. in rub. de re iudic. ff. aiunt eam materiam plenā auro. Pariter verò despiciunt ij, & dehortantur ab ijs, quæ lucrosa minimè apparent, vt facit Rosellus ad auten. ingressi, inf. de

4 sacros. ec. quales † panilucros nostros eleganter appellat Droseus in præfatio. Meth. iu. Nec desunt, qui similiter affecti

5 vel inde sint iuuenes alioquin egregij spiritus. Aduocatos † & cæteros id genus, qui versantur in curijs, hoc malo teneri nō est quod admoneam. quibus peculiare habetur *νεροβρωσις*, quos ferè nemo nescit nihil nisi pecunia facere, atque ideò illi tantùm studio addictos, quod est pecuniosum, itaque materiam beneficiariam plurimum laudant, & veluti olim fecisse dicuntur Stratocles † & Dromoclides, ad forum & tribunal quasi ad auream messem inuitare solent. Et quidem, sicut inepta ac inerudita, ita pestilens vox vbique agnoscitur, scientiam quæ de pane lucrando non sit, scientiam non esse, sed inscitiam ac dementiam, vt bellè inquit Nicolaus Beraldus oratione sua de veteri ac noua iurisprudencia, nanque vt dicere solitum accepimus à patre præceptorem suum ludocum Lauerrinum Iuris interpretem doctissimum, nihil scriptum est, quo non aliquando maximè opus esse possit, & decori & lucro maximo: dictum etiam pulchrè à Vlpiano in l. j. de var.

&

- 7 & extraor. cognitio. sanctissimam † esse ciuilem sapientiam, quæ numario pretio non sit æstimanda. itaque cùm omnia, tum frequentia vsu amplectenda sunt, maximè propter eorum dignam cognitionem, vt profimus hominibus. quanquàm & secundo loco possumus sperare necessaria inde nos posse comparare, vel etiam iusta lucra facere, quibus similiter hominibus prodesse amplius valeamus. c. cùm secundum. de præb. cap. extirpandæ. eo. ti. in quo Ioan. Fab. in procem. ad Inst. & Ioannes Fauésis tract. de modo studen. Et facit, quòd
- 8 qui de patrimonio viuere potest, † nihilominus potest ab ecclesia accipere stipendia, dummodo non gratia cupiditatis, seu augendi diuitias, aut ditandi propinquos, vel vt luxibus impendat. De quo Doct. in. cap. clericos. i. q. 2. Cæterùm, non omnia vsu frequentia seruanda sunt: arg. ff. de off. præf. l. sed licet. & ibi gloss. & Baldus notat ibi expressim, quòd mala
- 9 † practica non est seruanda. verùm ea, quæ vsu obtinent, si planè praua non sint, & in dubio contemptis iuris subtilitatibus seruanda sunt, sicque practica cum ea apparet, vt tradit ipse Bald. consil. 136. & idem vult consil. 358. & consil. 472. &
- 10 ait consil. 353. quòd † boni styli seruandi sunt, quia inuenti à peritioribus. & hic est ordo iudicio præscriptus, veluti consuetudo, secundum eundem Bal. in l. cum de. de leg. ff. de quo not. in l. j. de sacro. inf. & per nos in l. 4. eo. ti. quem pro lege seruandū ait, & Guido Pap. in consil. 123. tamen si in contrariū esset dispositio Iuris, l. si quando. in fi. inf. de iniurijs. §. quæ omnia. de satisfda. inst. & facit Bald. & ad eum not. in. c. j. ad
- 11 princ. de feud. cognitio. & si hic planè non seruetur, † actus est nullus: vt tradit Bald. in l. de quibus. col. 7. de legib. ff. aitq; Aimon Craueta consil. 91. quòd vera interpretatio sumitur à practica, seu ab eo, quod fieri consuetum est. l. minimè. de legib. ca. cùm dilectus. de consuet. Bal. in cap. j. de feu. sine culp.
- 12 non amitt. & in. c. illud. de excus. tut. ff. quòd ab antiqua † practica non est recedendum. quem etiam refert in hoc faciens Marsil. in initio suæ Practicæ. facitque Bal. in l. Aemilius. de minor. ff. & Ioan. Neuiza. in sylua nuptia.

I Certas.) Nota certas † leges & ius certum esse debere. vnde etiam ait ad Nicoclem Isocrates: *πρέπειν ἢ συμφέρειν τὴν τῶν βασιλέων γνώμην ἀμετακινήτως ἔχειν πρὸς τῶν δικαίων, ὅσπερ τοὺς νόμους τῶν καλῶς κείμενος.* Et hæc gene

- 2 generalis legum ratio est. qua † tantum plurimę leges consta-
re videntur, vnde non omnium ratio reddi posse dicitur, sci-
3 licet particularis; & omnes ratione † constare dicuntur, scili-
cet vel generali, vt ius certum fit, & finis Iuris, concordia ho-
minum consequatur.
- 1 *Et breui sermone conscriptas.*) Nota breuitatem † amicam le-
gibus, abhorrentemque verborum verborum, vnde Caius in l. j. de
origi. iur. non quod velim, inquit, verbosos cōmentarios fa-
cere, & B. Bonauentura in Commentario psalmi. 118. cap. 3.
2 vers. 11. ar. 3. tradidit multiloquium vitandum, † & præfere-
ndum breuiloquium, propter tria: ne stulti iudicemur, ne pec-
cemus, & puniamur. in quo & l. j. quod met. caus. l. Gallus. §.
quidam rectè. de lib. & posth. ff. §. j. quod cum eo. inst. & ibi
pulchrè not. adhæc. c. sacrosancta. 16. dist. vbi bellè ait Card.
Alex. nota laudandum in scriptis alicuius, quod nedum neces-
saria & vtilia scripsit, verum & multa breui sermone con-
textuit. Vnde intelliguntur reprehensione digni, qui multa ci-
3 tantes, lōgos commentarios faciunt, † præsertim in rebus non
necessarijs seu inutilibus. Ad idē cap. si recto. dist. 46. vbi idē
4 Cardi. notat contrarium morē † inualuisse per studia Italię.
quo sanè & cæteri cum Italis malè audire, & meritò videtur.
tradidit autem & Bologni. in auten. habita. ne fil. pro pat.
inf. nu. 57. doctores esse doctoratu priuandos, si sint nimis
verbosi, quoniam ob id indigni sint, cūm verborum verborum nō cōue-
niat tantę dignitati. Paritèrque vult glos. in l. ex ea. ff. de po-
5 stul. quod † procurator seu aduocatus nimium verborum po-
test ab officio repelli, & notatur tex. per Bar. & Curtium. in
l. 2. §. quod si actor. de iureiur. propter calū. de. infr. cōtra ad-
uocatos dicentes se velle abbreviare verba, postea verò vten-
tes magna prolixitate verborum. in quo etiam Paris Puteus
in tracta. synd. tit. de excess. aduoc. & cap. Iudex in tribunali,
voluminis, quod in folio dicitur, fol. 76. & Ponta. sing. 742.
& Panor. in procem. Grego. nu. 4. & quoniam autoritate sua
Iudices sæpenumero abutuntur, auscultantes diutissimè, &
magna ex parte superfluè loquentes, eos quibus fauent, vel
quos verentur, pusillanimitate quadam, impudètes, inquam,
veteratores lingulacas, contrà verò conturbantes statim, &
non finentes loqui simplices, illos cohibere debere oportet,
intél

intelligent ex prædictis, hos patienter audire. l. proximè. de ijs, quæ in testamen. delen. ff. & nota. tandem à Rebuff. in l. si quando. de bon. vacan. infr. text. pro aduocatis, qui dicunt Iudici, Domine audiatis vnum verbum si placet, nolo dicere nisi vnum verbum: quòd etiam si multa dicant excusantur. cùm ea scilicet è re esse apparent: argumento etiam l. j. de reb. cred. ff. Cæterùm habemus Principis † constitutiones multas in Regno, quòd aduocati in omnibus breuiter agant, Caroli 7. artic. j. & 50. & in ordina. styli Parla. 24. & 37. & Caroli 8. artic. 26. & in vltimis Francisci, artic. 43. Ad hæc facit glossa, & Cardina. in cap. tales. 23. distinct. & Scotus in 4. senten. distinct. 6. & Conrad. in procem. tracta. de contract. colum. penul. & notat per hunc text. & simi. Bartol. in l. vbicunque. colum. 7. de interroga. actio. quòd positioni superflua non est respondendum. de quo plura Francif. Curt. in tracta. de iuramen. calum. In materia positionum, breuiloquio 15. & idem tradit Iacob. ab Are. in suo tracta. positio. colum. 6. versic. nouissimè. Prætereà, animaduertendum † est, leges summi principis Dei, quas cæteræ, quantum fieri potest, imitari debent, breui sermone conscriptas esse: sicuti ait diuinus Hieronymus in caput Ecclesiastici vltimum: Sacra scriptura breui circulo coarctata est: quantumque dilatatur in sensibus, tantum in sermone constringitur: quia consummatum breuiatumque sermonem fecit Deus super terram, vt dictum est ab Apostolo ad Romanos 9. cap. beatus Chrysoftom. in Gene. homil. 23. Diuinorum eloquiorum natura in paucis verbis, multas sententiarum affert diuitias, & ineffabilem diligenter scrutari volentibus thesaurum largitur. Idem in eundem lib. homilia 39. Magna diuinæ scripturæ virtus est, & multæ in verbis latent sententiarum diuitiæ. Quinetiam firma sententia omnium veterum fuit, † diuinæ atque humanæ sapientiæ totius integram cognitionem in quinque libris Mosaicæ legis includi, dissimulatam autem & occultam in literis ipsis, quibus dictiones legis contextæ sunt, vt docuit Ioan. Picus in expositione priorum verborum Geneseos, quam heptaplum appellauit. & dixit Ioan. Selua in tracta. de beneficio, parte prima, quæstio. 5. requ. 7. quòd in paucissimis illis literis, vocis quæ legitur in passione Domini: Consummatum est: omnis

9 scientia continetur. Porrò , vt ait Lucianus quodam dialogo
 † de historia , breuitas in omnibus utilis est , maximè si non
 inopia quadam fuerit rerum dicendarum . deque ipsa histo-
 ria Cícero libro , quem de claris Oratoribus inscripsit : nihil
 est in historia pura & illustri breuitate dulcius , & idem au-
 tor eandem Oratori , maximè verò Senatori & censenti con-
 uenire docuit libro de Legib. tertio. dicens: Breuitas non mo-
 dò Senatoris , sed etiam Oratoris, magna laus est in sententia.
 Id quod scilicet in vniuersum de sufficientè, moderata , &
 commoda breuitate est accipiendum , docente etiam Plato-
 10 ne in dialogo de Regno in hunc modum : Maximè Tomnium
 primùm honorare progressum oportet , quo scilicet species
 distinguere valeamus , disputationémque longam haud mo-
 lestè ferre , sed affectare potiùs , si quomodo ad inuentionem
 nobis confert similiter & breuem. Decet item eum , qui lon-
 giores sermones vituperat , circuitúsque disputationum hu-
 iusmodi non admittit, haud leuiter temerèque damnare pro-
 lixitate, sed ostèdere priùs disputatione breuiore & prom-
 ptiores ad differendum & sagaciores nos, si sequamur , reddi:
 aliàs autem & aliò tendentes increpationes laudésve nec cu-
 rare penitus, nec audire oportet. sicque Ioan. Neuiza. in Indi-
 ce librorum Iuris, secundo ait: Qui dicunt verbosas leges, con-
 siderent eas, & breuiùs loquantur, si possunt. Beatus Augusti-
 nus in prologo retractationum : Absit vt multiloquium de-
 putetur, quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum
 multitudine ac prolixitate dicantur. Ad hocque cap. Roma-
 ni. §. nos itaque. & ibi Cardina. in quarto notab. in clemen. de
 11 iureiuran. & imprudens sanè † breuitas parit obscuritatem. se-
 cundum illud Flacci in arte Poëtica:

Dum breuis esse laboro , obscurus fio.

De quo Io. Calde. in repe. c. cum dilectus. col. j. de causa posses.
 & propr. Item Oros. lib. 3. in princ. breuitas atque obscuritas,
 imò, vt est semper obscura breuitas, & si cognoscendi imagi-
 12 nem † præfert, aufert tamen intelligendi vigorè. & id plerique
 nimium disertis accidere solere ait D. Hiero. in explanatione
 psal. 89. ad Cyprianũ, vt maior sit intelligentiæ in eorũ expla-
 nationibus, quàm in ijs , quæ explanare conantur, difficultas.
 atque his bellè conuenientia scripsit M. Fabius libro quarto.

cap. 2.

cap.2. Nos breuitatem in hoc ponimus, non vt minùs, sed ne plus dicatur, quàm oporteat. nam superuacua cum tædio dicuntur: necessaria cum periculo subtrahuntur. quântum opus est autem, non ita solùm accipi volo, quantum ad iudicandum sufficit: quia non inornata debet esse breuitas: aliò qui fit indocta. nam & fallit voluptas, & minùs longa, quæ delectant, videntur: vt amœnum ac molle iter, etiam si est spatij amplioris, minùs fatigat, quàm durum arduúmque compendium. nec enim mihi vnquàm tanta fuerit cura breuitatis, vt non ea, quæ credibilem faciunt expositionem, inferi velim.

13 simplex tenim & vndique præcisa, non tam narratio vocari potest, quàm cõfusio. nec tam obest audire superuacua, quàm ignorare necessaria, vt idem ait lib. 12. cap. 8. Improbatur tamen hic sententiarum gratia verbosissimos locos arcessere, cum ex locis debeat nasci sententia. quod maximè inconuenit, de quo loquitur, Oratori nõ ad eò docenti: ac ne vllò modo inconuenit sæpe, vel nostro æuo tolerandum, vt pluribus profis: quibus non tantùm sæpe dicenda, quæ pulchra sunt, sed variè etiam inculcanda, & variè eorum fides facienda.

1 *Et congruis subdere titulis.*) Nota in compositionibus omnia ritè collocari debere, & aptè respõdere suis titulis. facit gloss. inst. de rer. diuis. in princ. & August. lib. de vera religione, cap. 30. dicens: in omnibus artibus placet conuenientia: quæ vna salua, & pulchra sunt omnia. Hinc argumentamur à titulis ad leges ipsas, dicentes, leges interpretari t̄ maximè debere secundum titulos, sub quibus positæ sunt. Barto. in l. is, cuius. col. 2. si feruit. vend. ff. ad hocque allegant l. Imperator. ff. de in diem addictio. Angelus in l. iubemus. ad Trebel. inf. Bart. in l. ventre. col. 2. de acquir. hæc. Barbat. in cap. cum ab ecclesiarum. col. 6. de off. ordi. & in rub. de libel. obla. col. j. allegans etiam cap. vt litigantes. de off. ordi. in 6, & in consil. 4. vol. 4. not. in cap. tibi, qui. de rescrip. in 6. Ad idem laudat Ioannes Igneus in repe. l. donationes, quas. col. j. de don. inf. legem vltimam, cum gloss. in princ. de cõdict. indeb. ff. & facit gloss. fi. in l. 2. de episc. audien. atque dixit Bal. in l. 2. inf. quan. prouoc. non est necess. quòd rubrica t̄ declarat dubium textus. idem Barbat. in repe. rub. de fide inst. & Panor in cap. nõnne. de confirm. vti. & inutil. notat, quòd quocumque

4 plures [†]sensus possunt elici ex vno textu, ille amplectendus est, qui conuenit rubricæ, hoc est titulo, & tractatui qui per eum significatur. Cæterùm, in hoc, regularum cancellariæ Scholiastes in titulum siue inscriptionem ipsarum regularū, & Barbat. tract. de testib. col. j. & Ias. post alios in l. j. not. 2. de reb. cred. Bar. in rub. de eo per quem fact. erit. & alibi sæpe.

5 Tandem [†]nec prætereundum duximus hos titulos non malè à doctõribus rubricas dici, quanquàm id Nebriffensis in le-xico subnotet. nam imitatione eius, pro quo accepit Persius

6 [†]Satyr. 1. rubrica rectè titulus dici potest: qui vt plurimùm & in libris antiquis & recentioribus ruber est, atramento coloris eiusmodi exaratus, seu excusus, vt Restio ille fabrorum rubro tinctus, quem Persius inquam disertissimus Satyricus Rubricã appellauit. in quo plura refert Penna, in tit. de iur. fis. inf. quin ipse ad rem quoque Persius Satyr. 5. sic ait:

*Vindicta postquam meus à pratore recessi,
Cur mihi non liceat, iussit quodcunque voluntas?
Excepto si quid Masuri rubrica notauit.*

Vbi etiam Nebriffensis adnotat, Persium appellasse rubricã, titulũ ex rubrica siue minio, aut purpurisso scriptum. qualis est ad rem, de qua loquitur Persius, adhuc inscriptus, De operis libertorum. vnde etiam apparet titulum seu rubri-

7 cam [†]accipi pro tractatu, qui sub ea fit. sicque M. Fabius lib. 12. cap. 3. ait, alios se ad album & rubricas transtulisse. & Iuuenalis, Satyr. 14. leges, rubras appellauit.

Tit. De Iustiniano Codice confirmando.

Inscriptio legis vnicae.

1 **I**us.) Primùm † Aurelius Antoninus, qui Adria-
 2 no in Imperio successit, dictus est Pius: & inde
 3 plerique alij Imperatores hoc sibi cognomen,
 4 quomodo & Antonini habuerūt. Id quod etiam
 Aymarus Riuallius lib. historiae ciuilibus 4. edidit,
 inquit: Titus Aurelius Antoninus, Pij cognomen clemen-
 tia & probitate meruit, successoribus quoque reliquit. & si-
 militer ante hostes dudum Aeneas, à quo principes Romani se
 Aeneadas vocant, à Poëta suo dictus est Pius: nec non † Orestes
 peruersa pietate, dedecus necemque patris nece patris vindic-
 cans. & ita alij. fueruntque summi in ecclesia principes huius
 nominis, vt liquet. Porro ita legimus apud Aelium Spartia-
 num in Adriani vita: Antoninus quidem Pius † idcirco appel-
 latus dicitur, quòd socerum fessum ætate, manu subleuaret.
 quauis alij hoc nomen adeptum aiunt, quòd multos senato-
 res Adriano iam fauienti eripuisset. alij, quòd ipsi Adriano
 magnos honores post mortem detulit. Sed hoc quidem non
 magnæ pietatis argumentum est: cum impius sit magis, qui
 ista non faciat, quàm pius, qui debitum reddat: vt ait Iulius
 Capitolinus in eiusdem Antonini vita: addens eum Pium ap-
 pellatum, vel quòd cum Adrianus se interimere vellet, ingen-
 ti custodia & diligentia fecit, ne id posset admittere: vel quòd
 verè natura clemētissimus fuit, & nihil temporibus suis aspe-
 rum fecit. quod & probatur Eutropio., qui de gestis Roma-
 norum octauo libro, scripsit Antoninum, Pium propter cle-
 mentiam dictum. licet adhuc ex Coccio Sabellico addere,
 quod ait Aeneadis septimæ lib. 4. fieri potuisse, vt inter pri-
 mas fauentis populi acclamations fuerit Pius cognomina-
 tus, vel ex prædictis scilicet, hincque cæteri. quemadmodum
 ait Eutropius, ad suam vsque ætatem in Senatu principibus
 acclamatum: Ne sis felicior Augusto, melior Traiano. atque
 5 ad ipsum Iustinianum ex isto † Antonino huiusmodi appella-
 tionem peruenisse, expressum est in autentis. vt liberti de cæte-
 ro aureo non indigeant anulo. §. vlti. Prætereà, potest hinc ex-
 6 poni Pius, id est religiosus † & catholicus. Id quod videtur fe-

38 De Iustiniano Codice confirmando.

cisse Gratianus : qui cùm Pium retulerit Iustinianum in capi. quod suspecti. 3. quæsti. 5. eundem scribit catholicum ex Concilio Parisiensi tempore Ludouici celebrato, in cap. de illicita. 24. quæstio. 3. ad idem facit Ioan. Papa in ea epistola, quæ habetur in antidoto diuersarum hæresum. Item epistola inf. sita sub titu. de summa trini. & fide catho. Ad hæc Procopius eius temporis historicus, ipse quoque vt apparet Pius, in libris quos de Iustiniani ædificijs scripsit, cùm plura pijsima & religiosa ædificia magna cura & impensis ab Iustiniano constructa, narrat, tum templa ipsi Deo & diuis, tum pauperum & miserorum hominum habitacula, tum impudicarum mulierum : his eleemosynas item multas erogasse, & à malis plurimis & corporis & animæ pio animo & religiosa Christianaque pietate eripuisse testatur. Id etiam maximè hoc loco est animaduertendum, quòd idem refert † miracula non parua Iustinianæ pietati à Deo concessa, ipsumque abstinentem religiosè admodum vixisse, quod nemo, nisi Iouiniani Epicuri Christianorum nomine tenus, sectatores impij, non admodum Pium dicet, commentis inanissimis dudum demonstratis à beato Hieronymo, tum locis multis ipso ac pluribus alijs omnino comprobantibus, & mirè solidè statuentibus hancce abstinentiam: quippe sanctissimis Essenis, quibus cum conuersatus est Baptista Ioannes Seruatorque noster Christus : vt colligit Zieglerus, & filijs Prophetarum veteris instrumenti cum solitudine vsitatissimam. de qua & Zaga Zabot præsul Aethiops ait, plurimùm etiam eos dominum diligere, qui abstinent à carnibus, & multò magis eos, qui ieiunant pane & aqua & herbis, vt Ioannes Baptista eremita ultra Iordanem fecit, qui semper vsus est herbis, ait. De quo similiter beatus Matth. cap. 3. Certè taliquando ipsum Iustinianum Imperatorem grauiter ægrotantem, cùm iam moriturus videretur, à medicis derelictus, ac in numerum penè mortuorum relatus, in visione apparentes diui seruauerunt Cosmas & Damianus. Idem ægrotabat aliàs, rheumate grauiter cruciatus: cuius rei ipse potissimùm sibi causa fuerat. nam diebus omnibus, qui Paschalia festa præcedunt, quæ ieiunia nuncupantur, dura quadam victus ratione, vsus est : quæ non modò in Rege absurda esset, verùm etiam homine quouis in Re-
publ.

10 publ. quomodo versanti, duobus enim diebus perseueravit
 absque villo cibo: idque cum electo summo mane surgeret,
 vigilaréque pro Republica, sempérque & opere & sermo-
 ne negotia publica pertractaret matutinus, & meridianus,
 nec interim noctu cessaret. nam cum cubitum iuisset, & pro-
 funda iam nocte surrexisset, non multò post veluti stragulis
 11 oneratus, si quando etiam cibum sumeret, à vino & pane cæ-
 terisque esculentis abstinebat. herbas autem duntaxat evita-
 bat, easque syluestres, longo tempore sale atque aceto mace-
 ratas. potúsque fuit illi duntaxat aqua. nec harum rerum sa-
 tietas illum cepit vnquam, cum & in conuiuio hisce gustatis
 edulij, quæ ei conuenirent, abstinerit, cum non dedisset na-
 turæ quod satis esset. hinc igitur inualescens morbus medico
 12 rum auxilium superabat, intereâ verò cum lapidæ fode-
 rent in templi martyris Irenes constructionem, inuentę sunt
 reliquiæ iam olim virorum sanctorum quatuor, qui cum Ro-
 mani essent milites, in duodecima legione descripti fuerant,
 quæ in vrbe Armeniæ Melitene quondam fuerat constituta.
 quas tum in apertum prolatas cum Iustinianus audisset, reli-
 cta humana arte, fiduciam ad eas vertit. & cum sacerdotes
 arculam sanctorum corporum genibus ipsius imposuissent,
 confestim morbus euauit: repenteque oleum effluens super
 arculam de reliquijs pedes ipsius Imperatoris vestesque per-
 fudit, vt latius adhuc scripsit Procopius ædificiorum illius
 lib. j. Platina item, cuius tanta est autoritas, vt velut sacrosan-
 13 cta & sibyllinis folijs veriora, quæ scripsit existimanda di-
 xerit Balbus episcopus lib. de coronatione, cap. pe. in Bonifa-
 14 cio 2. retulit Iustinianum libros de incarnatione Domini
 eleganter scripsisse: templumque in honorem Dei sanctæ So-
 phiæ nomine, quo nullum est in orbe maius, sua impensa
 suoque iussu ædificatum. abbásque Tritemius lib. de ecclesia-
 15 sticis scriptoribus, scribit Iustinianum aduersus hereticos scri-
 psisse de incarnatione Domini, contra Eutichetem libros
 tres, & contra Episcopos Africanos, librum vnum. fecit &
 D. Hierony. eius argumenti librum: cui tamen est vulgò titu-
 lus, De viris illustribus, ipsius verò Hieronymi etiam testi-
 monio quadam ad beatum Augustinum epistola, propriè in-
 scribendus, De scriptoribus ecclesiasticis. quem librum imi-
 tatus

40 De Iustiniano Codice cōfirmando.

tatus profecutusque ad sua tempora Gennadius etiam Iustini-
 niani, vt quidam referunt, meminit, etsi ego non reperi, nec
 reperiri posse id quidem secundum chronographiã videtur.
 Porrò verò Ioannes Faber & dignitate quondam apud nos
 maximus, & doctrina plurimi habitus, grauis ac bonus, quan-
 16 tum † videtur proculdubio vir, testatur se vidisse in catalo-
 go Sanctorum, descriptum Iustinianum Calen. Augusti. &
 refert Bartolus in superiorem Codicis inscriptionem, se au-
 17 diuisse Iustinianum † relatum in catalogum sanctorum. in
 quo ego nihil statuere possum, cum nihil certi habeam, sitq;
 extra professionem vtique meam iudicare de facto, quod &
 prudentissimos homines fallit: cap. j. de consti. in 6. l. 3. de iur.
 & fac. ignor. ff. de quo etiam ait Grego. in cap. habuisse dist.
 33. neutiquam debere absolutum esse iudicium. magis verò
 præsumerem etiam sanctum esse omnino, quam quòd quidã
 insulsissimè tradiderunt in heresim Eutichianam delapsum,
 non bene sanum decessisse. idque primùm ex bona & sancta
 18 eius vita & laudabilibus nimium operibus, quæ † probatissi-
 mi autores prodiderunt. quod est potissimum testimonium
 in canonizatione, vt ita dicam, Sanctorum, & relatione in di-
 uos, atq; opinione, vt quis saluus & cælo receptus videatur,
 ac viuens inter mortales, vt recipiatur, & sit, quod dicitur,
 prædestinatus. cap. venerabili. & ibi traditis de testib. Item,
 cum receptum in catalogum Sanctorum & se vidisse affeue-
 19 ret Faber, & Bartolus audiuisse. notum autem testem † depõ-
 nentem de visu, adminiculari deponenti de fama. quod tra-
 didit Bal. in l. pen. lectura seu interpretatione. j. de conditio.
 inst. infra. Ad hocq; cap. vlt. §. j. & ibi Panor. 5. not. de success.
 20 ab intes. & † notant Butrigarius ac Flori. in l. si arbiter. per
 illum tex. ff. de probatio. testem de auditu dici probare. Cur-
 tius autem tracta. de testi. conclu. 31. quòd facit indicium &
 præsumptionem, per quam transfertur onus probandi in ad-
 uersarium. Quòd autem plenè probet, tenuit Bald. in l. Gal-
 lus. §. ille casus. de liber. & posthu. ff. & ibi defendit Socinus.
 Adhæc, nota est iuris regula, in dubijs fauendum animæ, fa-
 uendum religioni, etiam si aliòquin minùs verisimilis videat-
 ur pro hisce opinio, siue, vt aiūt, durior. Alex. in add. ad Bart.
 consil. j. Anch. consil. 69. cap. fi. de re iudic. c. estote. de reg. iur.
 gloss

- gloss. in cap. sunt non. distinc. 46. Dein facit plurimum, quod singulariter colligitur ex cap. quando. ij. de consec. distinc. 4.
- 21 In † dubio præsumendum nedum magis bonum, quam malum alicui ac eius animæ esse, sed etiam ex duobus bonis melius. idque præsumere pium esse dici quoque potest. l. septimo. & ibi not. per Bald. de stat. homi. ff. & de ipsa corporis libertate, quæ non tam digna & favorabilis haud dubiè est, quam libertas animæ. ipse Ulpianus docuit in eius fauorem interpretationem fieri debere, etiam quæ durior fuerit. l. iij. §. vlti. de suis & leg. hæred. & palam est fauores & priuilegia libertatum, piæ causæ, quæ animæ maximè est, tributa esse: vt tradidit Socy. in l. Mutianæ. de conditio. & demonstrat. ff. Vnde
- 22 sicut non adita hæreditate † fauore libertatis temporalis bona possunt addici, sic multò magis fauore libertatis æternæ multò dignioris, legata, quæ videntur tendere ad libertatem animæ, peti possunt: vt docet Ioannes Imolen. in l. qui filio. §. feruus. colum. iij. de hæred. institutu. ff. tradunt quoque Docto. quod & ad rem facit, magis credendum paucis affirmantibus, quam multis negantibus: vt est gloss. in l. diem proferre. ff. de arbi. & in hoc Panormi. in cap. cum in tua. de testi. Item, Anchara. consil. 338. Francisc. Curt. tracta. de test. quæstio. 25. Oldrad. consil. 184. Bald. consil. 80. Deci. consil. 173. idque in deponentibus super conscientia vel animo alterius, obtinere tradidit cum Innocen. Florianus in cap. ei incumbit. ad fin. ff.
- 23 de probatio. Insuper videtur credibile † esse, quod probabile est. l. si secundum. ff. de milit. testamen. minimè verò credi debere, ac ne audiri quidem, quod verisimile non est, cap. quia verisimile. de præsump. cap. super hoc. de renunt. cap. ij. de restitu. spolia. l. peculium. §. prætereà. ff. de pecul. Anchara. consilio. 194. Marsil. consil. 83. & omnino admittendum videtur, quod verisimilius est. ca. licet. §. quanquam. de probatio. l. obli
- 24 gatione. de pigno. ff. & † præsumptioni verosimili adeò standum est, vt non nisi euidentissimè probetur contrarium, recedi debeat ab ea. l. nuptura. de iure dotium, ff. atque plura seu multa verosimilia inducant plenam probationem: vt docet Craueta consilio. 61. Hisque similiter magis probauerim opinionem, † quæ habet, integra virginitate Hieronymum decessisse, præcipuè cum ita scripserit in epistola ad Eustochium
- 25

42 De Iustiniano Codice confirmando.

de laude virginitatis:virginitatem non tantum efferimus, sed seruamus. Item: Mihi virginitas in Maria dedicatur & Christo. Item: Meum semen centenaria fruge foecundum est, quae non tam possunt cauillari, quam confutari, vel videri nequaquam esse contraria hisce, quae pro sententia aduersa Erasmus adduxit in vita Hieronymi ipse: vbi scilicet ipse ait, in lubrico adolescentiae itinere se lapsum, & item, virginitatem se in caelum ferre, non quod habeat, sed quia magis miretur, quod non habeat. Quae quidem dixisse videtur, omnino minus sibi parcens, vt solet, vel quia mente lasciuiori in impudicitiam lapsus esset adolescentior existens. cum ipse in dicta ad 2 Eustochium† epistola, etiam vir factus de tentationibus carnis in se multa ingenuè fateatur, & dicat, perire & mente virginitatem: vnde virgines malae dicuntur. Atqui etiam beatus Augustinus episto. 205. ad Cyrillum episcopum Hierosolymitanum de laudibus beati Hieronymi inscripta: & ipse Cyrillus altera ad beatum Augustinum epistola de miraculis beati Hieronymi, etiam Cyrilli episcopi Alexandrini visione, 27 ne, tradunt diuinitus reuelatum, † beatum Hieronymum vita functum, beato Ioanni Baptiste per omnia in gloria aequatum, sicut equalis ei fuerat in vite sanctitate: cum tamen ipse beatus Hieronymus duobus tantum fertis coronatus videretur, beatus vero Ioannes tribus: Fortè, quod diuturnitate dierum beati Hieronymi, multa mala ab ipso lata, quadam compensatione comparata martyrio beati Ioannis Baptiste intelligantur. cognitum est enim ex euangelij textu Ioannem Baptistam florulenta admodum aetate sub Herode necatum, cum tamen beatus Hieronymus demum expletis nonagintaquatuor annis ad Christum migrauerit: vt scripsit Paulus diaconus libro decimoquarto. Illa vero duo ferta, scilicet, virginitatem in Hieronymo permanisse, & doctrinae praestantiam, fuisse denotant. quibus, vt martyrio aureolas speciales, & inde quandam gloriam maiorem dari diuinitus Theologi tradiderunt: & ipse in dicta epistola beatus Augustinus, etiam inquiring, maiorem vel minorem gloriam Sanctis esse, in quantum magis, & minus diuinam contemplantur speciem & cognoscunt. Nec dubium est catholice gloria aequali Sanctos in Paradiso nequaquam donari.

quod

quod docet ex professo aduersus hæreses Pet. auratus parad.
 28 34. deque his fertis inter alios † multos Ioannes Charterius
 Gerfonensis, non contemnendus theologus, tradidit in flo-
 rem beati Bernardi .librum cap. 6. & cecinit eleganter Ala-
 29 nus Anticlaud. lib. 5. † ita:

*Cætibus Angelicis tales adscribit honestas
 Vita, virtutis meritum. mercésque laboris,
 Quos vel virginæ candor, vel purpura vestit.
 Martyrij, vel doctoris sua laurea ditat:
 Vel quos aureole munus non excipit, omnes
 Aurea communi fretos mercede coronat:
 Cùm sint diuersi merito, meritisque resultet
 Splendor inæqualis, lux dispar gaudia cunctos
 Æqua manent, risusque pares, ubi dissona merces:
 Nec mirum, si lætitiæ par gratia cunctos
 Expectat, quibus una datur pro munere vita.
 In quibus ipse Deus, est omnibus omnia, donum
 Et donans, dans uni plurima, pluribus unum.*

30 Porro † verò sic, licet Cælestinum ex eremita factum Papam,
 nonnulli accusent stultitię, quòd Papatum dimiserit, vt facit
 insolenter nimiùm Bal. in cap. j. de natur. feu. rectiùs alij sen-
 tientes, eum interpretatur fecisse id humilitate, Deo non in-
 grata: quando & sanctitate vitæ & miraculis tandem in nu-
 merum diuorum est relatus: vt ait beatus Antoninus in sum-
 ma historiarum, par. 3. tit. 20. cap. 4. in princi. de quo & si. in
 31 cap. j. de renunt. in. 6. Denique † animaduertendum est, quàm
 probè conueniat prædictæ interpretationi, significatio ipsius
 vocis, Pius. is enim verè religiosus dicitur, & pietas sapien-
 tia, & religio. quod est summum & vnicum hominis bonum
 præclarissimum. quod vnum si auferatur ex animis homi-
 num, veluti sol è cælo tollitur, & caligo perpetua humanis
 rebus infertur: vt præclare scripsit Ioannes Sichardus quadã
 32 ad Sigismundum Poloniæ Regem epistola. vnde † & Theo-
 philus Alexandrinus episcopus lib. paschalis 2. super omnia
 quasi culmen & corona virtutum pietas in Deum, toto cor-
 dis timore seruetur, ait. Et Gregorius Nazianzenus in oratio-
 ne, quam altero die electionis suæ egit in laudem Gregorij
 Niceni, Hinc nihil aliud, quàm eusebiã Asportanius, inquit,
 id est pietatem in Deum, vt interpretatum est in Theo-

44 De Iustiniano Codice confirmando.

33 philo. quemadmodū etiā docet beatus Augustinus in enchiri-
 dio ad Laurentiū c. j. dicens: † Pietas est sapiētia, ipsa Sapiētia
 dicēte in libro Iob: Græcè Theosebia: qui est Dei cultus, vel
 Eusebia, hoc est bonus cultus. idēque ad eremitas sermo. 25.
 Pietas, inquit, quid aliud est, quā pura mente colere Deū,
 quę alio nomine latria nuncupatur? Item lib. de ciuit. Dei. 14.
 cap. vlt. nulla est hominis sapientia, nisi pietas, qua rectē co-
 litur vnus Deus. in quo etiam Card. Alex. & Card. S. Sixti in
 cap. sana. dist. 10. ad idē hic in cap. ipsa 23. q. 4. dicens, quōd
 pietas respicit cultum Dei & Christianæ religionis obseruā-
 tiam, sine qua sanē pietas non est. Nanq; vti scripsit. S. Pauli-
 nus ad Ausonium, pietas abesse Christiano quī potest? argu-
 34 mentum † mutuum est, pietatis esse Christianum, & impij
 non esse Christo subditum.

1 *Felix.*) Primus omnium Felicis sibi † cognomen asseruit
 Sylla: vt autor est Plinius historiæ naturalis lib. 7. cap. 43. &
 eo cognomine à cæteris dictus est, ob propitiam sibi seculi in
 negotijs fortunam, vt & docet Appia. Alexandrinus lib. j.
 2 quo nomine multi dicuntur, vulgari † dicterio, magis felices,
 quā sapientes, hoc est prudentes. quāquā hic prudens ni-
 3 miūm fuit, licet prauus: sed & tandem infelix † omnino fuit
 pediculis vndatim è corpore fluentibus periens, vt & Sido-
 nius denotat, ac planē ad eum adnotat Baptista Pius, lib. 3.
 4 epist. penul. Simili † morbo phthiriasis scilicet peremptos
 5 alios multos memorans. cuiusmodi † etiam Arnulpho 82. Im-
 peratori Romano exitiū fuisse narratur: sed & Pipino Craffo
 Austrasiæ duci: &, si dijs placet, optimo cuidam principis
 quondam nostri parædro: & nuper rustico pagi proximi
 quod dicitur Monsclarus. Eam item potestatem cuiusmodi
 Syllæ erat, minimē felicem eleganter ostendit Sidonius lib.
 2. epist. ad Seranum. Cæterū, Augustus dictus est felix. vnde
 cæteris acclamatum Imperatoribus, vt ad præcedentem vo-
 cem ex Eutropio diximus: Ne sis felicior Augusto, melior
 Traiano. vnde & hic dictus est felix à senatu, vt dicit in
 panegy. Plinius, propter eius animi præstantiam: quan-
 6 do ea demum † vera est felicitas, felicitate dignum videri,
 hoc est, probum & clementem principem. etsi, vt ait idē,
 hoc vocabulum non moribus, sed fortunæ datur. quod ta-
 men

men etiam confundens illis pariter tribuit Nonius, quod certe propriè conuenit ei, qui ita natus est, vt fortunati, qui diues est opum: vt docuit Cornelius Fronto. in differentijs vocum. Cæterùm † Aristoteles libro magnorum Moralium primo, & Politicorum septimo, ait tria bonorum genera esse, externa, corporis, & animi: & ea omnia adesse felici homini oportere: maximè verò, quæ sunt animæ. Vnde nemo dixerit eum felicem, qui nullam partem fortitudinis habet, neque temperantiæ, neque iustitiæ, neque prudentiæ. Vnde & Virgilio Georgicorum secundo, dicitur:

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Quod beatus Augustinus libro tertio, de doctrina Christiana, cap. 16. sibi placere † dicit, vt bonarum & malarum rerum causas nosse debeamus, quatenus eas homini in hac vita erroribus ærumnisque plenissima, ad eosdè errores & ærumnas euadendas nosse conceditur. Adhæc idem de ciuitate Dei, libro quinto, cap. 24. inter cætera elegantissimè ait: Felices esse principes, si tardiùs vindicant, facilè ignoscunt, si luxuria tantò est eis castigatior, quantò posset esse liberior. Hincque † bene viuere, ac bene operari, nihil aliud esse, quàm felicitas dicitur: quæ consistit in bene viuere, & ipsum planè consequitur, *ὅτι ἀσφάλεια ἰ ἀρετῆν πρὸς ἐὐδαιμονίαν*: vt habet Paradoxon Marci Tullij. & si quoque contrà tractatus habet Aphrodisæi præcipui Stagiritæ interpretis, *ὅτι ἀσφάλεια τὸ ἀρετῆν πρὸς ἐὐδαιμονίαν*. Quod & nos dicere possumus, intelligentes, virtutem non etiam sibi esse finem, præmium, felicitatem vltimam, vt etiamnum asserunt Athei, aut intelligentes, ipsam solam virtutem sine gratia Dei non sufficere ad ipsum finem, præmium, felicitatem, quæ est cognitio Dei tandem plena cum vita æterna, vt sacris apertè docemur & textibus, & traditionibus. Et egregiè facit Postellus de orbis terræ concordia, libro primo, cap. 19. & sequen. Iam verò apparet, quàm † rectè dictus sit dicaturque felix Iustinianus, imprimis Pius, vt suprà diximus. Item Imperator existens, sicque animi ac fortunæ bonis abundè præditus. Nec illi corporis bona defuisse videntur: cum etiam biduò cibis abstineret omnino, & diutius etiam pane ac vino, & nihilominus modico omnino somno vteretur, & plurimùm laboraret, multaque strenuè ageret.

46 De Iustiniano Codice confirmando.

11 constatque † ipsum diu imperasse , quæ omnia arguunt
 12 ipsius corporis firmitatem , pulchritudinem † etiam illi tri-
 buit Baldus in inscriptionem Digesto. verbo, Flavius, secun-
 dum prædicta notans, decorem etiam corporis conferre ad fe-
 licitatem in hoc mundo.

1 *Inclytus.*) Dicitur ob † prædicta & similia inclytus Iustinia-
 nus, & quisquis est generositatis & nobilitatis bonorúmque
 dotibus præditus & insignis, vel laude rerum bene gestarum
 2 gloriæque præclarus. Euripides in Hecuba, Iuuenes † Archi-
 uos appellat, inclytos, & ait nuntius apud eundem in Ephige-
 nia: vt inter omnes nempe mortales solent & inclyti esse sem-
 per & spectabiles, quibus bonis fortuna flatibus fauet. ait &
 in Oedipode Anneus: & quis perēptor inclyti Regis fuit? di-
 cit & sanguinem inclytum Hæctoris & suorum in Troade.
 Andromacha etiam inclyta iura Priami, & Medea, inclytum
 decus regni Colchorum, & gloriæ florem inclytum: & ma-
 num Palladium inclytam. In ea chorus, & nuntius in Aga-
 memnone, de eo redeunte à bello Troiano: incolumis, auctus
 gloria, laude inclytus. & Strophilus reuerti se dicit inclytum
 elea palma: & Dianira, suum Herculem dicit inclytum: &
 Alcmena sæpe, apud eundem Senecam, & eundem Herculem
 plurimi dicunt inclytum. Inter quos Claudianus, qui & ait
 in Panegyri. prima, de laudibus Stiliconis: stabat pater inde
 trophæis inclytus, & Iacob ditatus inclytus dicitur: & Sichem
 filius principis Emor, Genes. 31. & 34. cap. & Ezechias rex. ij.
 Paralipo. 32. cap. & terra Israël inclyta, lamenta. Ierem. 2. &
 3 filij Sion inclyti, cap. 4. cui voci † respondet omnino Græca
 κλυτός. nisi quòd præposita illi syllaba ψ, etiam Græca, in In, ver-
 fa, vehementiorem eius facit significationem. Vnde & para-
 4 clytus dicitur, † id est præter famam, vel infamis, qua voce ap-
 pellatur Spiritus sanctus à quibusdam, errore re ipsa quidem,
 vt vides, indigniori, quàm qui olim Chrestum, pro Christo
 5 dicebant: quod bonum omnino significat. Paracletus † autem
 dicendus est Spiritus sanctus ἀπὸ τοῦ παρακαλεῖν, à deprecando videli-
 cet, adhortando, seu consolando, vt docuit Origenes Adaman-
 tius lib. πρὸ ἀρχῶν ij. cap. 7. Ambrosius, & alij, idque docti pleriq;
 recentiorum notauerunt: vt Philelph. lib. episto. 13. & Polydo.
 de inuento. rer. lib. 5. cap. vlt. & Clithoueus in commen. bea-
 ti Ioan

ti Ioannis Damasceni orthodoxæ fidei lib.j, cap. 10.

- 1 *Victor.*) † Victor dicitur altæ rei superator, vt Nonius tradidit, qui vicit, ac vincere plurimum consuevit. quemad-
- 2 modum Græcis *νικηφόρος*, & *νικητωρ*. quo epitheto † dictus est Seleucus. qui vnus è multis ducibus Alexandri semper Victor omnibus superfuit, & tandem non nisi dolo periit, vt Appianus, Orosius, & alij prodiderunt. sicque dicitur *νικαρχος*, quod hic est commodissimum, victoriæ princeps, & *νικηλαγος* voce etiã inter Chaldaica relata, victor seu vindex, & ea quidem non ascititia Græca, sed Hebræa, opinor, origine. qua dicitur *נִקְחָה*
- 3 vindicauit, & *נִקְחָה* vicit. Adhæc victor † dicitur Deus, Abac. vlt. Lycus apud Senecam: Pacem reduci velle victori expedit & victo necesse est. Hilus de Hercule: ille Victor vincitur. & ipse Hercules de se:

Victor è terris meos specto labores.

Et in octauia eiusdem de eodẽ: Nullus eripiet Deus mihi te, nec orbe si remolito queat ad supera victor numina Alcides vehi. Valerius Catullus:

*Nascetur vobis expers terroris Achilles,
Hostibus haud tergo, sed forti pectore notus,
Qui persape vago victor certamine cursus
Flammea prauertet celeris vestigia cerna.*

Claudius Claudianus de laudibus Herculis:

Fama celer toto victorem sparserat orbe.

Idem ad finem tertix panegyris laudum Stiliconis, Lyæum victorem appellat. Ouidius quoque de Hercule,

Magnâque dat nobis tantus solatia victor.

- 4 Porrò † verò obseruandum est non dici victorem, qui pugnauit, et si fortiter, & quodammodo partimve vicit, nisi tandem peruicerit. itaque Homerus non Aiace vel Achillem sed Vlyssẽm dicit vrbium expugnatorem, vt notauit Cicero in epistola ad Plancum, familiarium lib. 10. indeque Lucanus Pharsal. 2.

-Cesar in omnia præcepit,

Nil actum credens, cum quid superesset agendum,

Instat atrox,

ait. Deinceps huc faciunt multa præclare dicta Xenoph. lib. 7. de pædia Cyri: Nihil ad perfectionem sufficit fieri bonos viros, nisi † quis vsque in finem curet in bonitate perseverare.

- 5 magnum

48 De Iustiniano Codice confirmando.

magnum est quidem vel principium agere, multò etiam maius, qui inceperit, id tueri. nam incipere, sæpe illius fuit, qui præstiterit audaciam solùm: sed continere, quod cœperit, nõ etiam hoc sine temperantia, non sine continentia, non sine multa diligentia fit. D. Prosper: Palmam qua capitur gloria, finis habet. Felix papa in epist. ad Sabinam: non laudatur initium, sed finis. Timoth. lib. 4. ad ecclesiam: Laudari penitus anteactæ ætatis prudentia non merebitur, nisi bono fine claudatur. Leóque decimus Pontifex Max. libro epistolarum à Bembo scriptarum tertio ad Franciscum Mariam. similiter Hiero: quadam epist. ad Vitalem: Nõ cœpisse, sed permãsisse, virtutis est. Matth. 10. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. cui respondet illud Apocalypsis: Qui vicerit, possidebit omnia, & similia ibi. ad idem cap. incassum. de poeni. dist. 3. & cap. 2. & ibi not. de renunt. item l. sed & si leg. §. de eo. de petit. hered. ff. & quod traditur per Angelum in tracta. de malef. verbo, fama pub. q. 35. & Pan. in cap. consuluit. de offi. deleg. non t̄ minùs esse contumacem, qui venit & non perstet, quàm qui omnino nõ venit apud iudicem vocatus. idem in cap. prout. de dolo. & cap. cùm nobis. de elect. Insuper omnia quippe tunc mercedem habent, cùm debitum finem cõsequuntur: ait beatus Chrysosto. in euang. Ioan. homil. 79. At igitur demum vbi quis debitum finem imposuit, vel vni plurium, quæ suscepit agere, illius causa mercedem simpliciter promissam, si ea egerit, quantum ad illud attinet, conseq̄ui debet. quoniam enim id, cuius causa t̄ ita promittitur, diuidi potest, & id quod promittitur diuidi debet, præsertim cùm non stat per eum, cui promissum est, quin omnia agat, vt cùm Papinianus ait, tam laborem, quàm pecuniam diuisionem recipere. l. Seio. de annu. leg. facitque l. Lucius. §. Caio. ad Trebell. ff. & inter cæteros Bal. ac Salice. in l. j. de suffrag. infrà. vbi Accursius & referentes eum nonnulli parum cautè tradunt, vbi datur præmium victenti, debere tribui etiam si omnino non vicerit.

- 1 *Triumphator.*) Quando nec victorem esse t̄ omnino sufficit, nisi, qui victor est, bene in vniuersum victoria vtatur subditum, triumphator, Baldus voluit in inscriptionem Digestorum, memorans dictum Annibalis: O Annibal, vincere scis: sed

- 2 sed victoria vti nescis. Olim autem istud † consequens fuit ei, qui magnificè vicerat, vt Romam ingrediens magno cum honore & comitatu ciuium, curru inaurato, equis albis ducto, præeunte senatu, cuius erat antè triumphorum genera decreuisse, ad Iouis templum gratias acturus veheretur. quem etiam redimitum sic triumphantem captiui post currum sequebantur. Et Cæsar quidem August. cùm ipsam Cleopatram non posset, ipsius imaginem in triumpho tulit, vt refert Plutarchus in vita M. Antonij. Non secus, quàm qui
- 3 grauissimo, vt læsæ maiestatis † crimine quodam conuictos, absentes autem, pictos quidem fictosve illis afficiunt pœnis, Iudices inquam huius tempestatis, quas ipsi rei passuri sunt, si inueniantur. in quo tamen refragari videtur l. absentem. cum ibi not. de pœn. ff. etsi etiam suffragatur
- 4 l. ne diu. de pœn. C. Et † quidem ob falsi vel proditiōis crimen posse hominis figuram depingi in muro, pro pœna, retulit Puteus tracta. synd. cap. contumacia. fol. 37. vbi multa citat pro Iudice: qui cùm non posset apprehendere fugitiuum, quem erat suspensurus, si teneret, fecit erigi furcas ante eius domum. & dicit Marti. Lauden. tract. de crimi. læsæ maiest. quòd corruppens talem imaginem, debet puniri in quingentis libris siue aureis. idque notandum contra corruppentes imagines hæreticorum & similium, quæ eorum acta causa, ad futuram memoriam publicè solent affigi. Ad hocque tex. l. si quis id, quod. & ibi Bar. de iuris. om. iudic. ff. & Nicol. Boë. in tractatu de seditio. ad fi. & tradita à nobis in l. si quis in metal. infrà. de pœ. Quem-
- 5 admodum etiam † contra honorandus, qui præsens ipse omnino honorari non potest, in sua imagine honoratur, & verè honoratur. sicut & ait beatus Ambrosius, Imperatoris vel alterius imaginem coronans, ipsum coronare & honorare videtur. facitque l. 2. de stat. & imag. not. à Budæo in l. ij. de orig. iu. in l. notandum. de re. diuisio. ff. & simil.
- 6 Vnde si † quando ex falsis testibus vel alijs documentis animaduertatur in aliquem grauius, & dein rescatur innocens, vel in imagine sua restituitur, & nihilominus, si crimen fuerit, quod cùm putaretur ille admisisse, alius admiserit, & id iam adpareat, planè punitur. l. confessioni-

50 De Iustiniano Codice confirmando.

bus. l. qui feruum. & ibi Alex. de interrog. actio. ff. inde
 7 verò & pons † triumphalis, & porta triumphalis dicta est,
 per quam & nullam aliam triumphi agebantur, vt Blondus
 Flavius docet Romæ instauratæ lib. primo, idem latiùs de
 triumpho 10. lib. de Roma triumphante. & Alex. ab Alex.
 genialium dierum lib. primo. cap. 22. & Polyd. Vergil. lib.
 2. de inuent. rer. cap. 16. & Baptista Fulgofius post Valerium
 8 Max. lib. secundo. tit. de iure triumphandi. & retulit Sue-
 tonius in Sergio Galba, quòd † Liuiæ olim post Augusti
 nuptias Veientanum suum reuisenti præteruolans Aquila
 gallinam albam ramulum lauri rostro tenentem, ita vt ra-
 puerat, dimisit in gremium. Cùmque nutriri alitem pan-
 gique ramulum placuiffet, tanta pullorum soboles proue-
 9 nit, vt hodie quoque ea † villa ad gallinas albas vocetur,
 tale verò lauretum, vt triumphaturi Cæsares inde laureas
 decerperent, fuitque mos triumphantibus alias confestim
 eodem loco pangere, & obseruatum est sub cuiusque obi-
 tum arborem ab ipso institutam elanguisse. & nouissimo
 10 Neronis † vltimi Cæsaris anno, & sylua omnis exaruit
 radicitus, & quicquid ibi gallinarum erat, interiit. vnde
 locus ad gallinas albas alicubi inter pontificias constitutio-
 nes memoratus: & fortè vulgare prouerbium, quo dici-
 tur: Filius gallinæ albæ, ille, quem pro sua vel suorum di-
 gnatione quadam ampla licentiosius agentem palpant ho-
 11 mines ac verentur. At Probum vltimum † Cæsarem trium-
 phasse, post eumque oblitterata virtute militari, cùm vigor
 ille animi defuiffet & imperium deflexiffet, nullum Cæsa-
 rum triumphasse, nisi quidem, vt nonnulli notant, no-
 strum Iustinianum per duces suos, retulit Alex. ab Alex. lib.
 6. genialium dierum. quod & nihil obest quominus & verè
 & propriè ipse Iustinianus triumphator dicatur, quem-
 admodum & victor, per Bellisarium & similes eius mini-
 stros, vincens ac triumphans: non aliter, quàm Dominus
 de re sua per procuratorem suum litigans: iuxta notata per
 Afflictum in 6. par. sanctionis de iure protomiseos. Et sicut,
 qui habet ministros seu mercenarios (seruitores vocant) in
 domo, dicitur propriè illam habitare, non ipsi. l. si quis gratui-
 tas. & ibi notat Florianus, de ijs, qui deiecerunt vel effud. ff.
 &

& sicut ille dicitur ministrare in beneficio, cuius nomine ministratur, non qui nomine illius ibi ministrat, cap. constitutus. & ibi hoc † notauit pater meus egregius Iureconsultus, & procurator regius in fide integerrimus, de filiis presbyterorum. Huc facit etiam, quod videtur non admissus vel receptus alicubi is, cuius vxor vel aliâs sui & domestici non sunt recepti: vt notauit Corset. post Anch. ad cap. grandi. de supplen. ne. praelat. in. 6. & † cùm aliquid geritur ab aliquo, tanquàm à ministro, persona domini est inspicienda: vt notat Bal. ad leg. si procurator. j. ff. si quis cautio. sic is possidet, cuius nomine possidetur, nō autem vel pro possessore habetur, qui alterius contemplatione possidet. l. etiam. §. si quis absen. de petit. hæred. Vnde nec in impetratione beneficij exprimi debet: vt tradit Gomefius in regul. cancell. de annali poss. q. 12. cap. cùm venissent. de restit. spolia. l. quod meo. de acqui. poss. ff. & simil. Similitérque † pactum factum cum fideiussore, cum reo, cuius fideiussor est, factum esse videtur. l. sed et si fid. de pac. ff. & qui per alium tutelam gessit, ipse gessisse videtur. l. ita. §. j. de adminis. tut. ff. & notat Bal. in l. si liberis. de don. ante nup. infrà. quòd paria † sunt aliquid fieri pro me, vel per me. Porrò † triumphare alio quodammodo principes huius temporis censentur: maximè cùm bello quodam victoria finito redeūtes, nouæ corona gloriæ ornati, regia pompa vrbes proprias intrâtes, excipiuntur à ciuibus, plus solito admirantibus, & exclamantibus assiduè: *Viuat Rex*: vt de Saulo iussu diuino † Rege consecrato filiis Israël, cùm primùm à Samuele ostenditur, legitur factum. 1. Reg. 9. & de Ioâ, similiter 4. reg. 11. & 2. Paral. 23. & de Christo simili quodammodo, Matth. 21. cui quidem intranti Hierosolymam adclamatū est veluti Regi: *Hosanna*: seu *הושיע נא* peculiari voce Iudæis, quemadmodum † Romanis Iò in triumphis: vt adnotat Bartholo. Velthemerus inter phrasas diuinæ scripturæ. etiam si aliâs triumphauit Christus, omnino tandem in Cruce vincēs principem mundi, & affigens illi chirographum, quod aduersum nos erat, & resurgens à mortuis gloriosus, ac deinceps vincens in suis dum iudicantur. Vnde & Dei triumphum beatus Hieronymus ad Hedibiam. q. 11. & beatus Anselmus in secundum caput alterius epistolæ Apostolicæ ad Corint.

aiunt, martyrum passionem, effusionem sanguinis, & lætiti-
 am inter tormenta, quæ perpessi sunt pro nomine Christi.
 ita conuenienter dicit Apostolus, se adimplere, quæ desunt
 passioni Christi in carne sua: ex quo etiam patet esse hæreti-
 cos ac impios planè, qui nostras operas omnino à salute no-
 stra subducunt, vt eleganter & latius inter alios docet quo-
 dam loco operis de orbis terræ concordia, Magnus Postellus.
 19 vbi † impius annotatorculus ex fæce germanica ægrè fert ca-
 tholicam traditionem: vt sæpe alibi ceu harpia contactu suo,
 præstatissimi cuiusque tractatus optima fœdat loca. Cæte-
 rum Lætus in historia Romana, ac omnino Varro lib. de lin-
 20 gua Latina, eorum, qui nunc extant, Secundo aiunt, † trium-
 phare appellatum, quod cum imperatore milites redeuntes
 clamitabant per urbem in Capitolium eunti: Iò triumphe:
 idque à θριαμβῶ Græco, Liberi patris cognomento posse dictū
 esse. illaq; clamitatio à militibus ad ceteros vsu vnà deuenit.
 vnde Q. Horatius carminum lib. 4. Ode. 2.

*Túque dum procedis, Iò triumphe,
 Non semel dicemus, Iò triumphe,
 Ciuitas omnis.*

Idemque eius vocis meminit attingens illum triumphum
 actum à Cæsare Augusto bello gesto aduersus M. Antonium
 ac Cleopatram, ita:

*Iò triumphe, tu moraris aureos
 Currus, & intactas boues.
 Iò triumphe, nec Iugurthino parem
 Bello reportasti ducem.
 Neque Africano, cui super Carthaginem
 Virtus sepulchrum condidit.*

Et similiter Naso ad cupidinem ipsius triumphū describens:

*Mens bona ducetur, manibus post terga retortis.
 Et pudor, & castris quicquid amoris obest.
 Omnia te metuent, ad te sua brachia tendent.
 Vulgus Iò magna voce triumphe canet.*

Idque, vt Erasmus in colloquijs notat, dicere solent opipari
 epulones, quibus scilicet μάλπη ἢ φόρμιγξ sunt, vt sæpe Homerus in
 Odyssæa inquit, τ' ἀναβήματα δακτός. Pro quo religiosi viri in suis
 temperatis refectionibus piè canunt: Te Deum laudamus,
 vel simile quidpiam. qualia sunt, quæ ex Hebræis vertit &
 accom

accommodauit Paulus Fagius libello, cui titulum fecit: Pre-
 cationes Hebraicæ. idque inter alia, iuxta id, quod ait beatus
 Paulus ad Coloffen. Quodcunque dicimus, vel facimus, debe-
 re nos facere in nomine Iesu, gratias agentes. Insuper varijs
 rebus, quæ magni fiunt, dicuntur homines triumphare. Ita
 21 olim, ait Plinius lib. 33. ijs tantum, qui legati ad exteras irent
 gentes, anulos publicè dari consueuisse, vt exterorum hono-
 ratissimi intelligerentur: sicque vulgò triumphari solere. &
 Gnato Terentianus: id verò seriò triūphare ait, quod à Thra-
 sone datum erat Thaidi. & Geta in Phormione: Non trium-
 pho, ex nuptijs tuis, si nihil nanciscor mali, ni etiam nunc me
 huius causa quærere in malo iubeas crucem? Nec ab re Lam-
 pridius in Alexandro Seuero, inquit: Cùm varias salutatio-
 nes & magnificas in initio sui Imperij suscepisset, & de more
 alia acta essent, quasi triumphans domum se recepit. Et Sul-
 pitius Seuerus in dialogo de vita Monachorum Oriētalium,
 22 Gallum monachum triumphare gaudio dixit. & † nos vulgò
 triumphos dicimus. similiter quædam, quæ aliqua in re valēt
 plurimùm: vt in eo chartarum ludo, qui inde nomen accepit.
 qui, si quis alius eiusmodi, videtur simplex & honestus. quan-
 quàm pluris fiunt mile nebulonum imposturæ: quas ludio-
 nes probè norunt.

Lex unica.

*Vnna Reipublicæ tuitio, de stirpe duarum rerum, armo-
 rum scilicet atque legum ueniens, uimq; suam exinde muniens
 felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus, omni-
 busq; Gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus,
 quàm, Deo propitio, in æternum efficiet. istorum etenim al-
 terum alterius auxilio semper eguit: & tam militaris res legibus in tuto col-
 locata est, quàm ipsæ leges armorum præsidio seruatae sunt.)* Notat hinc
 1 † primùm Paulus Castrens. Reipublicæ tuitionem, fecisse Ro-
 manos cunctis gentibus excellere: idque maximè eorum Im-
 perium destruxisse: quòd paulò pòst quisque suo priuato cō-
 modo incubuerit, magis, quàm publico, magis auaritiæ & vo-
 luptatibus proprijs, scilicet, quàm vtilitati publicæ. idque o-
 mnibus contingat, necesse est, vt certè communis rei amor
 prouentum, particularis excidium pariat. In quo etiam fa-

54 De Iustiniano Codice confirmando.

- cit Martin.Laudens. tractatu de consiliarijs Principum , nume.10. & 20. & idcirco Plato libro 5. atque 11. suæ legumlationis censuit quenque ita possidere sua ac disponere in ciuitate:vt arbitretur, & genus suum & diuitias suas toti ciuitati esse communes , neque sibi solùm , sed multò magis vniuersę
- 2 ciuitatis esse. aitq; lib.4. qui t̄ aliquarum partium gratia non communiter leges condunt ad gratiam siue commoditatem priuatorum quorundam, non ciues, sed seditiosos esse. & lib. 9. proprium dissipare, publicum connectere atque coniungere ciuitates dicit. paritèrque Sidonius lib.4. epist. vlt. scripsit, publicum semper eueri studijs priuatis. Item Bessario Cardinalis in calumniatore Platoni, lib.4. cap.3. planè putat ci
- 3 uitatem nullam, vel priscis temporibus, vel t̄ nostra etate euerfam alia causa , quàm quòd ciues relicta publicarũ rerum cura, proprijs negotijs nimis indulerint. Ceterùm, de ipsis Romanis, Titus Liuius in initio suæ historiæ ita habet : Aut me amor negotij suscepti fallit, aut nulla vsquàm Respublica, nec maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam serò auaritia luxuriæque immigrauerint, nec vbi tantus ac tandiu paupertati ac parsimonix honos fuerit: adeò quantò rerum minùs, tantò minùs cupiditatis erat. nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia, inuexere.
- 4 Vnde lib.34. sic dicentem facit t̄ Catonem: Sæpe me querentem de foeminarum, sæpe de virorum, nec de priuatorum modò, sed etiam magistratum sumptibus audistis, diuersisque duobus vitijs, auaritia, & luxuria ciuitatem laborare. quę pestes omnia magna imperia euerterunt. Hincque Lucanus belli ciuilibis lib.4. cecinit:

*Perdita tunc urbi nocuerunt secula, postquàm
Ambitus & luxus & opum metuenda facultas,
Transuerso mentem dubiam torrente tulerunt.*

Nanque, vt expressit Acron interpres Horatij lib. carminum 2. Ode. 15, simplex ac sine ambitu vita veteribus Romanis in felicitate maxima vigentibus fuit. nec magna cura priuatas opes curarunt, dum studium omne publico ornatui impenderetur & templis. Ac subinde planè notare licet Romanos cæteris omnibus præstitisse nationibus virtute multa, magnamque

gnamque omnino potestatem & præcellentiam Romanorum fuisse: quod & testatur diuinus Hieronymus relatus à Gratiano. 28. quæstio. j. cap. omnes. & antea M. Tullius actione 6. in Verrem, dicens, non esse dubitandum in ea ciuitate, quæ propter † virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Idem in altera de lege Agraria oratione, dicit ciuitatem Romanam longè iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellere. & pro C. Rabirio, ac dum iret in exilium, Romanorum potestatem proximè ad Deorum immortalium numen accedere. & Philip. 4. crudelitatem mortis, & dedecus virtute propulsari solere, quæ propria est Romani generis & seminis. & certè animaduertendum est, quod dicitur, nedum præstitisse † Romanos cæteris, verùm etiã dominatos esse: ac, quod & noster textus adnuit, imperasse omnibus Iustinianum, & Imperatorem dominum omnium aliorum esse. quod etiamnum plerique arbitrantur, & docent omnes fermè Itali: & Germanus Schench in c. j. de feudo gard. vel duca. vel comita. In quo etiam textus alij plurimi sunt. l. j. infrà de summa trini. l. ij. §. penul. de vete. iure enucle. l. prima. de vsucap. transfor. autenti. vt omnes obedi. iudic. §. præcipimus. autenti. vt eccle. Roma. cap. Constantinus. 96. distin. cap. futuram. 12. quæst. j. Leonis decimi papæ epistolarum à Bembo scriptarum libro 6. epistola 22. & lib. 10. episto. 5. Celebrat quoque Procopius lib. de ædificijs. quandam † Iustiniani statuam in domo sitam Augusta, quæ sinistra quidem manu fert orbem: vt inde intelligatur vniuersa terra illi esse subiecta, simul & mare, inquit. Atqui † planum est ex historijs nunquam Romanis vniuersos fuisse subiectos. quod & testatur diuus August. quodam loco de ciuit. Dei. magnitudinem autem Romani imperij descripsit Pomponius Lætus in historia Romana, verùm inquam certis conclusam terminis, ac minimè omnia apprehendētem. Id quod etiã fecit ipse Procopius lib. de ædifi. 6. idémq; narrat lib. 4. Traianū Imperatorē iracūdo similē videri solitū, quòd Imperiū certis limitibus, hoc est Danubio finiretur, & adnotat Baptista Pius ad c. Soliū, lib. epif. 9. ipsius Solij Sidonij memoria Ctesiphontē fuisse, vt olim vigēte Pōpeio magno imperij Rom. terminū, fatísq; datū, vt Rom. eã urbē trāsire nō possent. Nec ab re videbitur, quod Orosius scripsit

56 De Iustiniano Codice confirmando.

- 9 scripsit lib.7. cap.24. Carum † Narbonensem Imperatorem strenuum Parthico bello, postquam duas nobilissimas Parthorum vrbes, Cochem & Ctesiphontem cepisset, super Tigridem fluuium in castris fulmine ictum, interiisse. Adhæc faciunt leges positæ de captiuis & postliminio reuersis, & de limitaneis militibus, & similes, & clemen. pastor. de re iudic. quanquam responderi potest, ea quidem ita se habere: porro debere omnes Imperatori parere, & iure subiectos esse. Vnde
- 10 altiùs quæstio hæc repetenda est. Et primùm † quidem, sicut traditur à plerisque, illos infideles principes, Ethnicos inquam, & non veræ religionis cultores, diuino quodam iudicio regnasse, quãuis non ex Deo regnarint, opera quippe eius non facientes: vt docet Rupertus de victoria verbi Dei, lib.7. cap.12. Ita quoque putandum est diuino iudicio ab eis decessisse regna malè ac superbè acquisita, vt latè monstrat Orosius. sic Nabuchodonosori prodūt sacræ literæ à Deo datum Imperium tempore quodam, quod à Cyro Darióque postea est vsurpatum. qui licet religiosiores viderentur, adeò vt Cyrus † ædificandam domum Dei decreuisset, quam deinde ædificauit Darius, vt ex Esdra docet Rupertus prædicto lib. c.21. & Petrus Bertrandus Cardinalis Heduenfis in tractatu iurisdictionum, intelligens etiam de hoc locutum Esaiam, cap. 45. Cyrúsque in diuinis admonitionibus mortuus referatur à Xenophonte, & à Carione Mathematico dicatur veram fidem, cultúmque; amplexus sanctissimè retinuisse. Tamen contra ostendit Rupertus prædicto libro cap.23. & plerisque sequentibus, & hunc posse reputari cum eiusmodi, de quibus Psalmo 48. dicitur: Quia anima eius in vita ipsius benedicitur, confitebitur tibi cum benefeceris ei. Ceterùm Christi regno adueniente iuxta somnium Nabuchodonosoris, Romanorū † quoque; Imperatorum fastigium depressum adparet, Petro à Christo in terris relicto, & cæteris Romanis pontificibus, vice eius Imperatoribus, dictatoribus, Regibus maximis, vt non ab re notarit (etsi in dissimili quæstione) David Sanius in Isagoge de verborum significatione, ca. vlti. post Christi † aduentum Imperij iura ad sedem Petri translata. In quo Cass. ad l. non ambigitur. ff. de leg. post Bartol. in extrauag. ad reprimen. Siquidem diuina dispositione summa cum ratione
- factum

factum est, vt quemadmodum vnus Deus in cælis quidem visibilis permanet: ita quoque in terris vnus Dei vicem gerens, præpositus omnibus & cunctorum curam agens videretur assiduus. cui competit illud Virgilij:

Iuppiter in cælis, Cæsar regit omnia terris.

Et dictum à Domino, Ezech. 37. Pastor erit vnus omnium eorum. & Ierem. j. Ecce constitui te super gentes, & regna: & dedi te super omnem terram principibus, & sacerdotibus, vt euellas & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. Cui, vt habetur Deuterono. 17. data potestas intelligitur, dijudicandi inter sanguinem & sanguinem, lepram & lepram, causam & causam. cui dictum: Pasce oues meas, vt habetur Ioan. vlti. Cui commissi censentur ambo gladij (quibus Christus satis esse dixit apud Lucam) id est, temporalis siue secularis, & spiritualis, omnis certè iurisdictio, quæ originariè & potentia apud eum existat. Id quod iam olim Doctor noster Iacobus Butrigarius tradidit, & Ioannes Lignan, dum in cathedra legeret aliquando Saliceto præsentate, & in tractatu de bello, cap. 12. & Paulus Lignan pronepos eius, in additionibus eius tracta. cap. 10. ex eo, quod Aristoteles tradidit, quòd sicut in machina cælesti fuit necessarium vnum principem esse, qui regeret omnia, & ad cuius nutum disponentur cuncta, sic & in hac machina terrestri est necessarium vnum principem esse. sed non est conueniens, quòd Imperator sit ille, † quia diuinis non potest præesse. ergo summus pontifex necessariò erit ille: & maximè, quia locum tenet ille cælestis principis, à quo cuncta reguntur: vt etiam retulit ipse Salicetus in inscriptionem Codicis, etsi contrarium tradens. Cui & suffragari videtur autor innominatus Somnij Viridarij, ac nouissimè Longouallius ad legem, imperium. parte vlti. de iurisd. omn. iudic. ff. scribens, præscribi posse iurisditionem aduersus Papam, etsi non aduersus Imperatorem. cap. ad audientiam. de præscrip. quod † non ita planè est verum, sed aduersus Papam ac Imperatorem præscribi iurisditionem posse, at non supremam aduersus Papam, & si quidem aduersus Imperatorem, vt par est, & tradidit Felin. post alios in dicto cap. ad audientiam, & cap. sequen. de præscriptio. Ac quod ait Longouallius, si originem spectemus.

58 De Iustiniano Codice confirmando.

ac primariam causam, nullum temporale esse apud Romanum pontificem, quodque habet, totum ab Imperatoribus habuisse censeri. capitu. ego. distinctio. 63. Factum meritum spectat, & docet, non ius inducit, iam non ab hominibus, sed à
 16 Deo acquisitum: vt diximus ac dicemus adhuc. Vnde nec rebus ad Papam spectantibus ius dicere potest Imperator; & si vel simplici nimium, vel insolenti inscitia aliquando dixerit. Interea permittentibus summis pontificibus, vel dissimulantibus, cum vel è re Ecclesiæ esset, seu iustum aliàs, quod statueret, vel illi resistere non possent, vel nollent, perspicientes futurum quodammodo inde maius animarum periculum, quibus præcipuè aduigilare eos, tanquam tutores personis magis, quam rebus, vt cæteros principes tanquam curatores magis rebus, quam personis datos, videtur etiam iuris canonici ac ciuilibus illa diuersitate, qua finis illius maximè conscientia siue salus animarum, istius concordia hominum dicitur. Porro isti consentire videtur, quanquam non audeat planè cum suo Bellaperticensi Cynus in autent. cass. de sacrosanct. eccles. infra. nec non & si non adeò cum Cyno suo; scilicet Bartolus, in l. prima. §. primo. de requiren. re. ff. falsus
 17 etiam tamen simpliciter Dantis † Poëtæ ob hoc memoriam quasi ob hæresim damnatam, quod tradidisset imperium non dependere ab Ecclesia, quod tamen dependere inde Canonistæ doceant pulcherrimis rationibus, quod & tradidit beatus Antoninus in historia, part. tertia, titu. 21. cap. quinto. §. secundo. gloss. in cap. nouit. voce, iurisdictionem, vbi & cæteri, præsertim Panormita, id latè defendens, & Ioan. ab Imola, communem esse opinionem contestans, nume. 20. ac Philipp. Decius colum. quarta. de iudic. Idemque Panormi. in capitu. secundo. colum. prima. de probatio. Aluarus Pelagius de planctu Ecclesiæ. lib. primo. artic. 13. Aufre. in repeti. clement. j. de offic. ordin. char. 4. Corset. de potestate & excellen. reg. q. 39. & q. 43. Ioan. à turre Crema. in cap. tibi domino. dist. 63. Marsil. in l. fin. ff. de iurisd. om. iud. Anchar. in c. j. de constit. al
 18 legans etiam tex. j. reg. 8. hoc & significauit Hildebrādus † Gregorius, Septimus papa dictus, Radulpho duci Sueuię Imperatori designato coronam mittens, cui erat inscriptus versicu.

Petra dedit Petro, Petrus diadema Radulpho.

vt Ber

vt Bernardus Guido, & cæteri chronographi habent. Augustinus quoque Anthonitanus in tractatu de potestate ecclesiastica, q. j. plurima disputatione docet, potestatem immediatam, hoc est primariam iurisdictionis omnium spiritualium & temporalium esse tantum in papa, deriuatam autem in omnes prælatos, hoc est præfectos Ecclesiasticos, spiritualem in ministerium datam, temporalem verò in omnes principes & magistratus. Ait etiam non ab re B. Bernardus † lib. 4. de cõfider. vterque gladius ecclesiæ est, & spiritualis & materialis, sed is quidem pro ecclesia, ille verò & ab ecclesia exercendus: ille sacerdotis, is militis manu, sed sanè ad nutum sacerdotis & iussum Imperatoris. & in hoc Ioan. à turr. in cap. omnes. dist. 22. & in cap. communis. dist. 23. vbi etiam notat quòd.

19 † papa est ordinarius omnium. id quod notatur in cap. vt debitus. de appell. & in cap. finali. per Pan. in cap. licet. col. 14. de for. compet. & c. quia. de concess. præb. & Ias. in l. qui Romæ. §. Seia. col. 3. de verb. oblig. ff. & quòd non est aliquis exemptus à papa, Panor. in cap. graue. de offi. ordi. & in cap. quoniam. not. j. de const. Deinceps Blondus Romæ instauratæ lib. 3. Dictatorem nunc perpetuum, non Cæsaris, sed piscatoris Petri successorem, & Imperatoris summi vicarium, pontificem summum principes orbis adorant & colunt, inquit.

20 Vbi papam appellat Dei † vicarium, cum ait: Imperatoris summi: Deum intelligens, qui & dicitur imperator, vt etiam est tex. & notat Præp. in cap. ante omnia. 40. dist. Baptif. Man

21 tuanus in Dionysio Areopa. lib. j. Roma † caput rerum est. Romam Deus esse suorum pontificum sedem statuit: quibus omnia cedant regna: quibus reges ipsi quoque sceptrata Latini submittant: quorum accliuces vestigia adorent. Erasmus quadam epistola ad Leonem Decimum: Quantò ceteri mortales pecudibus antecellunt, tantò Romanus pontifex mortales vniuersos superat, & inter homines prorsus cæleste quoddam numen agit. idque scilicet inter omnes quoscunque homines etiam exteros, & barbaros, eorum etiam dominus existens, cõtestante scriptura Exod. 7. ita: Ecce constitui te deũ Pharaonis. in quo faciunt & not. ad ca. sæpe malorum. 28. q. j. atque ijs & similibus quidam persuasi expressim dixerunt, pa

22 pam † indistinctè quo ad vtrunque forum posse tollere le-

23 ges.

60 De Iustiniano Codice confirmando.

ges. & certè alijs contradicentibus, Papam non posse tollere leges, nisi quo ad suum forum, tenens medium: vt dicit glos. ad capit. possessor. de regul. iur. in 6. credidit quidem Papam non posse tollere leges, quo ad forum ciuile, vbi non habet iurisdictionem temporalem, & nullum vertitur animæ periculum.

24 Id quod dixeris in regno Franciæ, quod multis de causis hoc priuilegio speciali donatum est, vt Papam etiam nō recognoscat in temporalibus superiorem. cap. per venerabilem. qui filij sint legit. & nos alibi latiùs. quanquàm præd. gloss. & inde docentes in cap. j. de constit. & alibi sæpe, id de omnibus intelligant. In quibus iurisdictionem suam non exercet papa. quasi ob id inibi non habeat iurisdictionem, quod mihi non videtur. & satis confutatur prædictis. Nec obest text. quem in hoc expendunt, cap. cùm duobus. de appellat. cùm ibi tractetur de exercitio temporalis iurisdictionis, quod quidem exercitium Papa non habet ordinariè, vt mox dicemus, at potestatem habet, vt diximus, satis superque perpetuò, & potest vti, quando rationabiliter sibi videbitur, & demonstrabit expressim se velle à iure ordinario non exercendæ huiusmodi potestatis recedere. Ideò quotiescunque papa de quacunq; re, etiam temporali, de fratrum suorum cōsilio duxit aliquid statuendum contra ius ciuile principum & regum, tenentur obedire principes recognoscentes, vt par est Christum Dei, visibilem semper super omnes datum, & eo ipso, quòd malunt obseruare suas leges, peccant in ecclesiam, & quem magistrum ecclesia habet, Deum ipsum. In quo multi incautiùs agunt & hallucinantur, dum arguti malunt, & seculari potestati suffragari, quàm nudam inspicere, & incorruptam amplecti veritatem.

25 Est igitur Papa tanquam genus generalissimum supra cæteros & spirituales & temporales, vt loquimur, potestates. vnde cùm istis vnum genus flectatur, videtur illi flecti vtrunque debere, quemadmodum Deo & diuis Deo iunctis. Propterea inquit Panormita. in clemen. prima. de Iudæ. & Sarracæ. quòd genibus flexis debemus dicere vesperi: Ave Maria. Sunt autem Pontifices alij atque Principes, tanquàm species subalternæ. De quibus dictum allegoricè intelligitur, id quod Genesios capi. primo, legitur: Fecit Deus duo magna luminaria, luminare maius & luminare minus: vt habetur etiam in cap. solitæ.

solitæ. de maiorita. & obediens. Ad idem quod habet Ecclesiasticus cap. 4. Presbytero humilia animam tuam, & magnato humilia caput tuum. Item, beatus Cyprianus in sermone de vnctiōe chrismatis: Sicut oleum fluitat & humidis quibuslibet superfertur: ita excellentia sacerdotis & Regiæ dignitatis secundum formam Dei & Christi sub se omnia continens regimen, & munimen tam actiuæ, quàm contemplatiuæ vitæ obtinet. Symmachus papa in apologetico aduersus Anastasium Imperatorem: Pontificiæ ac regiæ potestatis
 26 † officijs duobus præcipuè, genus humanum regitur, vt non debeat aliquis eorum existere, quo valeat offendi diuinitas, maximè cum vterque honor videatur esse perpetuus, atque
 27 ita humano generi ex alterutro consulatur. & sic † quoque tantò præstat seculari dignitas sacerdotalis, quantò contemplatiua actiuæ vitæ, & quantū diei claritas, noctis obscuritati, humanis diuina, cælestia terrenis, spiritus carni, caput brachio: vt habetur in l. cap. solitæ. & cap. suscipitis. 10. dist. c. vnico. §. vnde. de sac. vnct. sacerdotium tanto spatio antecellit imperium, quanto inter se animæ natura & corporis differt, inquit beatus Chrysosto. dialogorum de dignitate sacerdotali, lib. 2. cap. j. & beatus Ambrosius in cap. duo sunt. 96. dist. non tam aurum pretiosius est plumbo, quàm regia potestate altior vndique ordo sacerdotalis. Idem etiam multis tradidit Raymundus Sabundus in theologia naturali, tit. 313. & sequenti. ideòque hanc tantum exercere potestatem Romanum pontificem regulariter decet. sed & quia sic fecit Christus ipse, ita facit. vnde dicebat ille: Quis me constituit iudicem & diuisorē inter vos? Item, quia hoc præcepit non obscure admodum, cum Petro dixit, Quanquàm suum gladium, & quanquàm ne abijceret, tamen vt in vaginam conuerteret. dixit enim, cum Malcho Petrus abscidisset auriculam: Mitte gladium tuum in vaginam. eaque voluntas colligitur esse Dei,
 28 tanquàm ex typo, ex eo, quod dictum legitur † Moyfi, Exod. 4. & deinde 18. Esto tu in ijs, quæ ad Deum pertinent populo, vt referas quæ dicuntur ad eum, ostendāsque, populo cæremonias & ritum colendi, viamque per quam ingredi debeat, & opus, quod facere debeant. Prouide autem de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, &

62 De Iustiniano Codice confirmando.

qui oderint auaritiam: & cōstitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicēt populum omni tempore, quicquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantū iudicent: leuiusq; sit tibi, partito alijs onere. Ex eoque alia adhuc ratio huius rei elicitur: quoniam scilicet res admodum esset difficilis & inepta, vtrāq; omnino exercere potestatem. cap. te quidem. ii. quæstio. j. Quamobrem id etiam dictum Moyfi legitur: Non bonam rem facis, stulto labore consumeris, tu & populus, qui tecum est, vltra vires tuas est negotium: solus illud non poteris sustinere. & bene facit cap. mandata. de præsump. & pulchrè Alexan. in di
 29 sputatione incipien. Sigismundus. colum. 4. Similiter nec ꝑ potestates seculi spiritalia curant, neque administrant. cap. imperium. & cap. quoniam. 10. distinct. cap. vbinam. cap. cū ad verum. & cap. satis. & cæteris. 96. distinct. cap. super ordinatiōnem. & cap. omnis electio. distinct. 63. cap. sanè. ca. si quis principum. cap. nemo reg. & c. 16. quæstio. 7. etiam si cōsuetudo id vellet. cap. Messana. de elect. Bertachi. in tracta. de episcopo,
 30 lib. j. ad fin. & si quidem conuersus laicus ꝑ potest præscribere spiritalia, quanquā merè laicus non possit, vt not. in capi. ex eo. de elect. in 6. & Ioānem Selua in tracta. de benefic. parte 2. quæstio. 19. ac potest eiusmodi merus laicus vtens, si expresso vel tacito assensu Romani pontificis confirmatio accederet: iuxta text. cap. ij. & ibi Archidiac. & Præpos. 96. distinct. Aut recens omnino tale quid specialiter à summo Pontifice tali concederetur: vt habetur in cap. Adrianus. qui est secundus huius initij, & similibus quibusdam. 63. distinct. Archidia. in cap. non licet. gloss. vlti. in cap. in synodo. ead. distinct. & in cap. concilia. 18. distinct. Corset. tracta. de potesta. reg. quæsti. ii. Selua dicto tracta. de benefic. par. 2. quæstio. 5. vbi quod &
 31 mulier ꝑ ex priuilegio Papæ possit conferre beneficia. & Panor. in cap. de hoc. de simon. de Rege Franciæ mentionem faciens, qui ꝑ & alij quidam principes orbis, habent priuilegium
 32 conferendi certa beneficia. & in cap. extirpandæ. de præben. quod idem rex Franciæ est canonicus in quibusdam ecclesijs sui regni. Id quod instar tutoris honorarij esse dicit Ioan. Lignanus in tracta. de plurali. benefi. de hisque Ferrald. in infig. reg. Franc. iur. 7. 8. 9. 11. Ita verò etiam non licet pontificibus
 sacerd

sacerdotibus clericis se secularibus immiscere: prædicto cap.
 cùm ad verum. 96. dist. cap. sententiam. ne cler. vel mo. cap. j. c.
 ijs, à quibus. c. reprehensibile. 23. q. 8. nisi quippe nonnunquã,
 aliqua necessaria & rationabili causa faciente, quæ semper
 scilicet creditur in papa, tanquam summo & optimo eccle-
 siæ militantis principe, iuxta gloss. vlt. l. relegati. de pœ. ff. cap.
 non nos. & ibi not. 40. dist. cum si. adhæc cap. igitur & seq.
 23. q. 8. gloss. in cap. si quis. 36. dist. Ioannes lupus in tracta. de
 libertate ecclesiæ. col. 8. & de cõfoederatione principum, ca.
 31. & seq. noster Degraffatus in secundo lib. regaliorum, l. 15.
 & planè tradidit egregij spiritus doctor P. Iacobus in pra-
 xis suæ libro, arbore regni, quòd debet omnino papa cùm ne-
 cesse est, vti gladio seculari: aliàs peccat, & reddet rationem
 Deo, qui sibi vtrũq; gladiũ dimisit, vt in necessitate etiã illo
 vteretur. In quo etiam facit cap. in synodo. in fi. 63. dist. Enim-
 33 uerò & regalis & pontificalis † facultas causa ecclesiæ Dei
 constitutæ sunt, debentque sibi mutuuum auxilium. cap. con-
 uenior. & ibi gloss. 23. q. 4. cap. quoniam. 10. dist. ad idem cap.
 prodest seueritas. & cap. res autem. 23. q. 5. cap. ab Imperatore.
 23. q. 3. Hostien. & Pan. in cap. j. de off. ord. Barbat. in ca. nouit.
 nu. 9. de iudic. Baptist. Seueri. in l. j. col. 10. infrà de sum. tri. At
 vt corpus maximè propter animam est, ita quoque secularis
 potestas propter pontificalem: vt vult Raymundus Sabun-
 dus theologiæ naturalis tit. 314. videlicet, vt quod effici sacer-
 dotis doctrina & correctione non potest, terrore potestatis
 atque manu, cùm opus est extorqueatur, ipsius etiam sacerdo-
 tis si necesse fuerit, coactione, autem. quomodo oportet. epif. §.
 vlt. & autem. de sanctiss. epif. §. pe. l. fi. §. sed istam. de religios.
 infrà. cap. principes seculi. 23. q. 5. ca. incestuosi. cap. de Liguri-
 bus. ea. dist. cap. non inuenitur. 23. q. 4. cap. petimus, & seq. 11.
 q. 1. cap. eos, qui. 32. dist. cap. statuimus. & ibi not. de maledi. &
 faciunt optimi tex. de principum officio & fine secularium
 potestatum speciatim verba facientes, in cap. rex. & cap. regũ.
 23. q. 5. ad idem cap. non frustra. ea. dist. cap. factæ. 4. dist. l. j. in
 princ. de veter. iur. enucl. infrà. & de hoc Corsetus tracta. de
 34 potes. reg. q. 32. Ac inquam maximè ad hoc principatus † se-
 culares constituti intelliguntur, vt sanctam matrem ecclesiã
 ab omnimodis infidelium procellis pacatam reddant, c. quan-
 do

64 De Iustiniano Codice confirmando.

do vult. & ibi gloss. 23. q. 4. cap. principes seculi. 23. q. 5. qua in re plurimum eget principibus secularibus gladium exercentibus ecclesia, tanquam ovis inter lupos posita. Vnde notat in tractatu schismatum, Gersonensis theologus, quod in schismatibus & alijs malis nunquam se erexit ecclesia viribus proprijs, sed principum adiutorio restituta est decori suo, vt

35 † per Pisanos, & Saxones, & Othones, & Carolum magnū, & plerosque alios Reges Franciæ, qui octo summos pontifices expulsos à sede, restituerunt, & sunt qui scripserint, vt autor gallici dialogi, cui titulus est, Scutum fidei: quatuor & viginti schismata à regibus Franciæ sedata. quod nequaquam verum dixeris, si magna intelligas summorum pontificum: quæ hæctenus numero sunt tantum vigintiduo, vt Gersonensis ille habet & Belgicus autor gallicus simili tractatu schismatum, addens futuri vigesimitertij schismatis mirorum malorum vaticinia multa. qualia sunt item in opere vario, quod inscribitur: Liber mirabilis: & apud Hesiodum in lib. operū.

36 Rursum † & maximè, Imperator ipse ad idem constitutus ad id Imperator est, adque omnes generaliter Christianos, & res Christianas tuendas & conseruandas. vt interim illi sententiæ accedam, quam memorat Accursius in l. bene à Zenone. infra de quadrien. præscrip. vt eo quidem modo dominus mundi quodammodo dici possit, quoniam ipse præcipuè mundum ipsum, quantum potest, etiam armis ad fidem veram ducere debeat, & in ea continere, & protegere ecclesiam, & qui eius sunt fideles, quasi proximior & dedicatior ad id pastor post summum pontificem in dignitate seculari, oues Christi Domini tueri, & oppugnare aduersos, lupos, vulpes, & similes feras, id est Paganos, Agarenos, schismaticos, hæreticos: & ideò interesse maximè illius, vt tales non sint, & mundus non dissipetur: vti scripsit Bald. consil. 328. Hanc sententiam in animo habens Leo decimus honestè & artificiosè blandiens induperatori Maximiliano scripsisse videtur, Imperatorem dominum mundi, videlicet vt à multis acceptum, & dictum est, quo ad protectionem, vt nos declarauimus, secundum id, quod de fato verba faciens diuus Augustinus in lib. de ciuitate ait, loquamur vt vulgus, sentiamus vt docti. sic & cæteros qui similia dixerunt, vel scripsere, par est credere locutos ea inquam,

inquam, intentione, vel imprudenter, vel indoctè, vt adhuc
 37 infra ostendemus. Quòd autem † ad illa maximè Imperator
 iure quidem munus suum acceperit, & primùm equidem in-
 uentus potentior & proximior satis adparet. idque constat
 & testatus est Polydorus Virgilius, capite quodam de inuen-
 toribus rerum, in primitiua Ecclesia ea prudentia vsos qui
 tum erant summates Ecclesiæ, vt quicquid in Gentilibus in-
 ueniebant, quod extirpare quidem nequaquam protinus pos-
 sibile erat, id quàm maximè fieri poterat in Ecclesiæ vsum
 conuerterent, & commodum inducerent, & coaptarent. Id
 quoque scribit diuus Augustinus epistol. 162. ad Imperatoris
 38 † curam, de qua rationem Deo redditurus est, causam fidei
 maximè pertinere, qui certè tota sua potestate hæresibus pul-
 lulantibus debet ire obuiam: vt denotatum est in epistola In-
 nocentij ad patres Concilij Carthaginensis. & dictum à Mar-
 tiano Imperatore quadam sanctione de hæreticis, Principa-
 lis prudentiæ esse omne malum inter initia opprimere, & ser-
 pentem morbum legum medicina refecare. at & Paris Puteus
 39 in tractatu syndi. titu. de excess. Imperato. Imperatorem † ex-
 cedere ait, quando non curat recuperare terram sanctam:
 quia ad hoc imperium Romanum est constitutum. cap. eccle-
 siæ. 97. distinct. Ad hocque text. in cap. venerabilè. de electio.
 ibi: sedes Apostolica aduocato atque defensore carebit? vbi &
 Panormita. id de Imperatore dictum notat. ad idem tex. in cle-
 menti. Romani. §. dudum. ibi: cum ipsi Reges specialissimi fi-
 lij sint. de iureiuran. vbi text. loquitur etiam de rege Siciliae,
 40 † quòd regnum Siciliae proprium patrimonium ecclesiæ sit,
 vt ibi glossa notat. & item in eodem cap. ibi: vt princeps catho-
 licus & sæpe dictæ ecclesiæ aduocatus, atque defensor. quod
 de Henrico II. Imperatore manifestò dicitur. & consonat la-
 tius Constantiense concilium, sessione 17. in benedictione Si-
 gismundi Imperatoris electi, & sessione II. in sententia con-
 tra Ioannem 23. papam lata, & alibi. & facit cap. conuenior,
 23. q. 8. & cap. Maximilianus. 23. q. 3. & apertè admodum etiam
 Leo Decimus lib. 3. epist. ad Maximilianum Imperatorem de-
 signatum, dum ait: Piamque matrem omnium Deum aman-
 tium ecclesiam, cuius protegendæ causa post vicarios maxi-
 mum ipse in terris magistratum geris, ab omnibus eius pacem

66 De Iustiniano Codice confirmando.

perturbantibus vindices atq; defendas. Vnde ad probationem
 electionis suæ à papa accipit, cæterùm vnctionem, consecra-
 tionem, & demùm imperiale diadema, vt in dictis cap. Roma-
 ni. & c. venerabilē. exprimitur. quæ prius à Gregorio Quinto
 ante quingentos annos ita sunt constituta, vt adparet ex chro-
 41 do. de inuento. re. lib. 4. c. 10. sed & præstat fidei iuramentum
 pontifici Romano Imperator, vetustiori more: quippe cuius
 initium fuit Otho primus, vt Carion notauit: eiúsq; forma re-
 lata extat in c. tibi. 63. dist. de qua re etiam habetur in d. clem.
 Romani. in princ. de iureiu. vnde dictum à Bald in consi. 327.
 quòd Imperator est quidem procurator maximus, tamen non
 est proprietatis imperij dominus, sed & potiùs officialis, cu-
 42 ius est electa industria. † Ideòq; plus iuris habet rex in regno,
 quàm Imperator in imperio: vt scripsit Aluar. post And. Iser.
 in j. constit. feu. col. 2. Tum multas rationes, quibus Imperator
 tenetur attendere ad defensionē Ecclesię, colligunt Præpo. &
 43 Ioan. à tur. in d. c. ecclesię. dist. 97. Prætereà, quoq; inde † vide-
 re facile est, imperatorē maximè, si vel petenti ecclesię auxi-
 lium denegaret, spoliari Imperio posse. quamobrè primùm à
 Constantinopolitanis in Germanos, & plurimos quidē Fran-
 corum Reges translatum imperium legimus. de quo etiam in
 d. cle. Romani. de iureiu. & c. venerabilē. de elec. & gloss. in
 c. alius. 15. q. 6. Namq; cæteri principes post trinam denuntia-
 tionem possunt excommunicari, vt vult gloss. in cap. quando
 vult. 24. q. 4. & ad c. ab Imperatoribus. 23. q. 3. Quinetiam ma-
 iori excommunicatione excommunicantur, vt habetur in
 cap. administratores. 23. q. 5. supra id videlicet quòd videntur
 excommunicati minore excommunicatione, quæ mortali
 peccato contrahitur. de qua in cap. si non sunt. vbi gloss. de
 pœn. dist. 2. & cap. audi deniq; & c. ad mensam. 11. q. 3. c. penul.
 de sent. excom. & super id quod sunt infames, simplicibus epi-
 scopis non obediens. c. si autem. 11. q. 3. atque hisce omnibus
 44 etiam nō monitos dignos quis dixerit: cum † paria sint alicui
 suum expressè denegare auxilium, vel illo de vita vel bonis
 periclitante præsentem vel in proposito sciētem tacere. l. 5. §.
 nō defendi. vers. si autē. quib. ex caus. in poss. eat. ff. idq; præfer-
 tim in Imperatore, & dein quoq; similibus ecclesię cōiunctis
 præcip

præcipuis: qui præsumptione quidem iuris inexpugnabili
 haud dubiè scientes essent dicendi: arg. l. Octavi. ff. vnde cog.
 vbi Papinianus ait, verisimile non esse fratris filium patru
 45 valetudinem ignorare. idque à † maiori: cum maior pietas de
 beatur ecclesiæ, & potior cum ea conuinctio nobis sit, quàm
 cum quibuslibet sanguine propinquis: quæ præstabilissima
 nobis hoc in mundo patria est, vt & nos docuimus lib. institu
 tionis rerum humanarũ 4. Item ad hoc l. j. §. vlt. infrà de fals.
 mo. faciuntque not. in cap. innotuit. de elect. Porrò verò nec
 essent tum principes seculares, qui in eo deliquissent, excu
 sandi, etiã si res demùm bene cessisse probaretur: arg. l. verũ.
 de fur. ff. ca. cum volũtate. de sen. excomm. & l. 3. §. in bello. ff.
 de re milit. Io. Lig. in tracta de bello, c. 29. Iac. de S. Georg. tra
 46 cta. de feud. cap. & promiserunt. vbi † docetur vasallũ, id est
 beneficiarium, in bello deserentem dominum, patronum vi
 delicet, perdere feudum seu beneficium, etiam si nihil mali
 dominus patiat, etsi aliàs regulariter si res bene geritur, va
 let actus, cessantibus illis, quæ simpliciter in eo requiruntur:
 quæ planè si desint & res malè geritur, nullius sunt momen
 ti: vt tradit Feli. in cap. causam. col. pe. de iudic. Sed & quidem
 grauiori scilicet vltioni subiiciendi essent tales, si detrimen
 tum passa esset ob eorum incuriam ecclesia: cap. j. de custo. eu
 charis. Facitque Mansue. in practic. tit. de pœn. versi. Item si
 47 seruiens capiat fu. Adhæc est textus, qui † planè sentire vide
 tur & probare non omnibus dominari Imperatorem debere,
 sed ijs quidem tantùm, qui & temporalis sunt iurisdictionis,
 & eum dominum recognoscunt. dicitur enim ad literam in
 cap. solitæ. de maior. & obed. Imperatorem eos duntaxat præ
 cellere, qui ab eo accipiunt temporalia. rursus intelligendum
 non esse regem vel Imperatorem super bonos & malos gla
 48 dij potestatem accepisse, sed in eos tantùm, qui vtentes † gla
 dio, eius sunt iurisdictioni commisi, & quòd Imperator illos
 tantùm subiectos habeat, qui dependent in iurisdictione ab
 ipso, non autem alios multos principes Christianos, vt Fran
 ciæ, & alios: eosque minimè peccare non parentes, & agno
 scentes superiorem & dominum Imperatorem; tradidit etiã
 Ioan. à turre, ac Præpos. in cap. in apibus. 7. q. 1. & ipse canon,
 in apibus. qui pro contraria parte adducitur, tantum abest vt

68 De Iustiniano Codice confirmando.

aduersus sit, vt suffragari etiam videatur. Imperator inquit, vnus, quemadmodum iudex vnus prouinciæ & cæt. ergo quemadmodum iudex vnus prouinciæ, & episcopus vnus dicecesis, alterius prouinciæ vel dicecesis non habent iurisdictionem: ita nec Imperator extra suum territorium, in alienis videlicet regnis & terris poterit imperare. Cæterùm, ita loquitur illic beatus Hieronymus, vt etiã innuat duos eodẽ

49 tempore non esse posse Imperatores. est † enim indiuisibile imperium: vt Baldus in procemi. Digestorum scripsit. quomodo & aliud regnum quodcunque: vt idem Baldus tradit ad l. penul. col. 2. vbi de indiuiduo differit, de cõditio. infer. & in aut. hoc amplius. opp. 3. de fideic. & Aluarotus in cap. j. §. prætereà ducatus. col. 2. de prohib. feud. aliena. per Federi. & Marti. Lauden. tracta. de princip. nu. 20. idem Card. Alex. in cap. Syluester. ii. q. 1. Corsetus in repet. cap. grandi. num. 56. de suppl. negli. præla. in 6. & tractatu de potesta. & excell. reg. q. 74. inde etiam dicens, consuetudinem cismontanam videri iuri consonam, & laudabilem, quantum ad successionem regni, & similibus: scilicet, vt vnus tantùm succedat. Quod de dignitate intelligunt & maiestate imperiali siue regali.

50 † administrationem autem diuidi posse censuerunt ad exemplum tutelæ, & seruitutis aquæ ductus. l. inter tutores. de admi. tut. ff. l. Lucio. in fi. cum l. seq. de aqua quotid. & æst.

51 Bartol. consil. 181. Quinetiam † de vno ad alium transferri posse ad exemplum tutelæ, l. 3. §. fi. de admi. tut. ff. & fieri, vt sit apud vnum dignitas, & penes alterum administratio, gloss. in cap. nunc autem. 21. dif. & secundum hæc inutili principi coadiutorem dari posse: vt episcopo, gloss. in cap. alius. 15. q. 6. cap. grandi. de supplen. negli. præla. in 6. & duobus † electis in discordia, vtrunquẽ administrare, donec papa alterius electionem approbauerit, gloss. in cle. Romani. §. porrò. de iureiu. & tum concessum ab altero priuilegium, manet in suspenso, valet autem statim concessum ab vtroque: secundum Oldrad. in consil. 23. deinceps tradidit Card. Alex. in l. cap. nunc autem. 21. dif. autoritate quidem papæ, & dispensatione, duos esse posse Imperatores, non autem id vel ab electoribus, vel electo Imperatore, fieri posse: tum qui plures fuerunt Imperatores, iure satis non fuisse, &

eos

eos pro vno accipi debere. Quod & aiunt Ioan. Forocorne-
 liensis ad legem fina. colum.6. de hæred.institu. ff. factò qui-
 dem & fuisse, & esse posse Imperatores vnà plures, non iure.
 & Cynus in l.quarta.ad princi.infrà de legib. plures olim Im-
 peratores tanquàm vnum fuisse. l.magistratus. ad municipal.
 ff. Fuisse autem sæpenumerò plures in Imperio principes,
 vndique historiæ produnt, sed & legum inscriptiones propè
 infinitæ, quæ hoc Codice continentur. Item permultæ leges
 in Digestis appositæ, siue Iuriconsultorum scripta, & capi-
 tula in iure canonico nonnulla: de quibus & legibus & capi-
 tulis plerisque, etiam meminerunt Cynus, Ioannes Forocorn.
 & Cardina. Alexand. in prænota. locis. quorum omnium pri-
 53 mi fuisse † dicuntur M. Antoninus cognominatus Philoso-
 phus, & Verus. quod quidem Aelius Spartianus in Lelij Veri
 vita, sic scripsit: Verus cum Marco æquale gesserunt Impe-
 54 rium: & ipsi primi duo Augusti appellati sunt. & Iulius † Ca-
 pitolinus in M. Antonino: M. Antoninus, inquit, sibi fratrem
 Lucium Aurelium, Verum Commodum participem in Im-
 perio designauit. tuncq; primùm Romanum Imperium duos
 Augustos habere cœpit. Et Eutropius lib.8. quanquàm per-
 uerfis & diuersis appellationibus vsus, post Antoninũ Pium,
 55 inquit, imperauit M. † Antoninus Verus, & Lucius Annius
 Antoninus. tùmque primùm Romana Respub. duobus æquo
 iure imperium administrantibus paruit, cum vsque ad eos sin-
 gulos semper habuisset Augustos. sicque Orosius lib.7. ca.15.
 M. Antoninus Verus regnum cum Aurelio Commodo fratre
 suscepit. hi primi Rempubl. æquo iure tutati sunt. & paulò
 pòst: Annius Antoninus Verus ad bellum profectus est. Vnde
 suspicor vnum horum M. Annium Antoninũ Philosophum,
 alium, Lucium Aurelium Commodum Verum, dictos: aut sa-
 nè quemadmodum adnotauit Gregorius Haloander in cata-
 56 logo consulum, vnum quidem M. † Aelium Antoninum Phi-
 losophum, alium verò L. Aelium Commodum Verum. etiam
 si ille primùm Verus dicebatur, & hunc què in imperij cõmu-
 nionè acceperat, Verũ appellauit: vt eius tẽporis medicorum
 præstâtissimus Claudius Galenus scripsit, libro de typis. & hi
 sunt, qui multis locis appellantur à Iuriscõsultis diui fratres.
 quod pleriq; in ineptientem plerũq; Accursium historiarum

70 De Iustiniano Codice confirmando.

incitiam, adnotarunt. traditum etiam ab innominato Chroni-
 57 corum autore, post mortem † Constantini Magni filios eius
 Constantium & Constantem, & Constantinum, ac vnum fra-
 tris filium nempe Iulianum, Imperium adeptos, eoque tem-
 pore rem Romanam sub vno Augusto, & tribus Cæsaribus,
 quod nunquam aliâs, fuisse. atque ab Ammiano lib. 27. scri-
 ptum est in adiungendis sibi in Imperio Valente & Gratia-
 no, Valentinianum morem institutum antiquitus supergres-
 sum, non Cæsares, sed Augustos Germanum nuncupasse &
 filium: beneuolè satis: nec enim quenquam antehac adsciuisse
 sibi pari potestate collegam, præter principem Marcum, qui
 Verum adoptiuum fratrem absque diminutione aliqua ma-
 iestatis Imperatoriæ socium fecit. neque id solùm fuit apud
 Romanos, vt plures simul sæpe imperarint. quandoquidem
 58 & reges † eodem in regno duos apud Iberos deligi solitos, al-
 terum, qui iura daret: alterum, qui populo præesset: & Car-
 59 thaginensibus † aliquando duos reges, qui Suffetes dicti sunt,
 vnâ præfuisse refert Alexan. ab Alexan. lib. 3. cap. 3. & duos re-
 60 ges vnâ aliquando † in Francia fuisse argumento est epistola
 120. lib. 7. epistolarum beati Gregorij papæ: Cui quidem epi-
 stolæ prænotatus est titulus: ad Theodericum & Theober-
 tû Francorum Reges. de quibus & planè Ammonius libro 3.
 61 Porrò autem Papam vnum tantùm † esse posse ac verè fuisse
 semper, satis ostendit Honorius in cap. si duo. 79. distin. & lu-
 culenter comprobatur Iacobus Almainus tracta. de potesta. ec-
 cles. cap. 5. quanquam Theoderico principe Romam tenente,
 62 Laurentius † & Symmachus vnâ pontifices cum controuersia
 per tres annos fuerunt, autore Nicephoro monacho in eccle-
 siastica historia. nempe etiam 22. schismata talia collegit cum
 eo Gerſo. in tracta. de schisma. post varia chronica, quibus si-
 miles item multæ sunt aliæ historiæ non ignotæ magna ex
 parte, & notat ex ijs, quæ in schismatibus eiusmodi legit ille,
 quòd semper vnus vicit tandem, electus siue primo siue se-
 cundo loco à maiori verorum electorum parte, & malè ces-
 sit cæteris Adhæc scripsit beatus Cyprianus lib. 4. episto. ad
 Antonianum, cum post primum secūdus esse non possit, quis
 quis post vnum, qui solus esse debeat, factus est, non iam secū-
 dus ille, sed nullus est, & item Ioan. Gersonen. in lib. de auferri-
 bilitate

bilitate papæ, confide. 8. dicit contrarium sentientes esse hæreticos contra articulum illum: Et vnā sanctam ecclesiam. Hócque multis corroborat Federicus Nausea in homilia 16. cap. Matthæi. tradiditque gloss. in cap. non autem. 7. q. 1. Pariterque nullo modo fieri posse, vt duo sint papæ, docet Panor.

63 in cap. j. de paroch. verum † & ipse papa optima ratione certè & diuino quodam consilio parochias instituit, diœceses distinxit, episcopos creauit, & metropolitanos præfecit, vt tanquam membra capiti obsequentia, cuncta secundum eius voluntatem salubriter in Domino gubernarent, & tanquàm riuuli à perenni fonte Romana videlicet ecclesia deriuati, ne angulum quidem dominici agri non irrigatum dimitterent, vt habet Leo decimus in concordatis Franc. tit. de cõstit. cap.

64 vni. in princ. qui quidem † etiam episcopi in suis diœcesibus soli esse debent: cap. factus 7. q. 1. vbi huiusce rei diffusa explanatio. quanquàm hostilitatis vel paupertatis necessitate, vel duæ episcopales sedes in vnā redigantur apostolica auctoritate, vel & plures ex vno episcopatus consentiente episcopo fiant. cap. & temporis. cum quinque sequentibus. 16. q. 1. cum etiam declaratione Gratiani in cap. vlt. 25. q. 2. sicque quòd non possint esse in vno episcopatu duo episcopi, allegatur c. didici. 24. q. 1. & traditur per Pan. in ca. quoniam. de off. ordi. Id verò nisi ex dispensatione papæ, vt idem docet in cap. t. fraternitatis. de præben. At & in vnaquaq; ecclesia vnum

65 † presbyterum esse debere, pulcher tex. est in cap. pen. 21. q. 2.

66 & in vnaquaque curia atque gubernatione præstare † vnum esse, qui præsit, præter cætera, videmus & naturæ exemplo, quæ vnum tantum caput vni corpori legitimè indidit, & experientia quotidiana edocti, coniunctionem ijs, qui plures vnà præfunt, disidium atque impedimentum frequens parere. vnde passim celebratur illud Homericum, Non esse bonā dominationem plurium, sed dominum vnum esse oportere. Cæterum locis, in quibus videntur ij ipsi velle Imperatores, Imperatorem esse dominum mundi, facilè plerique responderunt, illos non esse iure testes idoneos in re sua. quanquàm id controuerti possit, dicique, Imperatorem esse quidem testem ac iudicem in re sua, pluribus iuris exemplis pro iure in eo quoque habitis. Sed id etiam responderi potest, tum quidem

72 De Iustiniano Codice confirmando.

- dem quum nullum recognoscebant superiorem, id fieri potuisse videri, quod in l. & Tiberius. ff. de hered. inst. legitur, & si. nunc autem minimè, & posteaquàm superiorem papam omnino vel iure habuerunt dominumque in terris, in sede Romana fundamenta veri ac maximi imperij iacentem.
- 67 Porro † transeat illud, quod quidem exprimitur, in re quidè sua saltim generaliter non habentem superiorem testem & iudicem esse posse quodammodo rigore iuris. vbi dubium est, an specraliter ad eum pertineat, nullo tamen iure probatur in propria causa de re, quæ nullomodo adparet seu videtur ad talem pertinere, eum siue testem siue iudicem esse posse.
- 68 quod & valde per se adpareret absurdum. † Id quod in solo Deo non videtur, cui subiecta sunt omnia, & qui non secundum carnem, vt homines, iudicat, & verum est testimonium ac iudicium eius. Ioan. 8. vnde & Iere. 29. Ego sum iudex, & testis: dicit Dominus. Et pariter nos eam sententiam Bartoli reiiciendam putamus, quæ habet in l. j. §. si. de rei vend. ff. Imperatorem totius mundi dominum esse saltim vniuersaliter, etsi non particulariter: quare per illum textum totum mundum vendicare posse, si aliquis occuparet, idem sentit Bal. in cap. vnic. col. j. de pac. iur. fir. in vsib. feud. vbi etiam citat l. rectè dicimus. de verb. & rer. sig. ff. quasi velit per illam l. etiam dicere, Imperatorem habere proprietatem mundi, etsi non
- 69 vsufructum. debet enim † intentio doctoris intelligi talis esse, qualis esse videtur ex lege, quam allegat, vt vult Bartol. in l. non solùm. §. liberationis. ff. de liber. leg. & ad l. vxorem. §.
- 70 pater naturalis. de leg. 3. ff. & alibi sæpe doct. sicque lex † allegata secundum materiam subiectã debet accipi. l. si vno. ff. loca. l. quoties idem. de regul. iur. Ait verò idem Baldus eodè loco, non contentus ijs, omnes ex iure Imperatori subiectos, & meritò, sed non omnes de consuetudine, ideò peccare, si-
- 71 cut Francigenas & alios reges multos. Accedat † similis farinæ dictum Bartoli in l. hostes. ff. de capti. & post. re. eum planè hæreticum esse, qui negaret Imperatorem dominum mundi totius, cùm contra illud euangelicum, Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, Lucæ 2. prorupisse satis dici possit. id quod etiam Accursius memorans, sensisse videtur ad priorem inscriptionem huius Codicis, voce,
- perpe

perpetui: eiúsque autoritate, licet tacita, fretus Bartolus tam petulanter illud exprefsisse: & idem Ioan. Ligna. tract. de bello cap. 13. sunt enim hæc infalsa, puerilia, & ridicula, nedum
72 falsa, & tantis doctoribus indigna. Ecquis t, quæso, dedit Imperatori aut mundum, aut mundi vniuersitatem, seu proprietatem? multa quippe dicimus, & deficiamus verbis, ait Ecclesiasticus cap. 43. quin & Baldus notat in cap. solitæ. de maio. & obedi. in eo quod dixit Bartolus hæresin minimè cadere posse: & bene: quanquàm idem scripserit Archiep. Floren. prima tertiæ tit. 4. cap. 2. in princ. Etenim, id narratum quidem accipitur, sed ad probatum nequaquam, vt alia pleraque secūdum ipsos Theologos Doctores & Canonistas. à quibus planè dicitur multas narrationes, quæ ponuntur in decretalibus, vt veteri nouoque testamento, non esse decisorias, vt docet Barba. in cap. coram. in fi. de off. deleg. sic Machab. 2. ca. 24. licet laudetur Rasius senior, factum eius tamen neque laudatur neque probatur, iudicandum sanè potiùs, quàm imitandum: vti scripsit Augustinus Dulcitio tribuno, epif. 61. sic & dictum cæci illuminati, quod est Ioan. 9. non tanquam omnino verum, & ab euangelista profectum habetur, sed tanquam narratum, vt traditur & ab Ioanne Raulino in itinerario paradisi, sermone de pœniten. 34. col. 2. adhócque cap. nec mirum. §. prætereà. 26. q. 5. & item gloss. in l. Gallus. §. idem credend. de libe. & posth. cum si. & quod amplè adnotat Iaf. in l. j. nu. 37. ff. de eo, cui mand. est iurisd. sed &
73 nequaquam ipsum etiam Augustum intelligas t toti mundo imperasse: quando & B. Ambrosius lib. in Lucam secundo, cap. 2. exprefsit, ipsum Augustum non imperasse Gothis, neque Armenijs. ac semper quamuis latè humana tendantur imperia, plures necesse est gentes relinqui, quibus regum quisquam non imperet, teste Boëtio, lib. 3. consol. Philos. Sunt & qui dicant locutum illum textum, Lucæ scilicet secundo, per hyperbolen. quod vult Alciat. in l. j. infrà de sum. tri. idque adiuuat, quod scribit Theophilactus in
74 Euang. Ioan. cap. 21. morem scripturæ t esse loqui per hyperbolen. dixit & Hugo sancti Victoriensis, ipsum Lucæ textum loqui per synocdochen. vnde etiam orbem intelligas, quemadmodū nunc dicemus, vel adulatoriè dictū ab Ouidio,

74. De Iustiniano Codice confirmando.

neceſſe eſt lib. Faſtorum. j.

Si petat à victis, tot ſimet nomina Caſar,

Quot numero gentes maximus orbis habet.

Et lib. 2.

Quodcunque eſt alto ſub Ioue, Caſar habet.

Romana ſpaciū eſt orbis, & orbis idem.

Docuit verò etiam Ludouicus Viuis ad beatū Auguſt. de ciuita. Dei, lib. 5. cap. 25. vbi textus ait: Vnum Auguſtū Conſtātinum Imperatorem, yniuerſum orbem Romanum tenuiſſe & defendiſſe, dictum orbem Romanum, id quod ex orbe poſſidebant Romani, vt orbis Chriſtianus, quod poſſident Chriſtiani, & orbis Hiſpanus quod Hiſpani tenent. quo fanè in ſignificatu nō ſemel vtitur apertè Seneca in Octauia, & ſi memini, Liuius lib. 42. & Catili. in inuect. 2. in Cicer. & Plinius lib. 12. cap. 12. & omnino Vlpianus ff. de ſtatu hominum. habens: In orbe Romano, qui ſunt, hoc eſt, qui ſunt ſub Imperio Romano, *ἑταυροί*, vt eſt in nouella Græca Iuſtiniani 78. ex conſtitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti ſunt, & ita legunt ex Florentinis Pandectis, & docent, atque inde, Romam communem patriam dici, ſcilicet ſubditorum Imperio, quòd omnes ſint eius ciues, Alcia. in l. hoſtes. de verbo. & rer. ſig. & diſpunc. lib. 2. cap. 21. & Anto. Auguſtinus lib. ſingulari ad Modeſtinum, † de excuſationibus tutorum. aitq; Viuis prædicto loco, ſtultum eſſe affirmare Imperatorem Romanum, ius habere in totū orbem terrarum, cuius nūquàm fuit dominus, nec in ea quidem ius habet quorum aliquando fuit dominus, & iam amiſit, quoniā quo iure quæſierat, eodē perdidit, ſtrage ſcilicet hominum, & bellicis furijs. Accēduntur principes iſtis fictitijs titulis: qui nihil aliud ſunt, quā faces orbis terrarū, peſtiſq; toti⁹ generis humani. in culpa eſt impia & indocta Iuriſcōſultorū argutatio, inquit. inq; hos inuehit Io.

76 † Quintinus in c. nouit. de iudic. exclamās, ò Palfurios, publicos humanæ ſocietatis hoſtes, ciuitatum ſubuerſores, cruētarūq; prædarū & ſpoliorū cōcinnatores & c. Hmōi eſt itē, atq; otioſum quod à quibuſdā dictū eſt Imperatorem ſupremā & yniuerſalē iuriſdictionē habiturum, ſi omnes mūdi nationes ſibi ſubditas redderet. cur enim & in alijs regib⁹ idē nō eſſet? Quinimo hoc & illud falſò aſſeritur. nam vt ait Paris Put. eo tractatu ſæpe à nobis citato, quo *πὸν Πλὴθυσ* agit, tit. de exceſſ.

Reg.

reg. princip. & duc. Ac Archiepif. Floren. i. par. 3. par. tit. 3. ca. 6. §. vlt. excedunt principes, qui occupant terras alienas, nō contenti proprijs terminis: cap. transferunt, 24. q. 3. ad quod & cap. recolentes. §. ideóque. de stat. mona. & cle. pastoralis. de sen. & re iudic. & l. j. infrà de pręto. & hono. præt. ibi: Maneat vnusquisque domi suæ tutus, atque securus, & sua dignitate lætetur: iuxta illud Horatij:

Latus sorte tua viues sapienter, Aristi.

Ad idem bellè Hostien. & Panor. in cap. super eo. ad fi. de
77 paroch. & aliæ paroch. tradentes, † quòd limites dignitatum
secularium non possunt præscribi: licet domini & principes
malè obseruent. nam quotidie occupant aliorum territoria
cum graui præiudicio animarum suarum. dicitque ille in ca.
quod super ijs. de voto. se mirari quomodo tales principes à
suis confessoribus absoluuntur. & docet Pan. in cap. sicut di-
78 gnum. de homic. quòd consiliarij suadentes † huiusmodi bel-
la, tenentur ad restitutionem malè ablatorum. quales sunt
(prò malū) hac tempestate gratisimi multis principibus: vt
dicit Petrus Biaxius, olim Regis Nauarræ consiliarius meri-
tissimus, & patris mei amantissimus, in directorio electio-
num, par. 2. cap. 24. inquit etiam Petrus Montius de veritate
vnus legis, lib. ii. cap. 33. qui alienum regnū bello deuincit &
subiugat, vel aliòquin illegitimè assequitur, semper peccan-
tem imperare, & quātò diutius, tantò grauius. in quo & vul-
gatus tex. cap. cum tanto. de consuetud. Porro planè Prouer-
biographus: Ne transgrediaris, aut transgredi facias termi-
nos antiquos, quos posuerunt patres tui. Leo papa in cap. quæ
ad. 25. q. 1. & in cap. si quis episcopus. 7. q. 1. suis terris con-
tensus quisque sit, nec supra mensuram iuris sui affectet
augeri. Dionysius in cap. ecclesias. 13. q. 1. Sit vnusquisque
terminis suis contentus & c. & beatus Petrus, vt Clemens re-
fert epistola prima ad Iacobum fratrem Domini, docuit nul-
lum aliena concupiscere, aut præsumere quicquam eorum
79 debere, sed vnumquenque suis sibique † commissis conten-
tum esse. & monet Iulius Frontinus in initio lib. de contro-
uers. limit. vt vnusquisque suos fines teneat, non alienos la-
cessat. Consentaneè Herodotus Halicarnasseus lib. 3. ait iusti
esse, non alienam regionem affectare, sed esse sua contentum,

76 De Iustiniano Codice confirmando.

nec homines, à quibus nihil laceſſitus eſt, in ſeruitutem redigere. atque olim quidem principio gentium, quo tempore Imperium penes reges erat, fines Imperij tueri magis, quàm proferre mos erat. intra ſuam cuique Patriam regna finiebantur. & apud Scythas, quippe † genus habitum hominum ſingulariter rude ac barbarum, uſque adeò iuſtitia ualuit, eorum culta ingenijs, non moribus, ut nullum ſcelus apud eos raptu & furto grauius fuerit. quippe ſine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus, quid ſaluum eſſet, ſi furari liceret? aurum & argentum perinde aſpernātur, ac reliqui mortales appetunt, lacte & melle veſcuntur. lanæ ijs uſus ac veſtium ignotus: & quanquàm continuis frigoribus, pellibus tamen ferinis aut murinis veſtiuntur. Hæc continentia illis morum quoque iuſtitiam dedit, nihil alienum concupiſcentibus. quippe diuitiarum cupido † ibi eſt, ubi eſt uſus. atque utinam reliquis mortalibus ſimul moderatio & abſtinentia alieni foret. profectò non bellorum tantum per omnia ſecula continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma, quàm naturalis fatorum cõditio raperet. prorfus ut admirabile uideatur, hoc illis naturam dare, quod Græci longa ſapientum doctrina præceptiſque Philoſophorum conſequi nequiuerunt, inquit ille. Et nos dicere poſſumus, quod Chriſtiani, quanquàm uera ac pacifica penitus imbuti religione, à Chriſto fundata Deo opt. Max. per Apoſtolos propagata, celebriorum quorumcunque ſcriptis uocẽque commendata, martyrum triumphis illuſtrata, adepti non uidentur, eoque uidentur, prò pudor, incultæ barbariei collatione ſuperari. fuere

82 † uerò primùm uexores rex Aegypti, & Scythiæ rex Tanaïs, quorum alter in Põntum, alter uſque Aegyptum exceſſit: ſed longinqua non finitima bella gerebant, nec imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriã querebant, contenti uictoria, imperio abſtinebant. Ninus autem rex Aſſyriorũ primus omniũ & quaſi auitum gentium morem noua Imperij cupiditate mutauit, quod in Rhapsodia Trogi retulit Iuſtinus. Maſeas

83 † quoque phœnix Damascenus lib. 97. hiftoriarũ aſſerit ante Ninum fermè ducentis quinquaginta annis fuiſſe inundationem terrarum, & quendam, cui teſtimonium perhibet Moſeus antiquiſſimus hiftoricus, liberatum circa fluuium Araxim

xim ad montes Caspios, tuncque recenti celo & rudi humano genere vixisse auream vitam, in qua, nullo ferente legem, 84 natura ipsa vivebatur, quousque † Ninus & Semiramis arma populis inferentes, primi vitam humanam vitare cœperunt. etsi iam ante diluuium Cain, & postea Nemroth rapaces & seui fuisse in aliena narratur à Iosepho lib. antiquitatum. j. & quibusdam alijs. in quo & sacra Genesis suffragari videtur, & de seculis multa cantata ab Hesiodo, operum & dierum volumine primo. Adhæc de ipso etiam Imperatore Romano specialiter Hegesippus lib. 5. cap. 15. scripsit, Augustum 85 apud † Romanos nomen Imperij esse, quod augeat suos, non quod alienos opprimat. verum quoque de acquisita Imperij 86 † magnitudine gaudere, magnopere periculosum est: qua re principem Deo probatissimum David exasperasse Dominum, prodidit scriptura. 2. Reg. 24. de que eo ait D. Augusti. de ciuit. Dei lib. 4. cap. 15. Videant ne forte non pertineat ad viros bonos gaudere de regni latitudine. & in hoc Marti. Lauden. in tracta. de princip. nu. 46. Placet autem quod noster à Graf 87 salio in opere regaliorum retulit, † Imperatorem posse dici dominum mundi spe, non re. quoniam videlicet Imperatores multi sperarint futurum, vt totum mundum ditioni suæ supponerent & domini fierent eius. sed minimè id cōtiguit. quis enim nesciat, vt quidam nostrorum eleganter ait, plerumque hominis cōfiliū falli, & quod quisque conceperit, non semper ex voto succedere?

Αλλ' ὁ θεὸς ἀνδρασι νοήματα πάντα κλυτὰ,

Inquit Poëta. facitque lex malef. §. idè autè. de actio. & oblig. ff. & Leonis decimi epif. 10. lib. 4. etiam hoc modo dici dominum omnium Imperatorem, absolum non videbitur, quia speraret, hoc est putaret sibi omnes homines vel iure subijci. quo ferè 88 vitio quisque se decipit, † trat⁹ plus habere in bonis, quàm habeat: què admodum habet hic princeps in suis institutionibus. §. præualuisse. quibus mod. manu. non lic. sæpe de facultatibus amplius, quàm in ijs est, sperant homines. hisque accomodum est quod in hac quest. tandem ait Io. Fab. ad l. j. de sum. tri. inf. quicquid sit adparere in illis, qui resistunt Imperatoribus magnanimitate, in eis impotentia & pusillanimitate, per tot tempora non valentibus sibi subijcere, quorum dominos se arbitrantur. & hmoi tanquam pecoribus dandos esse curatores, cum Mōtolaudunense & Bal.

78 De Iustiniano Codice confirmando.

dixit Blasius Auriolus in additio. illius ad ca. grandi. de sup-
 89 plen. negli. præl. in 6. Nota † item ex hoc textu summam Rei-
 pu. tuitionem & sustentationem in duobus consistere, armis
 & legibus, rebus adinuicem bene dispositis sibi suffraganti-
 bus & necessarijs ad edomandas & continendas in modestia
 plurimas & magnas hominū ineptias, quasi duobus brachijs
 mundi, sicuti Accursius dixit. & de coniunctione armorum
 & legum adnotans Ioan. Droseus in methodo iuris paratitlo
 90 de captiuis. ff. ait, deam † eandem bellorum & studiorū esse.
 à quorum altero dicta est Pallas, ab altero Minerua, contra-
 rijs tamen etsi aptis significationibus: Pallas, à vibrando forti-
 ter in Reip. hostes tela: Minerua, à minuendis neruis, ob ma-
 gnum literarum studium, præcipuè in primæua ætate cui esse
 91 literas seu ipsarum radices † quàm amarissimas scientes non
 ignorare dicit post Catonem illum veterem Aggæus Vrbi-
 cus ad Iulium Frontinū de controuersijs limitum agrorum.
 vnde & similibus apparet coniunctionem istam non tam in
 92 vno, quàm in multis aptè intelligi. quanquàm † vni olim præ-
 tori in prouinciam misso armorum iuxta ac legum potestās
 fieret. itaque Iustinianus plerisque in locis has potestates di-
 uersas atque ideò rixantes noxiè in vnum contulit. vt latè le-
 gitur de præfide nouel. Græc. const. 24. & de prætore Lica-
 oniæ conf. 25. & de prætore Thraciæ conf. 26. vbi quoq; egre-
 giè commendatur ciuilis atque militaris facultatis coniun-
 ctio, quæ ab vno probè disponitur, licet dispariter exercea-
 tur. & c. Adhæc Plato de legibus lib. 9. Necessè est, inquit, le-
 93 ges hominibus ponere, vt secundum † leges viuant. nam si
 absque his viuerent, nihilo à feris atrocissimis discreparent.
 cuius rei causa est, quia nullius hominis ingenium ita naturā
 institutum est, vt quæ ad publicum humanæ vitæ bonum cō-
 ferunt, sufficienter cognoscat: etsi cognouerit, vt optimum
 id, quod nouit semper agere possit, ac velit. idem lib. j. rectè
 94 politæ leges vtentes † beatos efficiunt, ijs bona duplicia por-
 ridentes, diuina, & humana quæ à diuinis dependent. si qua
 ciuitas diuina suscepit, minora quoque possidet: si autem il-
 95 lis caret, vtriusque priuatur. humana sunt † sanitas, forma, vi-
 res, diuitiæ: quæ cæcæ non sunt, sed acutè cernunt, si pruden-
 tiam sequantur: quæ quidem diuinorum bonorum dux pri-
 mus

mus existit, deinde temperatus animi habitus, ex his duobus cum fortitudine mixtis iustitia tertio emergit, fortitudo quartum tenet locum: quæ humanis preponuntur. hæcque eum ordinem habent, ut singula operantes, humana ad diuina, diuina ad mentem principem referant. Idem in epist. ad Dionis propinquos, & amicos ordine 8. lex recta & beatitudinem hominibus afferre potis virtutem animi omnibus anteponit, deinde virtutem corporis virtuti animi seruientem, ultimo pecuniarum pretium collocat animo ministrans, & corpori. Cicero etiam non ab re verba agens de Iurecōsulto eius temporis
 96 præstantissimo pro L. Murena, Titus ait: Seruius hic nobiscum hanc vrbanam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam sollicitudinis ac stomachi secutus est, Ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præsto multis fuit, multorum stultitiam perpessus est, arrogantiam pertulit, difficultatem exorbuit, vixit ad aliorum arbitrium, non suum. magna laus, & grata hominibus, vnum hominem elaborare in ea sciētia, quæ sit multis profutura. Porro de re militari idem: Rei militaris vsus
 97 præstat cæteris omnibus. Hæc nomen populi Romani, hæc huic vrbi æternam gloriam peperit. hæc orbem terrarum parere huic Imperio coëgit. omnes vrbane res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus, & industria, latent in tutela ac præsidio bellicæ virtutis, simulatque increpuit suspicio tumultus, artes ilicò nostræ conticescunt. Ex quo videbitur cuiquam iuris ac militarem prudentiam, tanquam ouium & canum custodum se quodammodo habere rationem, secundum relatum à Xenophonte de dictis & factis Socratis apologum. Proinde etiam non absurdè ait Maioragius in 9. aduersus Calaguinum Ciceroniana decisione, quòd si vera fateri volumus,
 98 ¶ dicemus vtrunque virtutem & bellicam & vrbanam æquè Reipub. conducere. sed tamen digniorem esse vrbanam intelligi oportet. quod infra fusè ostendemus.

§. Meritò igitur ad primam communium rerum sustentationem nostram sententiam & mentem laborésque nostros referentes, militaria quidem agmina, multiplicibus & omnem prouidentiam continentibus modis, correximus.) Ambigi potest cur militia dicta sit prima communium rerum sustentatio: an quia primus Romanorum conuentus, eorum inquam, qui primi Romam habitauerunt & condiderunt, constitit

80 De Iustiniano Codice confirmando.

- constitit bello, & ad id armis perductus est? siquidem Romulus Remusque fratres, qui Numitorem auum in regnum restituerent, primùm bellum fratri eius Amulio intulerunt, pastoribus adunatis, gesseruntque, & ciuitatem bellici viri condiderunt: quam tamen priùs legibus, quàm mœnibus munierunt, ipse videlicet Romulus augurio solus factus
- 2 Rex summus, † edicens, ne quis vallum transiliret. quod Remus irridens transiliuit, & à Fabio celere Centurione rostro fertur occisus, vt Nepos scripsit. Titus verò Lilius ait, Aucta ad modum aliquem ciuitate & muris vallata, Remum fratris ludibrio transilisse muros, inde ab irato Romulo, cùm hic idem verbis increpitans quoque adijceret: sic deinde quicumque alius transiliet mœnia mea, interemptum: tuncque populum in partes diuississe, & alias tulisse leges. vnde vt retulit
  - 3 post alios Carion, Adrianus papa † eius nominis quartus. sanguine parare pontificatum, non esse Petro succedere, sed potius Romulo dicebat. De quo & nostri Iurisperiti meminerunt. l. ij. in princ. de orig. iur. & l. vlti. de rer. diuisi. Simile principium præstitum Romanis est longè ante Romulum à Troiano Aenea, & post ipsum Romulum, à Iulio Cæsare, quorum nota est nimium historia. & hoc bonum ait principium Iustinianus ipse nouell. 30. cui titulus: De Proconsule Cappadociæ. & in ea cui titulus: Vt præponatur nomen Imperatoris: hæc tria Romanæ Reipubl. signauit principia: &
  - 4 item post Romulum † cōditor vr̄bis alter iactatur Scipio: qui omnibus de relinquenda ciuitate in senatu consultantibus, & sedibus alijs quæredis, stricto gladio inimicum se habiturum eum professus est, qui amplius de ea re consultaret, omnesque in verba sua de defendenda Reipubl. iurare coegit, & tandem strenuè pugnans, metu liberauit. Sic tertius conditor Romæ
  - 5 † dictus C. Marius: à quo consulatum quintum gerente, bellis atrocissimis vexatus status Imperij Romani, conseruatus iudicatur. de quibus vel Orosium legito. vel sanè etiam, an dictum est illud, quòd primùm Iustiniano imperanti necesse fuerit incumbere bello, & id primùm exercuerit, dein verò iura pertractarit? Ita enim fecisse illum suis etiam cōstat scriptis, & tradit Perrinus in eius vita, ipsèque Accursius notat in l. postliminium. §. filius. ff. de capt. & postlim. reuers. vbi tamen

men

men ineptè intellexit antiquius dictum, pro vetustius; quod pro potius haud dubiè positum est. sicque autoritate eius Cygand tractatu de bello Italico tradidit, prius bellum legibus extitisse. hisce de causis profectò satius est intelligere primã

6 rerũ † communium sustentationem militiam dictam, quàm quòd prior fuerit, vel dignior, quàm leges, sit. tametsi priusquam Ius ciuile, bellum extitisse intelligi videtur, in lex hoc iure. & seq. de iustit. & iur. ff. & sanè scribit elegans autor

7 † Robertus Valturius cap. j. de re militari, antiquissima rei bellicæ initia, longèque ante vrbes legesq; conditas, ante æris ferrique vsum fuisse. Et primùm quidem, licet legamus Apocalyp. 12. prælium magnum factum in cælo, cùm delinquens Satanus & sui, à Michaële & angelis eius deorsum proiecti sunt. De quo & Esaias cap. 14. & doctor Lignanús tractatu de bello, cap. 3. Antea tamen quoque intelligendum remur tacitam legem datam: tacitis nempe intelligentijs, vt id ad quod erant, agerent, creatorem Dominum agnoscerent, agnoscentes honorarent, honorãtes maximè, ne quid de se altiùs, quàm par erat, & in Creatorem suum sentientes, præsumerèt. sicut & homini, cùm primùm est factus, dicta est à Deo lex, ne de ligno scientiæ boni & mali ederet; vt habetur Genes. 2. per hoc volente, qui creauit nos, illo, sine solitudine ac cura vnum opus habere, quod angelorum est, laudare indefessè & assiduò Creatorem, & ipsius contemplatione delectari: vt latiùs docet beatus Ioan. Damascenus orthodoxe fid. lib. 2. capit. 11. Quin certè illud quod in cælo dictum est fuisse bellum seu prælium, similis quodammodo prælio voluntatis diuersitas intelligitur, non bellum, siue prælium, vel pugna. Et D. Augustinus homilia 11. in Apocalyp. vbi est: Et draco pugnavit, † & angeli eius. interpretatur diabolum & homines voluntati eius obtemperantes pugnasse subiiciēs: nã absit, vt credamus diabolũ & angelos eius in cælo ausos esse pugnare, qui in terra vnum Iob ausus nõ est tētare, nisi cùm à Domino postularret, vt læderet. † Rursum verò, etiam post diluuiũ ilicò hominibus data est lex, ab eodẽ scilicet, qui eos saluos fecerat, ne homicidiũ admitterent, vt habetur & traditur Gen. 9. ppter eã quoq; dixit Esaias c. 33. Dñs legifer noster. & Iob 36. Nullus ei similis in legislatorib. Deinde verò excre-

L   scente

82 De Iustiniano Codice confirmando.

scēte admodum populo Dei: vt per discursum Geneseos licet videre, & Exod. 4. gubernatorē & iudicē, necnō legislatorē egit Moses, in primis à Deo cōstitutus: vt legitur Exodi 3. idq; diuus Chrysoſtomus enūtiat operū suorū Tom. 6. hom. 21. De quo etiam dictum à Pfalmographo: Constituiſti Domine legislatores super eos, vt ſciant Gētes, quoniam homines ſunt. Et fuerūt deinceps multi alij eiufmodi etiam apud alias Gentes inſignes viri. quorum meminit Iſidorus lib. etymolog. 5. capi. j. & apud Gratianum in capit. Moſes. 7. diſtinct. & Iuſtinus martyr in ſuo admonitorio Gentium. & Berofus Chaldæus, lib. 5. ſuæ hiftoriæ. Ioan. Boëmus in præfatione operis, cui titulus: Mores omnium Gentium. Polydo. Virgilius de inuēto. rer. lib. 2. ca. j. Ficinus in Minoēn Platonis. Valturius de re militari lib. 4. capit. j. Philelphus in oratione, quam in laudem Theodori Plati Iureconſulti habuit, Textor in ſua literaria

10 officina. de quibus dixit filius Syrach. cap. 17. in ¶ vnamquaq; gentem præpoſuit rectorem. Iſque omnes primū in eo elaborarūt, vt Iuſtitia, ratione, iure, legibus, hominum actus moderarent, antè, quàm potentia, vi, bello & armis: non quòd potentia fugienda ſit, tanquàm malum, ſed ordo ſeruandus eſt, quo prior eſt Iuſtitia. Vnde & diabolus non potentia Dei, ſed Iuſtitia ſuperandus fuit. & ſi diabolus vitio peruerſitatis ſuæ factus ſit amator potentia, & deſertor oppugnatōrque Iuſtitia. & ſic homines eum tantò magis imitantur, quantò magis neglecta vel etiam perofa Iuſtitia, potentia ſtudent: vt ſcripſit beatus Auguſti. De trinitate, lib. 13. cap. 13. ex quo adparet diabolica lex Muhamed, quæ potentia cepit, & iuſſa eſt

11 ferro omnino propagari. Porro verò inde præceptum ¶ eſt populo Dei, vt cum oppugnare vellent aliquam ciuitatem, primū offerrent pacem. Facitque l. actiones. infra de actio. & l.

12 qui reſtituere. ff. de rei vendica. etenim ¶ propterea ſunt arma, vt quod ratio, Ius, leges in rationalibus hominibus efficere nequeunt, vis ferarum propria peragat. ſunt arma propter leges, vt his nolentes parere, cogant. proinde hæ longè adparent digniores illis. Primū, quòd antiquiores ſiue priores & vetuſtiores ſint, vt dictum eſt: & vetuſtatem dignitatem arguere dubium non eſt. Et facit l. cum quid. cum multis ibi traditis. ff. de rebus cred. Secundò, quia finis ſunt eorum, & vtique dignior

dignior est finis illis omnibus, quæ sunt ad finem, vt sæpe dixit Aristote. & facit l. & si. §. perueniat. de auro & arg. lega. ff. Tertio, quia circa animum & rationem, & in ratione Deo & homini propria, qua nempe homo excellenter factus dicitur ad imaginem Dei, vt notauimus infr. ad l. si quis in metallum. de pœnis. versantur, & consistunt. cap. erit autem. dist. 4. cum
 13 simil. arma † verò maximè constant corporis viribus, & violentia ipsis beluis propria, beluinisq; moribus similima. vnde ipsum bellum à beluis dicitur, quia beluarum fit perniciofa dissentio: vt ait Festus Pompeius. hincque idem adparet rursum comparatione prædictarum rerum, & officio inter se partium, inquam hominis, corporis & animæ, iuxta Panor. in
 14 cap. omnis. not. 8. & cap. seq. not. 3. de pœni. & rem. anima † certè immortalis, incorruptibilis, dominans: corpus mortale, corruptibile, seruiens. Anima, inquit Aristoteles Politic. 7. & lib. de anima, differt à corpore, tanquàm perpetuum à corruptibili. & vndique præstantiorem animam corpore tradit Augusti. lib. de Genesi ad literam 12. cap. 16. & lib. de spiritu & anima. Bald. in l. illud. in fin. de lega. infrà, appellat membra, officialia animæ. & conuenienter ait beatus Cyprianus lib. de cardinalibus operibus Christi, corpore anima vtitur, sicut faber malleo vel incude, ad quicquid vult. hancque illi imperare facilius, quàm sibi, dicit beatus Augusti. de ciuit. Dei, lib. 14. cap. 23. vnde non domini, sed defensores & seruientes milites adnuuntur in l. ab hostibus. ij. infrà de capt. & in autent. §. quod autè primitus. §. quia enim. vt iudices sine quoq. suff. §. si quis. versi. habebis. de manda. princ. Hincque Cicero:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

15 Et Aegyptij † orationem significantes, linguam pingunt, & subter manum, idque quod orationis artificii linguæ primas tribuant, secundas verò manui, tanquàm linguæ volita perficienti: vt Orus scripsit in Hieroglyphicis notis. Porrò, leges circa serenissimum & splendidissimum tempus pacis maximè versantur, & locum habent eo tempore: arma verò obtinent belli teterrima tempestate. Ob id Iustinianus in procem. Institu. nedum armis, sed etiam legibus imperatoriam maiestatem circumuallatam esse oportere dixit, vt vtrunq; tempus &
 16 bellorum & pacis rectè possit gubernari. Pacem † autem di-

84 De Iustiniano Codice confirmando.

gniore bello nemo negarit, ad quam ipsum quoque bellum, nisi omnino improbum sit, est referendum. De quo alibi latius. Item, sine armis vllis quibusdam victitatum est temporibus, ac gentibus cuiusque etiam seculi. Sine verò vel aliquibus legibus nulla vnquam communitio hominum diu stetit, neque die vno degit. nam & ipsa arma leges habent: quæ nisi diligentissimè seruentur, citò ipsa omnis militia dissoluitur, & malè perit siue pessimè habet, incommoda existens valde rebus cæteris quibusque optimis, vt constat. Quibus etiam id est consequens, quod plerisque in locis contro-

17 uertunt docentes, Doctorem † militi præferendum, Iuriconsultum equiti. Idque cum sit traditum ab Aristotele lib. Ethico. j. cap. ij. scientiam ciuilem omni alia præstantiorem esse. & pronūtiatum post exemplum in hac re positū à sacro Ecclesiaste cap. 9. Meliorem sapientiam fortitudine esse. & iustitiam excellere cæteras virtutes dubium non est. Quare certò consequitur, administratores eius digniores, etiam si eorum officium esset tempore quoquomodo posterius: vt & docet Ludo. Gomeſius in regul. cācellar. apost. procem. q. j. pro quo adhuc multa sunt, quæ scripsit Cicero de Officijs lib. j. capite cui initium: Sed cum plerique arbitrentur res bellicas.

18 quanquam idem in oratione pro Murena, scientiam † ciuilem & facultati dicendi postposuerit, & virtutij militari: illam multis lacerauerit, hanc anteposuerit etiam omnibus rebus, sed putarit aliquis eum non scientiam ciuilem & iurisprudentiam persecutum, intelligi oportere, quin potius eorum, qui Iuriconsulti habebantur, ineptias: idque ex ijs colligi, quæ pro Cæcinna dixit in hunc modum: Tum illud vulgò in iudicijs & nonnunquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum videri solet, nec Iuriconsultis concedi, nec Ius ciuile in causis semper valere oportere. Nam qui id disputat, si id dicunt, non rectè aliquid statuere eos, qui consulantur, nec hoc debet dicere, iuri ciuili, sed hominibus stultis obtemperari non oportere. sin illos rectè respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere, non rectè dicunt. Neq; enim fieri potest, vt aliud iudicari de iure, & aliud respõderi oporteat, nec vt quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuat esse Ius, quod non oporteat iudicari. At est aliquando contrà
iudica

iudicatum. primum, vtrum rectè, an perperàm? si rectè, id fuit Ius quod iudicatum est: sin aliter, non dubium est vtrum Iudices an Iuriscōsultos vituperādi sint. Deinde si de iure vario quidpiam iudicatum est, non potius contra ipsos Iuriscōsultos statuūt, si aliter pronūtiatum est, ac Mutio placuit, quàm ex eorum autoritate, si vt Manilius statuebat, sic est iudicatū.

19 Etenim ipse Crassus † non ita causam apud Cētumuiros egit, vt contra Iuriscōsultos diceret: sed vt hoc doceret, illud quod Scæuola defendebat, non esse iuris, & in eam rem non solū rationes afferret, sed etiam Qu. Mutio socero suo multisque peritissimis hominibus autoribus vteretur. nam qui ius ciuile † contemnendum putat, is vincula reuellit, non modò iudiciorum, sed etiam vtilitatis, viteque communis. qui autem interpretes iuris vituperat, si imperitos iuris esse dicit, de hominibus non de iure ciuili detrahit: sin peritis non putat esse obtemperādum, non homines lædit, sed leges ac iura labefactat. cùm tamen nihil sit magis in ciuitate, quàm ius ciuile retinendum. Etenim hoc sublato nihil est, quare exploratū cuiquam possit esse quid suum, aut quid alienum sit, nihil est, quod æquabile inter omnes, atque vnum omnibus esse possit. Cæterum, pro A. Cluentio: Errat † vehementer, inquit, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, autoritates nostras consignatas se habere arbitratur. omnes enim orationes causarum & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem. Nunc adhibemur, vt ea dicamus, non quæ nostra autoritate constituentur, sed quæ ex re ipsa causaque ducantur.

1 *Sine nouis expensis publicis constitutis.*) Nota † principem, siue bellum agat, siue quiduis aliud, potissimū si nouiter & præter morem, parcere expensis publicis debere, quantum fieri poterit, & prouidere ne subiecti grauentur. ad hocque l. vlt. infrà. de off. magis. milit. quod optari videtur in Gallia continuis lassâ tributis, vt Sidonius ait.

1 *§. Sed cùm. caliginem earum rectis iudicum definitionibus insidiantem.*) Nota legum ac † iuris, vel etiam cuiuslibet alterius lectionis, siue vacationis obscuritatem, rectis opinionibus nostris atque intelligentijs insidiari: idque non aliter, quàm rete

86 De Iustiniano Codice confirmando.

auibus seu piscibus, vel certè homini vinum, quem imprudentem inebriat. iuxta cap. vino. 37. dist. aitque M. Fabius senior, declamatio. 331. multa iura decipere, neque ideò tamen conscripta esse, vt ignorantia fallant.

- Electis uiris gloriosissimis, tam doctrina legum quàm experientia rerum studioque pro Rep. indefesso & laudabili proposito pollutibus.*) Nota
- 1 eos, qui legiflatores agunt, † nedum iuris scientia peritos esse oportere, verùm etiam experientia: quæ cum sit rerũ omnium, tum maximè ciuilium magistra est. in quibus sæpe quod absolutissimis uiris bonũ fore videtur & sancitur, dein cognoscitur malum: vt & vult Baptista Mantuanus lib. de sacris diebus, in beato Hilario. quanquàm malo exemplo notans patrum decreta de cælibatu clericorum, si quis vniuersa aspiciat, longè quippe optima atque fundatissima. Nota item
  - 2 † operepretium esse, vt talis vir Reipu. indefessus amator sit, & nedum possit, verùm etiam velit maximè ipsi seruire Rei pub. vt in eius cura idoneus sit. quemadmodum de clerico in eius beneficio dicitur, cap. extirpandæ. & cap. super inordinata. de præben. hincq; nota uirum ciuilem inter cæteros indefessa, constanti, & maxima omnino vigilantia ac virtute præditum esse debere, præcipuè, præcipuum: vt de Cancellario Franciæ docet Budæus in tit. de off. præf. præ. ff. ad fi.

- §. Tollendis. ijsdem prudentissimis uiris à nostro numine mandatis, & nostro studio pro Repub. instituto suum præsidium Deus omnipotens annuit.*)
- 1 Nota minimè deesse Deum † conanti rem laudabilem agere, facienti quod potest in re bona Dei auxilium præstò esse, idque tantò magis, quãtò res est melior, nempe pluribus profutura, vt publica, iuxta illud quod sacer ille heros Iob Deũ alloquens, cap. 14. ait: Operi manuum tuarum porriges dexteram. & cap. licet. de regul. & fi.

- §. Ad istum. cum sedula & peruigili industria moderatâque digestionem.)*
- 1 Nota † cum omnibus, tum præcipuè viro ciuili nedum laboriosam industriam, id quod iam supra dictum est, verùm etiã temperatam & moderatam necessariam esse: neque committendum, vt quod res omnium tangit, breuiter nimum, temerèque agatur. quo taxantur maximè, qui facilè consulunt
  - 2 belligerandum: cum † iniquissima etiam pax, iustissimo bello præferenda sit: vt ait Cicero. neque certè vlla res potest esse eadem

3 eadem festinata, simul & examinata. nec est † quicquam omnium, quod habeat & laudem diligentiae suae, simul & gratiam celeritatis: sicuti scripsit L. Apuleius lib. de Deo Socratis. & Procopius de ædific. lib. ij. negat esse solere cum temporis breuitate securitatem, cum festinatione perfectionem operis. quod per se adparet.

Vt rebus profuturus esset communibus, & nostro conuenisset Imperio.)

1 Nota, quæ princeps † agit etiam per alios, nedum vtilia esse debere Reipub. verum etiam decere, vt principis ipsius personæ & temporis statui & felicitati, atque hominum existimationi respondeant. quod comprehendisse videtur beatus Hieronymus, dum liberiùs interpretatur Esaiam, capi. 32. vbi ait: Princeps verò ea, quæ digna sunt principe, cogitabit, & ipse super Duces stabit. facitque Leo decimus lib. 9. epistol. 20.

§. *Hunc igitur in æternum ualiturum iudicio tui culminis intinmare prospeximus.*) Similiter ait Iustinianus in §. vlti. infra eod. & l. ij. de vete. iure enucle. §. penult. quo. oport. episc. §. fin. vt clerici apud propri. episco. §. fin. de consang. & vteri. & alibi passim in autent. † ex quibus notare licet, Cancellarium factis ordinationibus Regijs, ad Parlamenteas sedes mittere debere Regio sigillo subnotatas, & ipsas sedes ad inferiores Curias: non autem oportere eas constitutiones singulorum auribus inculcari. ad hocque Ludouicus Auriolus in additio. ad Gulielm. Montolaudunen. in cap. vt animarum. de constitutio. in 6. capi. primo. de postulatio. prælato. Rebuff. in l. prima. vlti. nota. de senten. quæ pro eo, quod inter. proferun. quæ vide. & dubium non est, quin ita constitutiones principis reuerenter debeant recipi, & seruari ab ijs, quibus mittuntur, & subditis

2 omnibus, vel ob ipsius † statim principis voluntatem. quæ magna & iusta habenda est ratio: vt notat Accurs. in l. quarta. ff. de poen. Panormi. & Felin. in cap. quæ in ecclesiarum. de constitut. Marsil. in l. de vnoquoque. nume. 22. de re iudica. ff.

3 quanquam certè potest decipi princeps. & ideò cauere † debet, ne sua conscientia sit malè informata: vt dicit Martinus Laudensis in tractatu de principibus. numero 41. Ideòque potest re diligenter animaduersa, ad principem ipsum recurri, si quid in ijs satis æquum non videatur, & videatur
decepta

88 De Iustiniano Codice confirmando.

decepta conscientia principis, vt res omnis cognoscatur: & si
 deprehendatur erratum quouis modo, emendetur: quemad-
 4 modum tradunt docentes appellari† posse à iudice & princi-
 pe malè informato seu instructo, ad eundem meliùs instru-
 dum. Marti. Laudens. prædicto tracta. nume. 42. Aluarus Pe-
 lagius de planctu Ecclesiæ lib. j. articu. 15. Aureol. in additio.
 Montelaud. ad cap. j. de appellatio. Rebuff. ad l. quod iussit. se-
 cundo notab. nume. 53. & sequen. de re iudica. ff. Idque factum
 est non pridem in plerisq; vltimarum constitutionum Fran-
 5 cisci regis articulis. Cæterùm, hîc positum verbum, intimare,
 † frequentissimè apud Cæsares istos reperitur, pro significa-
 re, insinuare, publicare: vt & in l. illud. infrà de sacrosanctis
 eccles. in l. in hac. cum multis simil. de donatio. eoque vsus est
 Aelius Spartianus in Pessenio nigro. & in Aelio Vero, per au-
 tores plurimos intimata sunt, inquit. & similiter Ammianus
 Marcellinus lib. 15. Martianus Capella de nuptijs Philologiæ,
 lib. j. & lib. de grammatica, & lib. de dialectica, & alibi sæpe.
 diuus Augusti. lib. de cathecizandis rudibus, cap. j. & lib. con-
 fess. 6. cap. 92. & lib. de ciuita. Dei. ii. cap. 21. & Ioan. Conori-
 montanus in traductione libri de creatione hominis Grego-
 rij Niceni, cap. 3. & cap. 8.

- 1 §. *Si quæ. uel apud principia numerorum.*) Hîc colligitur, † quod
 Perrinus notauit ad l. officium. ff. de re milita. principia ap-
 pellata, vbi ius reddebatur in castris, sedentibus ibi ordinum
 principibus. In quo & text. dictę l. officium. & l. prima. de ve-
 tera. infrà. & Tacitus lib. j. & alij multi, dicta autem ab ea par-
 te peditum, qui dicebantur principes. notat quoque Au-
 gustinus lib. singulari ad Modestinum. l. prima. §. j.
 de ero. milit. anno. infrà. sed & quæ in prima
 acie proponebantur, principia dicta, Pyr-
 rhus docuit de Magistratibus Ro-
 manis lib. iij.

Tit.

Tit. De emendatione Codicis Domini

Iustiniani, & secunda eius editione.

Inscriptio legis vnicae.

- 1 *Imperator.*) Frequentia & celebritas huius epitheti facit, vt vel hîc quicquam de eo adnotemus. & quidem imprimis animaduertendum occurrit, vbi hæc deest, principis vocem esse, vt in inscriptione ipsius Codicis, & § nouissimè. l. 2. de orig. iur. ff. quòd scilicet idem sit vel intelligatur, vt docet Bar. in inscriptionem Digestorum. vbi & tradit, eundem
- 2 dici Romanorum Regem. † sed ante coronationem quidem, cùm nondum sit Imperator. at tum etiam esse Imperatorem, tãdem defendit Balbus episcopus in lib. de coronatione: idq; cum gloss. Jacob. ab Are. & Bald. in l. ex eo. de milit. testa. ff. & tradidit Cacialupus in repeti. l. diem functo. q. 2. de off. assess. ff. licet inferiores per solam electionem non quærant Ius plenum: tamen papam atque Imperatorem sola electione ante coronationem consequi plenitudinem potestatis, & idem Petrus à monte, in monarchia, de Imperatore, q. 5. notat tamè Paulus in repeti. cap. nullus. de electio. ex sola electione quæq; quæreret ecclesiam & administrationem eius, sed scilicet cõfirmata, vt constat, cùm habeat superiorem. idè † non mirũ
- 3 illud est in papa, qui non habet vel ordinarium in terris superiorem, à quo confirmetur. At habet Imperator, cap. venerabilem. de electio. ob id videtur cõtrarium in eo verius. Quod & tradidit Oldrad. consi. 180. & sentit idem, facitque in eo Panor. in cap. nihil. col. 5. de electio. & Ripa in ca. eam te. nu. 4. de rescrip. hincque contrà videtur, cùm Rex noster priuilegio à papæ etiam superioritate in temporalibus, quibus præest, sit exemptus, idem de eo cẽsendum in hac re, quod de papa, vulgato ca. per venerabilem. qui fil. sint le. vnde statim edicta ferens & omnia agens, quæ Regis sunt, & regem se appellans, visus † est à nobis illustrissimus Henricus rex noster simul ac pater eius Franciscus vita functus est. At quòd etiam electus & confirmatus, licet sacerdos, nondum tamen consecratus episcopus, non possit conferre indulgentias, quæ

M sunt

90 De emendatione Iustiniani Codicis.

- sunt episcopalis dignitatis, non iurisdictionis, vel ordinis, tradidit Franciscus Pauinus tracta. de potesta. capi. & sed. vacan. questio. 4. & in hoc pleraque Bertachinus tracta. de episc. lib. 3.6.2. & Ioannes Selua tracta. de benefic. par. j. q. 2. particula 2.
- 5 Cæterum Imperatoris † nomen, peculiare principibus Romanorum factum est, non quia odio haberetur appellatio Regis, ut vulgò traditum est solùm: sed quia primùm Iulius Cæsar magnus belli Imperator existens, & ita dictus, interim Monarchiam occupauit, Imperatoris nomen retinuit. & ita deinceps eam ob rem & occasionem dicti sunt Imperatores, qui post eum Monarchiam tenuerunt, non, inquam, ob Romanis regium nomen inuisum. quandoquidem & in oratione Apollonij Tyanei habita ad Domitianum principem terribilem, & semper apud † Philostratum, Imperator, Romanus Rex dictus legatur, quanquàm & illud apertum esse videatur, Regium nomen Romanis inuisum fuisse, & vel ob eam rem Cæsari primùm non placuisse ita appellari, & mutari nomen, quod habebat, quòdque illud vir bellicosissimus magnificentius, ne dicam. terribilius nomen Imperatoris scilicet, atque ideò aptius Monarchiam auspicanti, & commodius duceret, & quia nouum in ea re magis arrideret
- 6 viro nobilissimo, quàm ipsum † Regis nomen, flagitio Tarquinij deturpatum. odiosum sanè etiam Græcis nomen, à nullis quippe vsurpatum nisi à Philippi & Alexandri posteris, atq; ex Alexandri Ducibus Eumene viuente, nemo Regium nomen sibi vendicauit, sed præfecti appellari soliti sunt, ut retulit Alexander ab Alexandro genial. die. libro quarto. capi. 23. Porrò victoria, qua potitus est aduersus Ptolemæum, elatus Antigonus, Regem se cum Demetrio filio appellari iussit. Idque exemplum omnes secuti, regium nomen sibi, dignitatèque sumpserunt, vti scripsit Paulus Orosius libro tertio. capi. vltimo. Simile autem scribitur à nostris Doctõribus de Vicecancellario Romani pontificis: dictum † olim quidem Cancellarium, ut par erat: quia verò quidam id officium agens elatus nimiùm quasi alter Lucifer de potestate cum Papa contenderit, amodo Vicecancellarios dictos eiusmodi, qui antea Cancellarij dicebantur: Cardinalis Zabarella in clementina secunda, de electione, ut docet
- 8
- Cosma

Cosma Guimerius in Pragmaticæ Sanctionis tractatum de causis. §. Romanæ verò. Scholiaſtes regularum cancellariæ Apoſto. in proœmium ipſarum. quanquàm contrà ibidem diligenter veritatem examinans oſtēdit Gomeſius q. j. Ex prædictis verò iam etiam demum † adparet, quanquàm Imperatores ab imperando dicti ſunt, vt Ioannes Platea habet in initium Inſtitutionum, quomodo quoque reges à regendo, vt Auguſtinus ſcripſit de ciuitate Dei, lib. j. cap. 12. eò tamen ventum eſſe: vt ea vox deſignet dignitatem præcellētem, & exercitium longè egregium, & non ſufficere ſolum actum exercētis, verùm etiam habere ab alio dependere: vt notauit Bar. in inſcriptionem Digēſt. & gener eius Ioannes Baptiſta lib. j. de arbitris, cap. 2. Et Porcus ad inſcrip. Inſtit. & Pan. in cap. j. col. ſi. de iudic. idque communi quodam vſu loquendi, qui plerisque alijs in rebus maximè attenditur. l. librorum. §. quod tamen Caſſ. de leg. 3. l. Labeo. de ſupellect. leg. ff. iuncto etiam cap. quanquàm. 2. q. 7.

- 1 *Cæſar.*) Primus † omniũ, qui ſunt Cæſares dicti, fuit prior natus Aphricanus Scipio, eòq; quòd matre mortua exectus fuerit, vt ſcribit Plinius lib. 7. cap. 9. Tradidit quoque Andreas Alciatus in l. etiam ea. ff. de verb. ſig. Cæſarem propriè
- 2 dici, quiſquis exciſo ventre editus eſt. Porrò † verò Iulius Cæſar primus Imperatorum ita dictus eſt, ab eòque cæteri Imperatores plerique Cæſares ſunt nūcupati, vt & diuus Auguſt. ſcripſit in lib. de ciuitate Dei. idq; nomen, vt Auguſti, & Principis, & Imperatoris ab Senatu honoris gratia, vt videbatur primùm delatum, licet intelligere, ex eo quod aliqui retulerunt autores. autor Spartianus, Aelium † Verum, primùm tantùm nomen Cæſaris accepiffe, id eſt, nec principem aut Auguſtum fuiſſe. Refert Lampridius Alexandrum Seuerum † omnibus nominibus adornatum fuiſſe quanquàm plerique negauerunt à Senatu Cæſarem appellatum, ſed à militibus. Adque idem facit quod in Panegyrico Traiano dicto C. Plinius retulit de ſororis vxorisque eius modestia in hæc verba: Obtulerat illis Senatus cognomen Auguſtarum, quod certatim deprecatae ſunt, quandiu appellationem patris patriæ tu recusaffes. At etiam Alciatus in Annota. lib. 10. infrà, tractatu de excuſa. artific. ait ſe didiciſſe

92 De emendatione Iustiniani Codicis.

- 5 ex Ammiano † Marcellino , Cæsares dici , qui ab ipso Augusto , & Imperatore à senatu dicto planè Imperante , ad regendam prouinciam aliquam cum Cæsaris honore tantùm electi sunt : deinceps tamen si illi superuixerint , successuri in Imperio . Ad quod facit , quod in initium legis superioris
- 6 ex Ammiani 27. retulimus . Dictus tautem Cæsar est Iulius , primus Imperator , à perpulchra cæsarie : vt Faber noster ad principium Institutionum scripsit . Cui Carion suffragatur libro Chronicorum tertio , dicens ex sententia receptissimorum Grammaticorum Cæsaris vocabulum , à nomine Cæsaries deductum : quod præclaros & insignes capillos significat : & hinc primùm contigisse Iulij etiam maioribus Iulij Imperatoris , quòd vnus aut alter fortassè ex eo genere insignem capillum habuit . quemadmodum aiunt Regem
- 7 Francorum Clodium , † à promisso capillo , cognomento capillatum dictum : quod memorat Symphorianus medicus in genealogia Francorum . Alij alias causas referunt , ob quas dictus sit vel dici potuit Cæsar . Alexander ab Alexand. libro primo genialium † dierum , Cæsones dicti sunt , inquit , quòd cæso matris vtero in lucem prodijssent : sicut Cæsares : quod est Iuliorum familiæ cognomentum : vel quòd cum cæsarie nascerentur : quod quidem etiam ait
- 9 Pompeius : seu quòd auus Cæsaris elephantem † occiderat , qui Punica lingua Cæsar dicitur . sicque Spartianus in Vero , qui primus Cæsar dictus est ab elephante , qui Maurorum lingua Cæsar dicitur , in prælio cæso putatur , vel quia mortua matre ventre cæso sit natus , vel cum magnis crinibus , vel item quòd oculis cæsijs , & vltra humanum morem viuerit . Certè quæcunque illa , felix necessitas fuit , vnde tam clarum & duraturum æternitate mundi nomen effluit . atq; adnotat in methodo iuris præfat. Digest. Droseus , Romanos Imperatores , forsan Cæsares dictos , quòd gladio Domini quem portant , malos cædere debeant , perinde Aegypti Reges , Pharaones , hoc est vindices , quòd vindictam diuinam exequerentur . Quod adiuuant tradita à nobis superiori constitutione , vbi diximus , peculiariter conuenire Imperatori , tutari ecclesiam . vnde & principem nostrum , Cæsarem rectissimè dici posse consequens est , cum peculiaris quoq

quoque defensor Ecclesiæ videatur , vel quòd eiusmodi esse consuevit , vel quòd ipsi Ecclesiæ præcipuè sit obstrictus, ob plurima & magna sibi à Deo , & illa impensa priuilegia : de quibus infrà dicetur in vocem Francicus . sed & Menradus Moltherus in Commenta. ad Alcimum Auitum, libro quinto, quantum ad rem attinet de Pharaone notauit , † nomen apud Aegyptios esse regiæ dignitatis , quemadmodum apud Romanos nomen Cæsaris : quod quidam ab Hebræo פֶּרַעַז deducunt : quod significat vltionem : quòd Regum sit officium vlcisci scelera . & iterum, Aegypti reges Pharaones vocatos generali vocabulo, quemadmodum Romanorum reges, Cæsares : Romanorum pontifices, Papas. Cæterùm fuerunt alij quàm plurimi ante Iulium illum, Cæsares dicti, quos planius legit Viuis in Tranquilli Cæsarem.

1 *Flauius.*) Sunt & † plerique alij præter Iustinianum Flauij dicti . multos memorat Pomponius Iureconsultus in l. secunda. de orig. iur. ff. & item eius locum , qui est de Seruij auditoribus emendans , vnum ponit Pomponius historicus lib. de magistratibus Roma. capite, quo de Iurisperitis agit, in hunc modum : E' Seruij disciplina manauerunt Alphenus Varus, C. Flauius, A. Offilius, Titius Celsus, Aufidius Sura , Aufidius Namusa , Flauius Priscus , C. Atteius , Antistius Labeo primus, Publius Celsus. Et beatus Hieronymus in Lactantio, eius nominis Grammatici cuiusdam meminit , & Tacitus libro secundo , atque vndecimo , militis Romani exercitus. & Blondus ac vetustior Vopiscus historici notissimi ita dicti sunt. & ab ipso † Iustiniano Belisarius in autenti. vt præpon. nom. Impera. & idem in autenti. de iudic. §. vetus igitur. Flauianum quendam iudicem eligit . at & Flauianum oppidum memorat in fragmentis Cato. annotat quoque Achilles Chronographus anno Domini, 587. Reges de nouo † Longobardis creatos, qui Flauij dici cœperunt. sed & apud Isidorum legitur in collectis Ecclesiæ concilijs , Constantinus Flauius , & Martianus Flauius , & cæteri Imperatores ibi pariter leguntur Flauij . apud Augustinum quoque in eius epistolæ exemplo, quod refert episto. 68. Constantinus Maximus , & Valerius Licinianus Licinius, Flauij appellantur. primi autē Imperatorum Vespasianus, Titus, & Domitianus Flauij dicti sunt.

94 De emendatione Iustiniani Codicis.

sicque inde Iosephus ex obsidione Hierosolymitana Romam
 4 perductus saluus, & eorum † familia ob morum candorem &
 ingenij præstantiam, donatus. erat enim id familiæ nomen.
 vnde & Iustinianum ita dictum, quòd fuerit ex gente Flauia,
 planè docuit Anto. Nebriffen. in Lexico iuris. Et magis facit,
 vt vel hoc putemus, ne non sine nomine prorsus fuisse eum di
 camus, cum omnium sententia, id, quod subsequitur, Iustinia
 nus, à Iustino in adoptionem eius transiens, & imperium su
 scipiens acceperit. Vnde eo maximè & sæpe solo vsus est, vt
 in autenti. vt præpon. nom. Imper. quanquam hîc & similibus
 locis, vbi vtraque hæc nomina exprimit, peruerso & inusita
 to Romanis ordine, id facit: nisi fortè Flavius, quod illi so
 lum nomen erat, in prænomen versum, intelligatur: quod
 tamen in cognomen aliòquin propius erat vertendum, sicque
 postponendum, cum nominis prioris vicem subeat adoptio
 5 nis nomen. nam in primis constat † Romanis multitudinis no
 minum vsus fuisse, ab Albanis & Sabinis deductum: vt docet
 Titus Probus in Epitome decimi libri Valerij Maximi. Fue
 runt verò eis, liberis quidem, præcipuè nobilioribus, vt pluri
 mùm tria nomina. Vnde Aufonius in Grypho: Sunt, inquit,
 tria nomina nobiliorum. & aliquando fuit illis etiam quar
 tum nomẽ, aut plura ei imputata. Etsi etiam, vt obseruat quo
 dam loco Plutarchus, strenui plerique viri tertium nomen
 non habuerunt: & Caius Iurecõsultus peritissimus omnium,
 vt Nebriffensis scripsit, cuius consulta consultissima citantur
 quàm sæpissimè in Pandectarum libris, vno illo nomine illu
 stris habetur, & hæctenus ignoratum & minimè adhuc inuen
 tum certò quidem omnino, & si diligentissimè à multis per
 6 quisitum, aliud quodque eius nomen, sicut & Caius, † cuius
 meminit vt hospitis sui, & similium, beatus Paulus ad Roma
 nos, & ad Corinthios: ad quem etiam scribit tertiam canoni
 cam beatus Ioannes, vbi illum Corinthium, sicque Græcum,
 & Romanis exterum colligit Bèda. sed ob id non ab re, id tan
 tum nomen habuisse videtur. Certè, vt planè etiam scripsit
 Vetus autor P. Consentius, lib. de re grammatica, est præno
 men, hoc est nomen proprium prænominatiuum. vt, Publius
 Sextus, & simile. quod vna aut paucis, nec omnibus eius nomi
 nis literis, ijsq; primis significatur, & à Græcis non obserua
 tur.

tur. quanquàm illis & cæteris exteris idem esse videtur, quod eis vnicum est, & nobis nunc proprium vulgò dicitur. etsi aliquando non est vnicum, sed plura sunt, quæ pro vno eiusmodi habentur, est postea nomen; hoc est nomen proprium nominatiuum, quod indicat genus, vt, Cornelius. Cornelij enim
7 omnes in eo genere dicuntur. id quod † exteris, præcipuè Hebræis designatur circumlocutione, qua dicunt filium alterius, & nos nunc cognomē vulgò vocamus. Est tertio cognomen, hoc est nomen proprium cognominatiuum, quo quis appellatur: vt, Scipio, & simile, si quid tale eueniat, illi cui euenit primùm veluti prænomen proprium, propriè quod dicemus agnomen, Dein magis ad quandam specialio rem familiæ demonstrationem. sicut quodammodo exteris & nobis nunc
8 vulgò originis loci appellatio existit. est tandem † agnomen, hoc est nomen proprium agnominatiuum, quod imponitur aut ab animo, vt, Pius: aut à corpore, vt, Pulcher. aut extrinsecus, vt, Africanus. Si quid super hoc additum fuerit, vt si addas, Aemilianum, aut, Numantinum, aut, scilicet simili modo quicquam eueniens, vt in Eusebio appellatio Pamphili, ob Pamphili martyris amicitiam, sed & professionis, & ordinis, & honoris, agnomini applicabitur, vt inquit ille. Porro
9 † moris olim fuit, vt qui adoptarentur, nomen eius familiæ, scilicet in quam adoptarentur, acciperent: & nihilominus suum retinerent, quo etiam vterentur, cum vellent, illi pro
10 cognomine postponentes. ac ita, qui † olim hæredes testamento fiebant, in nomē familiamq; testatoris adoptabantur. nec
11 † non ferui, cum manumittebantur, in nomen ac familiam patronorum transibant: vt latè docuerunt Politianus Miscellaneorum cap. 31. & Alciat. lib. disp. 4. cap. j. in quo & facit in adnota. Taciti lib. 12. & latiùs doctissimi eius discipuli Zuichemus Frisius in tractatu Institutionum de exhæred. liber. & Augustinus Hispanus emendationum & opinio. lib. 3. c. 8.
12 Verùm † apud nos neque manumissione, cum nulla sit seruitus, neque testamentaria aut alia adoptione nomen alterius
13 assumitur, nisi quidem in † monachismo, in quo tantùm adoptio permittitur: vt notat quidem Droseus in accommodationibus titulorum de statu hominum. ff. sicque familiæ nomen postremo loco assumitur: Franciscus Georgius, franciscanus:

96 De emendatione Iustiniani Codicis.

nus:Ioachimus Perionius,Benedictinus.Lancelotus autem Politus cum religioni dominicanæ se dedit, ordinem veterem curiosius obseruans imitatus videtur, quod esset concinnius omnino simul amplexus,cum vbi erat,Lancelotus,veluti indigno prænomini dignum substituit:Ambrosius, & vbi,Politus,nomen erat, familiæ scilicet, Catharinus,apposuit,opinor quòd Catharina Senensis,vnde & ei origo est, eius religionis diua sit,& illi,Politus,ceu cognomen aptissimè postposuit.Cæterũ de adoptione Ben.ad.c.Ray.de testa.& Tiracquell.ad l.si vnquam.de re.don.infrà.

- 1 *Alemanicus.*) Hoc, † vt cætera nomina ab appellationibus gentium deuictarum sumpta tradunt. Hincq; notat Droseus ineptum non esse huiusmodi publicis & perpetuis epistolis inscriptiones existere plurimis titulis prolixas.primũ autẽ diabolus,à deuicto homine homo dictus notatur in cap. 2. de elec.per Paul.Lign.in additionibus tractatus proauis eius Ioã nis Lignani de bello.cap.4.primũque omnium † Scipionẽ ferunt,victæ à se gētis nomine nobilitatum, dictũque Africanum. id quod docet Titus Liuius lib.30. Sicq; P.Seruilium primum Romanorum,qui per Taurum duxerunt exercitũ, ab Isauricis bello fractis, & in deditionem receptis,Isauricũ
- 3 dictum, retulit Orosius lib. 5. itaque Saulus † imprimis dictus,Apostolus,à deuicto in Christo proconsule Paulo appellatus est Paulus: vt Hierony.tradidit. Porro prodit Spartianus in Caracalla,eum Cæsarem,Seuerũque à Parthis Parthicos dictos,& similiter plerosque alios, item eundem Caracallam cum Germanicos subegisset,Germanicum se appellasse,vel iocò,vel seriò,vt erat stultus & demens, asseruissq; si Lucanos vicisset,Lucanicum se appellandum:& quòd Getam fratrem occidisset,filius Pertinacis per iocum, vt Geticus etiam diceretur,adhortatus est.Aurelianus quoque Gothicus † Sarmaticus,Armenicus,& Parthicus,& Adrianicus, & Carpicus dictus est, teste Vopisco. & quidem scripserunt Paulus Diaconus lib.18.& Annonius lib.3. ca.8. Iustinianum ipsum meruisse habere propter victorias hæc nomina, vt Alemanicus,Gotthicus,Alanicus, Vuandalicus, Africanusq; diceretur. atque multa in hac re legit Alexander genialio-graphus, lib.2. cap. 7. & 11. Cæterũ videtur dici oportere,
hanc
- 4

- 5 hanc vocem vel quæ infrà est , Germanicus, abundare: † quoniam iidem populi , siue Germani , siue Alemanni videantur: quandò & Garman, seu German, Teutonorum lingua, prorsus, Aleman, verò, totus vir dicitur. Vnde etiam docti pleriq;
- 6 hallucinati sunt , tradentes Germanos dictos , † quòd tanquam fratres Gallorum essent , cum tamen dicti sint ita, quòd egregios viros præstiterint ab ea voce merè Teutonice, ex particula, Gar, seu, Ger, quod totum seu robustum significat, vnde † & Caroli nomen venit, & Man , quod vir dicitur, conflata, vt docet quidem beatus Rhenanus in adno. Cornelij Taciti, & nonnulli alij. Aut fanè etiam dici Iustinianum putabimus Alemanicum, à Germanis, qui Alemanni peculiari-ter dicuntur, suntque superiores, hodie dicti Sueui, † quorum gens est longè maxima & bellicosissima cæterorum Germanorum omnium, vt Cæsar testatur lib. 4. de bello Gallico. vnde & Alemanos vocat Truces Sidonius in Panegyrico maior. & feroces in Panegyri foci. suntque qui Heluetij, seu Sui testes, & qui Bauari appellatur, qui ab Imperio descuerunt, &
- 9 Francis subditi sunt temporibus † Pipini: vt docet Carion lib. Chronic. 3. de quibus multa Thomas Leodius, & cæteri Germanicarum rerum scriptores, ipsèque Agathias, lib. j. docet ex Afino quadrato alios habitos Alemannos à Germanis: quippe qui sint aduentitij, & ex varia hominum colluie conflati, vt & ipsorum cognomento præfertur. & ipsos iunctos Sueuis Iornandes scribit lib. rerum Geticarum. Dixerit etiã aliquis Iustinianum ita dictum à deuictis populis ad Lemannum lacum habitantibus, cuius Ammianus quoque meminit
- 10 lib. 15. est & Beroso Babylonico † quidam princeps Celtarum, Hercules Alemanus, & Manethoni item nomine, Lemannus.

Francicus.) Equidem † Francicus dictus est, vt qui Francos vicerit Probus Imperator, vt Vopiscus scripsit. sicque hinc & similibus locis scilicet Iustinianum, quia Francos vicisset, dictum Perrinus tradidit in vita ipsius Iustiniani. Quanquam Alciatus lib. dispunc. 2. cap. 22. dicit Iustinianum id nomen sibi usurpassè tantum, quòd suspicatus sit Theudibertum Regem Francorum, cum in Italiam numero cum exercitu venisset, & Iustiniani duces Gothosque simul profligasset, minimè propòsiti tenacem, retrocessisse in Galliam metu du

98 De emendatione Iustiniani Codicis.

- 2 cū suorū. Quinimo † videtur Iustinianus ita dictus, quòd Frā
 ci ipsi postquàm aduersus Totilam vnà cum Romanis pugna
 uerunt,coniunctissimi semper Cæsaribus fuerunt,& cum ijs
 Iustinianus ipse pacis & amicitiaē leges contraxit , permisitq;
 vltro eos Gallie partem tenere,vt Carion Mathematicus re-
 tulit in suis Chronicis.Cæterum,Francorum nomen,impri-
 mis adepti sunt Reges ac Galliaē populi, siue à Franco Hecto-
 ris Troiani filio , qui post Troiaē excidium in Pannoniam
 primū & Germaniam,demūq; in Galliam peruenit , siue
 3 ipse,siue posteri eius , quem alij Francionem † dicunt. quod
 tam grauisimi quàm vulgares recentiorum temporum auto-
 res plerique docuerunt.in quibus est Cosma Guimerius ad
 principium pragmaticæ sanctionis. Nicolaus Bertrandus in
 additamento lib. de gestis rebus Tolos. Ioannes Laziardus,
 Cælestinus in Epitome vniuersalis historiaē,lib.3. cap.j. Sym-
 phorianus Champerius in trophæis Gallorum , Perbonus
 marchio lib.ouiliarum primo , & 4. Philelphus lib. epistol.
 8. Verū vana hæc,& mera commenta fortè quis arbitrabi-
 tur,cū iam vnicuique nobilitatem generis ex ipsa vetustate
 quærenti , non modò ex Troiaē vrbis excidio , sed etiam ex
 turri Babylonica,ac ex arca Noë ipsòque deliciarum paradi-
 so,primisque parentibus,& ab vtero Euæ,vnde omnes egres-
 si sumus,facilè sibi principia deducere liceat :vt in Bohemo-
 4 rum origine inquit Syluius.Et cū,vt ipse quadam † ad Leo-
 nardum Aretinum epistola Philelphus , ac iam olim Cato,
 Plinius, Lactantius , & alij grauisimi autores nostri testati
 sunt,magna sit Græcorū nedum Poëtarum,verū etiam cæ-
 terorum autorum in mentiēdo vanitas ac leuitas. Vnde &
 5 Dion Græcus, † cognominatus Chrysofomus , vnus suis nō
 parcens,tot Græcis autoribus,& tandiu decātatam Ilij capti-
 uitatem,non fuisse docuit integro libro , magnis argumentis
 omnino. Ex quo ne Romanis quidem iactata origo subsi-
 stit,qui à profugo Aenea in Italiā , ortos se aiunt , & Aenea-
 das vocant;auten,vt præpo.nomen imper. At vix est,vt quod
 à plerisque omnibus dicitur , falsum sit, & pulchrum sanè,
 validusque ad virtutem stimulus illustres habuisse maiores:
 6 & certè † Manetho antiquissimus historicus , quippe qui
 trecentis & multis item annis ante Christum natus, fuit,
 in

in supplementis Berosi Chaldaici. Ipse etiam scripsit, tempore quo Ascanius Latinis imperabat, Francum ex Hectoris Troiani filijs Celtis imperare cœpisse. Tametsi etiam Raphaël Volaterranus in sua Geographia, commentariorum libro 3, ait, Ab Hectoris filio dictos Francos, se non legisse apud aliquem veterem autorem, cum vetustior, qui de Francis mentionem† fecit, Germanis antea dictis, sit Agathias, qui circa tempora Iustiniani scripsit, & is quidē nihil aliud dicit, quàm Francos dictos à Franconia, ex qua viri migrarunt primū in hanc Franciam. sed vide ipsum Agathiam ac Procopium belli Gothici lib. j. & quidem Franconum vetustum nomen est, quorum meminit Cicero in epistolis. Et quidam alij eorum prouinciam non Franconiam, sed Franciam, vt nostram Parrhisorum, vocatam perhibuerunt, vt D. Hieronymus in vita Hilarionis inquit: Inter Saxones quippe & Alemanos gens eius non tam lata, quàm valida, apud historicos Germania, nunc verò Francia vocatur. sicque inde & nostri orti ac dicti videntur pluribus. Platina in Adriano primo, ex Franconia prouincia Francos nomen sumpsisse scribit. & Coccius Sabellicus historiarum lib. 63. gentem Germanorum in Gallia Francos se à Franconia dixisse Germaniæ parte, vnde aliquot ante annos fuerant profecti: & similiter Marlianus ad Cæsaris commentaria, Chronicon Carionis, Balbi episcopi tractatus de coronatione, cap. 16. habent: Porrò Trithemius annalium Francorum lib. j. ex Hunibaldo† Germanico historico docet, Francos dictos, qui antea Sicambri dicebantur, ex Antharij regis filio maiore natu, decimosextimo rege, nomine Franco, ante natiuitatem Christi anno nono. Item, verò Ioan. Bohemus lib. historiæ suæ tertio, cap. 15. ait, Franconiam siue Franciam orientalis Germaniæ partem, & ferè mediterraneam, à Sicambrijs, quibus Valentiniani Cæsaris tempore ob Alanos deuictos, Francorum nomen contigit, appellatam. quod latiùs tradunt Papa Pius in descriptione Europæ, cap. 34. & Annonius libro primo, cap. primo. ob idque fortè dixit Aufonius in Mosella:

*Accedent vires, quas Francia, quæque Chamanes
Germanique tremant: tunc verus habebere limes.*

9 At constat † primū Galliam dictam, & Gallos, à progenie
N 2 Iaphet

Iaphet Noë filij nomine Gomero, vt sacra Genesis habet, cap. 10. cognominato Gallo, vt vult Berofus Chaldaicus in sua historia. Sunt & qui putarint ipsos primùm Gallos à Græcis originem habuisse, paucis post excidium Troiæ fugitâtibus, & vbique dispersis, & Græco sermone Gallos ceu lacteos & candidos dictos. quod docent Ammianus lib. 15. & Xenophō in æquiuocis. vnde & Baptista Mātuanus in Dionysio Areopagita lib. 2. incipiens describere mores & naturam communem Gallorum, ita canit:

Ignæ mens Gallis, & lactea corpora nomen.

- Nec ab re Paulus Orosius lib. 5. cap. 16. refert in bello gesto à
 10 Romanis duce Mario † contra Teutones, Cimbro, & Tigurinos, & Ambrones, iuxta Isaram Rhodanumque flumina, in secundo conflictu, incalescente sole fluxa Gallorum corpora, in modum niuis distabuisse. Sicque ait Eutropius lib. 3. Gallorum animos feroces quidem, sed experimento deprehensum esse post primum bellum Punicum, quod virtus eorum, sicut primo impetu maior, quàm virorum est, ita sequens minor, quàm sceminarum, Alpina corpora humenti cælo educata habere quosdam similia niuib. suis, cum mox calore † pugnæ statim sudorem emittant, & leui motu quasi calefaciente sole laxentur. itaque illis exprobratum inuenimus ignem paleæ esse. quod & verum est, vt in omnibus, si temerè omnino ardori suo indulgeant. se enim ipse ita consumit: quoniam vtique † omnis agens, in agendo repatitur. At si quando non omnino modum despiciant, & vel non imprudenti duce vtantur, ignem videntur habere potiùs Græcum dictum & perdurantem. insuper symmetriam & timores Gallorum latè depinxit Ammianus prædicto libro. & attigit Cl. Claudianus panegyri. prima in laudes Stiliconis, vbi ait:

Tum flaua repexo Gallia crine ferox.

- Ait verò etiam Vopiscus in Probo Imperatore, Francis familiare esse ridendo fidem frangere. Contrà verò, Cicero Gallorum virtutem, constantiam, grauitatem † celebrat Philippica 3. vt non ineptum sit quod à plerisque dicitur, Francos quodammodo nuncupatos non tantùm quia feroces sint: verùm etiam nobiles, fideles, simplices, aperti. Nec obest, quod aliquando cum Romani ad Gallos exorandos legatos misissent,

fent, ipsos interfecerint: cùm tum bello aduersus ipsos Romanos Samnitibus opem ferrent, quibus fidem datam antea fregerant Romani, vt hæc latius docet Paulus Oros. libr. tertio. capi. 15. & 22. at & Petrus Aponensis in Problemata Aristotelis † ait, Gallos pueros sapientes videri, deinde adolescentes insanire, cùm primùm in capitibus eorum rotundis humidum superet, deinde superetur à calido. vnde & despiciuntur à suis, vt conqueritur Vulteius quodam epigrammate in hunc modum:

Quæ sua sunt, aliæ gentes mirantur & ornant:

Nos fatuos famulos Gallia nostra putat.

Sed certè cùm efferbuit ille calor, sæpissimè magni viri eua-
16 dunt. & sunt haud dubiè Galli † magno ingenio & acumine iudicij præditi. Itaq; passim ab Italis Iurisperitis nostri subtiles appellantur. & nouissimè cecinit de Igneo Mopha:

Igneus extinctos Gallorum suscitât ignes,

Doctrina certè magnus & ingenio.

Et iam olim excellentia apud Gallos literarum studia narrantur, & memorantur ab Cice. ipso, Hieronymoque quodam loco, & à multis illustrissimi plerique in literis viri. quin ab his ferè Romani Latinè didicerunt. quanquàm ait Cicero in li-
17 bro, qui Brutus inscribitur, non † tam præclarum esse, scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam oratoris boni, quàm
18 ciuis Romani proprium videri. L. enim Plotius † gallus primùm Latinè docere cœpit Romæ, Cicerone ipso puero: & cùm ad illum fieret concursus, & studiosissimus quisque apud eum exerceretur, ait Cicero, sibi, quia idem non liceret, doluisse. Continebatur enim doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia posse, vt scribit ad Licinium. & commemorat Suetonius libro de claris Rhetoribus. Quòd autem & Græ-
19 cam linguam maximè calluerint, † vel ex Cæsare & Strabone non est ignotum. Vnde amatores Græcorum dicebantur. & eius sermonis vestigia ac proprietates etiamnum referunt retinèntq; infinitæ voces ac phrasæ vulgares, vt à Budæo, & Postello aliisque demonstratum est, & prætereà vnicuique studioso passim animaduertere licet. & tradidit latè Longolius in oratione, quam Pictaui de laudibus beati Ludouici

habuit, Francos armis, religione, eruditione Romanis longè præstitisse. scripsitque corn. Scepperus assertionis fidei lib. 5.
 20 cap. 11. Franciæ † Reges magis de Christo meritos, quàm reliquorum ferè omnium vnam congeriem. Maxime profectò vbique laudes Francorum extant in historijs; cum propter singularem prudentiam & felicitatem in regni gubernatione, tum verò quòd in initio sui regni Christianæ religionis doctrinam amplexi sunt, eamque propagare voluerunt, inquit Carion. & iam olim primùm in minimè vera religione, cum veram ignorarent, admodùm studiosi fuisse tradun-
 21 tur, sacris plurimum deferentes rebus ac hominibus: † quippe quibus & belli & tributorum, & breuiter omnium rerū immunitas erat: vt docuit Iulius Cæsar belli Gallici lib. 6. vnde & Annonius in principio suæ historiæ: Natio, inquit, omniū Gallorum dedita religionibus, non immeritò domina euasit multarum nationum, dum non diu passa est semet idololatriæ addici dæmonū. nam creatori potius, quàm creaturæ subdi rectius ducens, ipsa sui primordia regni Christo auspice cœpta, cultui ipsius dedicare maluit. Hinc ad altiora se subrigens catholicæ fidei norma ardentius vsa, desiderio ea cum regni terminis, vt dilataretur, ardenti effecit. vnde bea-
 22 tus Gregorius † lib. epist. 5. ad Childebertum Regem Francorum, iam olim ita scripsisse reperitur: *Quantò cæteros homines regia dignitas antecellit, tantò cæterarum gētium regna regni Francorum culmen excellit. Esse Regem, quia sunt & alij, non mirum est, sed esse catholicum, quo alij non merentur, hoc satis est. sicut enim magnæ lampadis splendor, in tetræ noctis obscuritate, luminis sui claritate, fulgescit: ita fidei vestræ charitas inter aliarum gentium obscuram perfidiam rutilat ac coruscat. Quicquid autem Reges cæteri gloriâtur habere, habetis: sed ipsi principale bonum non habent, quod habetis. Id & Agathias prædicto lib. inter cæteras Francorū cumulatissimas laudes exprimit, eos esse christianos, & rectissime inter cæteros omnes opinionis. atque Paul. Aemilius in Martello, scribit Franciam, etiam antequàm Christiana effi-
 23 ceretur, nunquàm † Christiani hominis hostem extitisse: dubium an vlli alij genti vsu venerit: & semel veram pietatem professam, nullum hæresis monstrum genuisse, & primam omnium*

omnium pro religione, non votis tantum, sanctitatēque, sed armis, exercitu, periculōque capitis sui, cum Christi hostibus signa contulisse, Arrianorumque potentissimum ac ferocissimum regem in acie occidisse, exemplūque pietatis virtute tuendæ mortalibus præbuisse: vt quicquid deinde sanctæ æmulationis apud exteras gentes extitit, id omne illi vni ac-
 24 cepto sit ferendum. Sed & Philephus lib. epistol. 9. tradit solos Francos, solos Francorum Principes, ac Reges in omni Christianorum numero, ausos esse Christianæ vtilitati semper, & dignitati consulere. Et inde est, quod à multis notatur ab Agarenis & Turcis, & eiusmodi Christianæ religionis hostibus Asiaticis, scilicet, Francorum nomine dictos Christianos omnes, ob singularem Francorum virtutem, quam sæpe primūque experti sunt. quod per prophetiam induxit libro secundo, Dionysij Areopagitæ Mantuanus vates illustis ita canens:

Francos Christigenas omnes tellus Asiatica dicet.

Sic Iudæa tribus, quia gens animosior, armis

illustrata, alijs tribubus cognomina fecit.

Nec id mirum est, cum iam primū & semper animosi fuerint & fortes haud dubiè admodum. Vnde inter alias laudes Gallorum maximas, & rarissimas, hanc illis tribuit Mantuanus in exhortatione ad Insubres, dicens:

Cæsar, vt edomuit Gallos, domuisse putauit

Se totum terrarum orbem: quia cuncta videbat

Cætera, si ad Gallos spectes, imbellia regna.

25 Et licet, vt est semper fors & euentus varius belli, taliquando victi sint, sæpius tamen vicerunt ipsos etiam Romanos, & Romam captam incensamque tenuerunt, ac vendiderunt: & quotiescunq; exarserunt totis opibus suis, Roma detrita est, vt habet Orosius lib. 3. capi. 1. & 22. & item Annonius in præfatione sua cap. 9. In quo & libro j. supradictō cap. j. ac cap. 3. Illudque dignum omnino visum, vt exprimat, quod ait Salustius in Iugurtha: Romanos sic habuisse, alia omnia virtuti suæ prona esse, cum Gallis pro salute, non pro gloria certari. Itaque cecinit Claudianus de bello Gildonico:

- Sciat orbis eous,

Sitque palam, Gallos causa, non robore cinci.

Sed

Sed admirandum maximè & dignis præconijs euehendum, quòd eam virtutem Deo & eius causæ accõmodauerint, tam studiosè, vt supra omnes gentes euaserint decorati. Et in primis singulari priuilegio contigit illis manifesta Regni adpro-
 26 batio, † ex oleo, quod ad vngendum Francorum reges in ampulla per columbam de cælo diuinitus missum est, sancto pō-
 tifici Rhemigio. quod etiam exprimitur in oratione, quæ suscepta ampulla de manibus abbatis sancti Dionysij ab Archiepiscopo Rhemensis, dicitur, quæ habetur in libello, qui de consecratione & coronatione Regis Francorum inscriptus est. & memoratur in historia Longobardica cap. 16. & apud Annonium lib.1. cap.16. & in additamentis eius, lib.5. cap.50.
 27 & alibi sæpe. & item † liliorum simili de cælo datione, quibus pro insignibus deinceps Francorum reges vterentur, cum antea tribus diadematibus rubris in alba parma depictis vsus esset Clodoueus, vt Aemilius habet. De quibus latissimè Ludouicus Viualdus in opere regali, tractatu speciali, de laudibus & triumphis trium liliorum. & Ioannes Gerson simili quodam libello. meminit etiam, & laudat, ac præclarè appositèq; declarat Petrus Cara in oratione ad Carolum octauum Franciæ regem. & alij alibi. Hanc tam magnam & multam Francorum principum felicitatem, consecuta est semper inimicorum diuina subactio. Vnde Vincentius Cygaut, tractatu de bello Italico, capite regali: Deus, inquit, est præsidens, & pro victoria Gallorum gladium portat. Nec ab re est, inter cæte-
 28 ra multa similia, quòd retulit Perbonus † Marchio lib. ouiliarum j. cum Rex Franciæ Robertus Hugonis filius, esset in cuiusdam oppidi obsidione, irruptione hostium nūtiata, non priùs occurrisset, quàm ceptas horas, hoc est preces statim horis fundi solitas, absoluisset: ex eoque tantum abfuisse, vt hostes minùs superaret, vt corruentibus muris oppido potitus sit. De quo & Platina meminit in Gregorio v. & Paulus Aemi-
 29 lius rerū à Francis gestarum lib.3. Prætereà, accessit † Francis principibus vnicè stupendum continuum miraculorum donum: cum, vt palàm factum est semper, & fit quotidie, solo tactu eos perfanent, quos strumæ malè habent, etiamsi aliquando fortè prauis sint ipsi reges, ex natura doni scilicet, quod dicitur, gratia gratis data, vt expressit Francis. Aretinus in cap.
 venerab

30 venerabili. 2. not. de testi. vnde † morbus regis vulgò vocatur, haud dubiè alius à morbo regio Latinis dicto: quem vt diuersum à strumis omnino tractant Celsus, Aegineta, & alij medici: ita quoque vicarius Dei in terris papa Stephanus eius nominis secundus, Pipino patri Caroli maximi eiusque posteritati benedixit, ac quos temeritas aliqua ad mouendum bellum aduersus Francos impelleret, communionem priuauit, quod refert Symphorianus in suis Additamentis. & multis queritur pax apud Erasmmum, aduersus eos, qui Christianissimo sanguini atque dignissimo omnium regno Francico inferunt bellum. Sunt & alia ipsis regibus Francorum præstantissima beneficia: quæ & Scholiastes pragmaticæ sanctionis, literis mandauit in principio. Igneus quoque in illa sua disputatione, an rex Franciæ recog. superio. & Bartholo. Chassa. in catalogo gloriæ mundi, par. 5. & Selua tractat. de benefic. par. 2. q. 23. & noster à Grassalio lib. j. regalio. & Feraldus in insignibus regis Franciæ. Id autem maximum est, & admodum singulare, quod expressit Innocentius 3. in c. per venerabilē.

31 qui filij sint legitimi. Regem Franciæ † neminem in temporalibus agnoscere superiorem, nullius superioritate seculari teneri, nulli ditioni profanæ subijci. causamque expressim notauit Gulielmus Monferratus in cōmentarijs pragmaticæ sanctionis. 4. par. in principio, dicens: Propter Christianissimorum Frācorum regum merita præclara, tum propter regnicolarum puritatem & deuotionis simplicitatem, regem Franciæ, & ipsum regnum, ac eius incolas non esse immediatè vel mediatè subiectos ecclesiæ Romanæ. non autem scilicet id priuilegium concessum est tantum ob probitatem Caroli: vt Platea scripsit ad inscriptionem Institutionum. quanquam utiq; Carolus ille multis præstiterit & ingenij mira perspicacitate, & literarum scientia, tum eloquentia, sed & religione, probitate, fortitudine, vt fusè docet Carion in suo Chronico. & de publicis gymnasijs, quæ construxit, meminit Zabarel. in cle. j. de magis. Et eius dicendi copiam, † ac bonarum artium disciplinam celebrat Donatus Acciaiolus in eius vita, & Albertus Kranthz in Saxonum historia, lib. j. cap. 7. & retulit Ekius in Enchiridio aduersus Lutheranos, tit. de imaginibus Crucis & Sanctorum, Carolum magnum quatuor

libros scripsisse contra volentes tollere imagines. Denique Petrarcha de vita solitaria, libro 2. tracta. 3. cap. 15. ipsum plerisque annis in religiosorum cœnobijs vitam egisse solitariam & finiuisse. de quo eo prædictum intelligitur Apocalyp. 7. vbi habetur: Et vidi alterum Angelum. vt quibusdam visum est: & cap. 16. Intelligitur Solis nomine: quoniam sicut Sol claritate præstat cæteris stellis: ita ipse fide & magnanimitate super Reges alios refulsit. De quo etiam dictum in psal. 47. quoniam ecce reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vnum. vbi sanctus Thomas inquit: hi reges terræ fuerunt Constantinus, Iustinianus, Carolus Magnus, qui ecclesiam firmauerunt priuilegijs. Attamen scio multos esse, qui id quod diximus ex Innocentio tertio, dictum ab eo interpretentur factum, non iure, quanquã constat, † verba quæ possunt intelligi vera esse iure & factum, in dubio iure obtinere, non factum intelligi: vt not. in cap. à nobis. de cleri. pereg. & Innocen. 4. in ipsum prædic. cap. per venerabilem. verbo, recognoscat. conuenienter ita scripsit; nam de iure subest Imperatori Romano, vt quidam dicunt: nos contra: imò Papæ. & in hoc latè

33 Ioan. Igne. prædic. disput. Cæterum, † quod dicit Innocentius quartus, & videtur in clemen. vnam sanctam. de maio. & obedi. Francorum regem subesse Papæ. In spiritualibus intelligitur, non in temporalibus. In quibus nulli, ac ne ipsi quidem Papæ subest, magno illo priuilegio, vt & declaratur extrauaganti, meruit. de priuileg. & item in ipso capi. per venerabilem. vbi habetur: In eo se iurisdictioni nostræ subijcere potuit: quemadmodum scilicet & inferioris iurisdictioni: iuxta l. est receptum. de iurisd. om. iudic. ff. idque, vt prædictum est, asseruit Monserratus. & defendit Ioan. Igneus præd. disput. in secunda par. & notat Ioan. Ruge in l. j. circa fin. de testa. ff. & Aufre. in repe. cle. j. nu. 57. de offi. ordi. & voluit glos. in extrauagan. prodiens. Ioan. 22. de crimi. falsi, qua in re maior est rex

35 Imperatore: qui quidem † Papæ etiam in temporalibus subest, potestq; ab eo iudicari: vt post magnam disputationem, cum Aegidio Bellamera concludit Cardin. Alexan. in cap. cum ad

36 verum. 63. distin. Atque † ideo Rex noster videtur bellum mouere posse, non item Imperator: cum is tantum qui superiore non agnoscit, bellum mouere possit: vt tradit P. Montius de
singul

singulari certamine. lib. 2. cap. 3. idque scilicet nedum in subditos suos contumaces ac rebelles, verum etiam in alios, atque ipsum Imperatorem, si modò nolit aut non possit papa iustitia frænare ipsos, & cogere ad id, quod iustum est exequendum. ipsi verò illud nequeunt, nisi papæ causa belli adprobe-
 37 tur, ac sic ipsum permittatur: iuxta c. quid culpatur. 23. q. j. & alia vulgata traditæque à Summistis. Quamquam fatendum est aliòquin Imperatorem primum † esse regum cæterorum & dignitate & autoritate, sicuti scripsit Leo decimus lib. 10. epist. 6. quoniam, ut ibi denotatur & nos docuimus ad principium proximè superioris constitutionis, Reipu. Christianæ plus cæteris debet. & regula iuris est, qui sentit onus, sentire & commodum debere. Itaque, si vniuersa conferas, pari honore iure dignantur † Imperator & Rex noster. qui si aliquando est Imperator, scilicet ut maximè omnium mereatur, facilè omnes prorsus antecellit. Interea verò omnium amplissimus nobilissimisque & maximus regum, sæpissimè dicitur ab ipso etiam pontifice maximo Leone. Et sanè demum maximum est regni huius priuilegium, quod ait Hierony. Perbonus lib. ouiliarum quarto, impossibile esse quin hoc regnum sit omnibus imperaturum. Hoc est quod refert conuenienter ex tributo quodam Augustino tractatu de Antichristo, quem & cuique requirere, & inuenire licet, Ioan. Neuizanus in sylua nuptiali. & attigit Baptista Mantuanus lib. 5. de sacris diebus, ex oraculis, & planissimè posuit in exhortatione ad Insu-
 38 bres. & † memorat Helena auia Dauidis pretiosi Ioannis Aethiopiæ principis, in epistola ad Emanuelem Lusitanorum regem. habeturque lib. j. operis reuelationum, quod inscribitur, Mirabilis liber. atque cum alia tum hoc ipsum insigne Galliæ diuinum donum excellenter docet multis voluminibus Phœnix nostri seculi longè præstâtissimus Guliel. Postellus. què nedum legere, verum etiam videre, & cōuenire familiaris, Parisijs nuper, cum ex aula rediremus, nobis contigit magna cum voluptate.

Lex unica.

1 *Ordi nobis est, Patres conscripti.*) Constat Romulum vrbis conditorem, centum numero elegisse, † quos ob honorem ac curæ similitudinem patres, ob ætatem Senatores appellauit: sicque senes apud Lacedæmones appellatos, qui amplissimū magistratum gerebant. & haud dubiè eorum consilio omnia egit Romulus. & numerum duplicauit Tarquinius Priscus, vt etiam retulit Eutropius rerum à Romanis gestarum lib. j. testaturque Blondus de Roma triumphante, lib. 3. Patres ab honore, & senatores ab ætate dictos. Idque Naso in Fastis lib. quinto, ita cecinit:

Romulus hoc vidit: delectaque corpora, patres

Dixit, ad hos vrbis summa relata noua est.

Nomen & ætatis nite senatus habet.

Neque Doctores nostri ignorauerunt, dictos patres, ob similitudinem curæ, vt Cynus in l. j. infrà de caduc. toll. Nicolaus Boërius in additionibus ad Ioan. Montanum in tract. de præmi. sacri consil. vbi pro consilio Parlamentario agit. & facit Marti. Lauden. tracta. de consiliarijs Principum, nume. penul. nesciuisse tamen videntur, vnde conscripti dicti sint. quod etiam vel ex tributo Fenestellæ libello in promptu est. Conscripti, inquit, dicti sunt, † quoniam cum exactis regibus Brutus consul exhaustum bonis viris Senatum videret, primores equestris ordinis adscribi in senatores operam dedit, illòsque conscriptos patres appellauit. Ex quo tempore cōscriptorum appellatio, vsurpata est. & ita dicti sunt, qui regum, consulum censorumve decreto in Senatum lecti sunt. qui & multitudinis patroni, id est defensores, & à peregrinis principes in ciuitate dicti sunt, vti scripsit Pomponius Lætus in suo de magistratibus Romanis tractatu, cap. 3. sed & maiores olim dictos, P. Ouidius adnuit, prædictis subiungens:

Hinc sua maiores tribuisse vocabula Maio,

Tangor, & ætati consuluisse sua.

Et Numitor dixisse potest: da Romule mensam

Hunc senibus: nec auum sustinuisse nepos.

3 De hisque Blondus in Roma instaurata, Adlecti, inquit, † dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam senatorum ex equestri

equeſtri ordine in ſenatorum ſunt numero aſſumpti. Nam patres dicebantur, qui erant patritij generis. conſcripti, qui in Senatu erant ſcriptis adnotati. quod ſanè ad literam habet Pompeius Feſtus, aitque; Patres ſenatores idè appellatos, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus ac liberis proprijs; & conſcriptos dictos, qui ex equeſtri ordine patribus aſcribebantur, vt expleretur numerus ſenatorum. quo tempo

4 re ¶ regibus ab vrbe expulſis P. Valerius conſul propter inopiam patritiorum ex plebe adlegit in numerum ſenatorum centum & quinquaginta & quatuor: vt expleret numerum ſenatorum trecentorum, & duo genera appellaret. & ſic Titus Liuius lib. j. conſcriptos videlicet nouum ſenatum appellabant lectos. hincque planè Plutarchus in Romuli vita ſcripſit, Romanos appellaffe patres cōſcriptos, collegium ſenatorum: ab initio quidem patres, poſterioribus autem diebus, aſcriptis in eum ordinem pluribus, etiam conſcriptos vocatos.

5 Nec dubium eſt ijs deinceps ſubſtitui ſolitos ex vniuerſo populo optimos, aut ſanè ita conſtitutum conſilium Senatus, vt in id deligerentur ab vniuerſo populo, aditūſque in illum ſummum ordinem omnium ciuium industria ac virtute pateret, vt ait Cicero in oratione pro P. Seſtio. & certè eò ventū eſt, vt ſenator legi cenſu cœptus ſit, & magistratus omnis fieri cenſu, vt Plinius habet lib. 14. vnde L. Apuleius floridorum lib. j. inquit: Ex innumeris hominibus pauci ſenatores, ex ſenatoribus pauci nobiles genere, & ex his conſulares, & ex conſularibus pauci boni, & adhuc ex bonis pauci eruditi. vt plurimū tamen ab Imperatoribus etiam, magno in honore & dignitate habitus eſt Senatus, ſenatoréſque ipſi: atque à plerisque diligenter curatum eſt, ne indignus in tam dignū ordinem legeretur. M. Antoninus neminem vnquàm legit, quem ipſe non bene ſciſſet, vt refert Capitolinus. Alexander

6 ¶ Seuerus ſenatorem nunquàm ſine omnium ſenatorum, qui aderant conſilio, fecit: ita vt per ſententias omnium crearetur. teſtimonia dicerent ſummi viri, ac ſi feſelliſſent, vel teſtes, vel ij, qui ſententias dicebant, poſteà in vltimum reiſcerentur locum ciuium, condemnatione adhibita, quaſi falſi rei adprobat, ſine vllius indulgentiæ propoſito; vt refert

7 Lampridius. Idem ſcribitur ¶ præfectos prætorio ex ſenatus

autoritate constituisse, & nō nisi summos viros senatores fecisse, ipsūmq; præfectū prætorio, fecisse senatorē. quod antea aut rarò aut nunquam fuerat. Id autem fecit, ne quis non senator de senatore iudicaret. Autor est quoque Iulius Capitolinus, doluisse palàm M. Philosopho, quòd senator esset pertinax, præfectūsq; prætorio fieri à se non posset. hocque nemo vnquam principum amplius Senatui detulit, & adeò detulit, vt quoties de eorum capite esset iudicandum, secretò pertractaret, ac minimè in publicum proderet, neque pateretur equites Romanos talibus interesse causis. Qui quidem, vt refert etiam Blondus Romæ triumphantis libro 4. aliquandiu Romæ iudicarunt, & deinde cum senatoribus, & tribunis ærarijs, quippe qui mediam inter Senatum popularēsque obtinerent autoritatem, vt habet Appianus Alexand. lib. j. Legem

8 † præterea edidit M. Philosophus, vt senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent. & antea Adrianus Imperator Senatus fastigium extulisse dicitur, difficile faciens senatores, vt cum Atulinum ex præfecto prætorij ornamentis consularibus præditum faceret senatorem, nihil se amplius habere, quod in eum amplius conferre posset, ostenderit. hicque equites Romanos nec sine se de senatoribus, nec secum iudicare permisit, execratus principes, qui minus senatoribus detulissent, Erat enim † mos, vt cum princeps causam cognosceret, & senatores & equites Romanos in consilium vocaret, sententiámque ex omni deliberatione proferret. Porro senatoribus, qui non suo vitio decoxerant patrimonium, pro modo liberorum & senatoriæ professionis expleuit, ita vt plerisque in diem vitæ dimensum sine dilatione daret. quū quodam tempore seruum suum inter duos senatores è conspectu ambulare vidisset, misit, qui ei colaphum impingeret, & diceret: Noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes esse seruus. Ad conuiuium venientes senatores stans excepit. optimos quoque de senatu in contubernium Imperatoriæ maiestatis

10 adsciuit, vt retulit Spartianus. Nam etiam quærens † ab Epictico Philosopho, quid esset Senatus, audiuit, ornamentum esse ac splendorem vrbs & ciuium. atque Diocletianus Maximianusque lege 8. infra sub titu. de dignitatibus, ita cauisse leguntur: Ius senatorum & autoritatem eius ordinis, in quo nos quoque

- quoque ipsos numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere. Ad quem textum Lucas Pennanus scribit, Senatam obtinere cordis locum in corpore Reipubl. De quo & multa Budæus in l. fin. de Senator. ff. & egregiè Cicero in prædicta oratione: Cæterùm ita Senatu, quem hoc in Regno habemus amplissimum, ait Nicol. Bertrandus ad cap. vt inquisitionis. de hæreti. in 6. veluti radianti sydere & sole inter astra, Regem
- 11 † Francorum cæteris excellentiorem peroptimè consultum repræsentari. quem tamen similiorem Atheniensium Areopago, quàm Senatui Romanorum Budæus docet. eum autem putat à Druidibus receptum, & longo tempore ad nostram vsque ætatem obseruatum, Ioannes Bohemus in sua historiæ Rhapsodia. aitque Symphorianus Champerius in genealogia Francorum regum, Pipinum Senatorum consilia † primum instituisse: & si non ea quæ nunc eorum forma, tunc erat. nam lege sanxit, vt semel in annum principes eò conuenirent, quò Rex ediceret, partim litibus iudicandis, partim constituendo regno. principes etiam senatus elegit, qui curiæ
- 12 præessent. hi semper ipsum regem comitabantur. denique † domicilio locum Parisijs acceperunt. In hocque Paul. Aemilius lib. 8. & Nicol. Bertrand. tracta. de gest. Tolos. & Boërius de præmi. fac. consil. & in constitutionibus Regijs relatis in stylo Parlamen. eod. titu. de institutione Parlamen,
- 1 *Vt nihil à nobis inceptum, imperfectum relinquatur.*) Ad hæc † planè testatur de ipso Iustiniāno Procopius de ædific. lib. 5. nullam eius intentionem, desideriumque mansisse imperfectum: quanquàm plerique ab initio frustra quædam suscipere eum arbitrarentur: omniâque cum ipso Deum Optimum Maxim. opera suscepisse semper, quod ipse quoq; Iustiniānus tandem multis locis testatus est, Deo laudem & gloriam, vt par est, referens. & ait in l. penul. de ijs, quib. vt indig. infr. nihil actum
- 2 esse, cum † aliquid superest agendum: Vnde bellissimum sibi videri ait, Diui Marci prudentissimi orationem, & in libertatibus producere, ne princeps Philosophiæ plenus, aliquid imperfectum sanxisse videatur. vbi etiam adnuit id esse Philosophiæ, ne quid infectum imperfectumque relinquatur, præsumptione iuris inexpugnabili extendens intentionem Antonini † Imperatoris Philosophiæ admodum dediti, eius cul-
- 3 toris

- toris maximi, in eaque doctissimi, ab expressis ad minimè expressa, & moribus eius congrua, respondentemque intentionem arguentia. vnde simile sæpe ducere est argumentum.
4. ideoque successor imprimis explere debet opus à decessore inchoatū, vt & docet Hostien. in procemio suæ Summæ. l. fi. inf. de oper. publ. atq; pulchrè Leo decimus Pontifex Max. ad Franciscum Mariam Metaurensem ducem, nō solūm bonarum rerum fundamenta iacere, sed eas etiam altiùs construere ac planè perficere oportere. itaque Procopius ædific. Iustinian. lib. 4. ad residuum historiæ sibi progrediendum ait. Et cū sit opus inchoatum, quoquomodo imponendam esse summam manum, magis quàm retro abeundum, opusque imperfectum deferendum. Cæterum equidem eximiam vim habent incœpta siue principia, quanquàm exigua quantitate, vt scripsit Aristoteles lib. 5. de cœlo & mundo, & quinto de generatione Animalium. vnde lib. Rhetoricorum 2. cap. 18. scribit: Eius rei, cuius principium fieri possibile est, & finem possibilem esse, impossibilemque esse finem, cuius non potest fieri initium. & Scipio Africanus apud T. Liuium lib. 37. inquit: Regum maiestatem difficiliùs à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari. & Plato Reip. lib. 2. scribit, in vnaquaque re maximum aliquid principium esse, præsertim iuueni, & tenero cuique, cū maximè tum formetur induaturq; figura, quam imprimi velis. hæcque in re lib. legum 6. principium dimidium totius operis esse, dici antiquo prouerbio testatur, & plusquàm dimidium esse sibi videri ait, rectumque principium nunquàm satis ab aliquo laudatū fuisse. vnde & Anticlaudianus lib. 2. canit:
- Dimidium qui cœpit, habet, finisque beati
Gratia, principijs semper respondet honestis.*
- Vt scilicet contrà, difficile est bono peragi exitu, quæ malo sunt inchoata principio, vt scripsit Leo primus eius nominis papa, epist. 65. & refertur in Rhapsodia Gratiani, l. q. l. ca. principatus. & dicitur in l. j. de orig. iur. ff. principium in vnaquaque re potissimam esse partem: ideò, qui incipit, facere videtur: vt notat Bal. in cap. literis. de rescrip. & ille dicitur actor, qui primò inceptit litem, non ille qui profecutus est. l. libertus. vt ibi idem notat, de in ius voc. ff. & hūc pertinet l. j. §. cū

§. cùm arietes. si quadrup. pauper. feciss. dica. & similia. aitque Ouidius Fastorum lib. j. omnia principijs inesse solere. & sic Aufonius in monosyllabis:

Incipe quicquid agas: pro toto est prima operis pars.

- Itaque dictum est in authen. quib. mod. natur. effic. sui. §. si verò etiam. oportere semper inchoare aliquod bonum. & refert beatus Lucas, in sacris actis cap. j. Iesum incepisse facere & docere. & item notat Bal. in l. j. de iust. & iur. ff. ex Philo
- 7 sopho scilicet Peripateticorum principe, esse prima principia, tanquam fores: in quibus nemo debet errare: quia modicus error in principio, maximus est in fine. facitque authen. vt iudic. sine quoq. suffr. si. post princi. & l. j. ad si. de impo. lucra. descrip. infra. Fabius etiam instit. Orator. lib. j. cū Vergilio, à teneris consuescere, multum ait. & Prouerbiorum facrorum cap. 22. dicitur Adolescens etiam cū senuerit, non recessurus ab ea, iuxta quam imbutus est, via. indèque in lamentationibus Ieremiæ, cap. 3. Bonum esse viro cū portauerit iugum ab adolescentia sua. De quo etiam ca. si clericatus. 16. q. 1. & cap. in singulis. & seq. 77. dist. quæ & pertinet ad l. vt gradatim. de mu. & hono. ff. atqui vt natura principia
- 8 virtute quidem & viribus maiora sunt, ita magnitudine & copia vincuntur, vt dixit Bessarion Cardinalis in oratione quam habuit ad principes Italos de imminentibus periculis Turcarum. & præcipua quidem sunt principia, quia non ex finibus dependent, sed hi ex illis: vt scripsit beatus Ambrosius. qui sanè perfectione cōmendabilem reddunt vnamquæque rem, quandoquidem exitus acta probat: vt in sacris & apud Ouidium legimus. & hic quidem vt cætera, in Deo est, vt idem in epistolis dixit. Vnde omnia etiam tuta timentes, & nunquam nobis securi, in Deum respiciamus oportet, vt bonum principium sequatur melius medium, & optimus finis, vt not. in inscriptionem authen. his enim perfectū quod
- 9 est illud, cui nihil deest, vt docetur à Gersonensi Theologo lib. de perfectione cordis & alijs, haud dubiè constare videtur, nempe ipso principio, medio, & fine, vt & tradidit Aristotel. lib. j. de cælo & mundo, & magnorum Moralium etiã, lib. j. quæ scilicet & ante ipsum factum animaduerti necesse est, & primùm cum cōsilio sapientum, principium quærere,

114 De emendatione Iustiniani Codicis.

considerare medium, providere in finem, ut habetur in libro inscripto beati Thomæ de quatuor causis.

Et hoc iam per viros excelsos & facundissimos perfectum est, & à nobis postea confirmatum: quod geminæ constitutiones nostræ quæ antepositæ sunt ostendunt.) Hic † innui videtur, oportuisse ea à principe comprobari: quanquam aliàs in mandato minimè exigitur vel præcedēs rati sponfio, vel rati habitio subsequens: ut nota, in l. si procuratorem, de procura. & in l. quo enim, post princ. rem rat. hab. ff.

§. Postea uerò tam quinquaginta decisiones fecimus, quàm alias.) Notatur hîc decisionem dici, quæ componitur ad dirimendam † aliquorum diffensionem. &, ne hoc videretur ita simpliciter accipiendum, allegatur l. veteris, de contrahen. stip. quod planius docet Bal. in l. si. col. 2. de dot. promiss. infra, dicens, quòd quotiescunque Iustinianus facit mentionem de opinionibus veterum, & ad eas tollendas decidit, id est de quinquaginta decisionibus. contra tamen hanc suam præceptionem ipse in l. si. vnde vi. inf. dicit eam esse vnam ex quinquaginta decisionibus, vbi tantum cum quæreretur inter Illyricianam aduocationem sancitur. ac in l. si. quæ res pigno. oblig. poss. dicit ipsam etiam esse vnam ex decisionibus illis quinquaginta: vbi sancitur, nulla relata quæstione, vel dubitatione. quod si eiusmodi omnia, imò tantum, quæ cum dubitatum dicatur vel quæsitum, tum vel apud antiquos, vel variatum sanciuntur, & veterum vel veteris iuris ambiguitate refecata, dubitatione antiqua, vel antiquorum, seu interpretatione sublata, & veterum inquisitione amputata, & obscuritate dubietatèque explosa, qua alij aliud videbatur, dirimunt, & iuris antiqui quæstiones & altercationes sopiunt, in hac re obseruemus, longè plures erunt, quàm quinquaginta decisiones. † Nā omnes Iustiniani leges trecentæ quinquaginta & tres sunt. quinquaginta autem illas decisiones se cum diligentia aliquādo inuestigasse, & in scriptis redigisse ait Bellouifus in repe. §. contrahentes. not. 6. c. Romana. de foro compet. in 6. Nobis etiam aliquando eas disquirentibus visum est esse, quæ sequuntur, l. si. de neg. ges. l. si. qui & aduer. qu. in inte. ref. nō pos. l. si. de pet. hæred. Sex posteriores leges sitæ sub tit. de vsufr. l. fin. de seruit. & aq. l. si. de reb. cred. l. pe. & vlt. de condiēt. indeb.

indeb. l. fin. per quas personas nob. acqui. l. fin. ad Macedo. l. penul. ad Velleia. l. fin. depofi. l. fin. de contrahen. emp. l. si furiofi. l. si quis alumnam. de nup. l. fin. de dot. promif. l. fina. arbit. tut. l. fin. de auto. præft. l. pen. & vlti. de cur. furio. l. antepen. & vlti. de fur. l. furiofum. qui testa. fac. pof. l. antepe. & penul. de neceff. fer. hæred. infi. l. pen. & vlti. de poft. hæ. infi. l. antepen. & penul. de iure delib. l. cùm quæftio. & l. cùm quidam. de lega. l. cùm quidam. de verb. fig. l. cùm inter veteres. l. pen. & vlti. de fideicom. liber. l. j. & ij. de comm. fer. manu. l. j. de nudo iure Quiritum tollendo. l. fin. de præfcrip. long. tempo. l. j. & iij. de anna. excep. l. ij. de præto. pig. l. fina. de remiff. pigno. l. veteris. de contrahen. ftipul. l. penul. de adop.

3 Quanquàm quædam harum vix magis videntur eiuſmodi deciſiones, quàm aliæ quædam. vnde ambigere licet adhuc, an nonnullæ harum magis ſint, quàm aliæ in illis quinquaginta, vel numero illo quinquagenario intelligantur etiam aliæ eiuſmodi: vt vel l. fancimus. de nup. & l. penult. de teſta. ſicut ſeptuaginta† dicti veteris legis diuinæ Græci aſciti à Ptolemæo rege interpretes, qui tamen fuerunt ſeptuagintaduo, vt à multis proditum eſt, & in alijs ſimilia. Cæterùm dicet aliquis quinquaginta deciſiones eiuſmodi omnes intelligi, quæ aliquid controuerſum vel dubitatum enucleare quoquomodo dicuntur, quotquot ſunt leges ceu capita eiuſmodi ſub vno titulo pro vna deciſione intelligens: quando etiã ſunt, qui tradunt quicquid eſt ſub ſingulis titulis ſingulas tantùm leges efficere. Sed nec ſatis conſtabit ſic numerus ille quinquagenarius. & certè adparet in ipſis à nobis adnotatis deciſionibus plerifque, eas per ſe ſolas

4 ita vocari, & accipi. Conſtatque† ipſa omnia iuris capita ſingula, leges dici, vt eſt textus in l. ſecunda. §. tanta. de veteri iure enuclear. infrà. & hæc ipſa conſtitutio in fine lex dicitur, non ideò quòd ſit vnica ſub hoc titulo, cùm & tanquàm tertia vnus totius Codicis præmij accipi dicatur: ſed ita, vt pleræque aliæ, quibus initium eſt; Hac lege, & ſimiles. & quod ſuprà in priori conſtitutione habetur, quæ varijs conſtitutionibus diſperſa ſunt, in vnã ſanctionem colligi, ſiue explanes in vnum legum opus generale, vt Codicem ipſum, ſicut facit Accuſius: & planum eſt, cùm & ius hoc vniuerſum rectè ſanctio Iuſtiniana dicatur, vel particulare quoddam opus iuris

116 De emendatione Iustiniani Codicis.

intelligas, ut quæ sub vno titulo apponuntur, nihil obest, quo minus planè, quæ eius functionis sunt, sicut constitutiones, ita & leges dicantur, & ipsa sanctio legum.

§. *Sed cum. Quædam ex emerſis poſtea factis aliquam meliore conſilio per-*
 1 *mutationem uel emendationem deſiderabant.*) Hinc notare licet † vul-
 gatum illud: *Quæ nouiter emergunt, nouo auxilio indigere.*
 in quo & textus adhuc infrà ea. §. his igitur. & hoc ſimiliter
 multis deſeruit facti ſpeciebus notatu dignis. de quibus l. de
 ætate. & ibi not. de interro. act. l. j. de vent. in ſp. l. ſi à te. de ex-
 cep. rei iud. ff. §. ſiquis ergo. auten. quib. mod. nat. eff. ſui. cap.
 5. de iura. calum. cap. j. de procur. c. ſuggeſtum. de deci. c. nulli.
 99. diſt. cap. nouit. de pœ. diſt. j. Anch. conſil. 204, Ponta. con-
 ſil. 269. quæſito 5. & in l. ſi vero. §. de viro. ſol. matri. ff. in rep.
 exceptione, quæ fallen. dicitur, 50. Barbatia poſt alios in cap.
 inſinuante. col. pe. de off. delega. & in rep. rub. qui admitti, nu.
 31. 37. 38. Marſil. notabili 142. 229. 231. 233. & in l. j. §. ſi. colum.
 6. & in l. ſi quis ne quæſtio. col. II. de quæſtio. ff. Item no-
 2 tandum, quod ait in Bruto Tullius, nihil eſſe ſimul † inuen-
 tum & perfectum: & pariter quod dixit Antoniana altera,
 poſteriores cogitationes, ſapientiores eſſe ſolere. itaque di-
 cit Paris Puteus in tractatu *περί τῶν ἰυδικίων*, qui inſcribitur, De
 ſyndicatu, cap. cui initium: licet alias; voluminis magnæ
 3 formæ, quæ in folio dicitur, fol. 68. quod † iudex acta cau-
 ſæ pluries videre debet, ne ſi minùs veritatem intellexe-
 rit, lata culpa teneatur, & ſarcire teneatur de proprio
 damnum, quod inde contigerit parti. in quo ſunt & con-
 ſtitutiones regiæ: ut mittam cætera, quæ errantem mul-
 ctant in iure vel factò. quod & ipſum iuris errorem ferè fa-
 cit, ſi vel perperàm intelligatur, vel, quod omnino conſequēs
 eſt, perperàm recitetur. quoniam, ut ille ait, iudicium reddit
 verum enarratio quidem vera. At dum à properantibus ni-
 miùm ſtudetur auaritiæ, negligentius perſpiciuntur acta per-
 ſe fatiſ fastidioſa, & iudicia peſſum eunt. Quibus, ne ruant pe-
 nitus, vnum video remedium, renuntiantibus & cenſentibus
 omnibus, ſtatis horiſ expediendis cauſiſ adlaborantibus, vel
 neceſſaria ſtipendia eſſe de publico, ipſiq; publico ſportulas
 adiudicari, nempe ſecundùm id, quod ſingulariter docet Alcia.
 lib. diſpunc. 3. cap. 17.

Eaſdem

Easdem constitutiones nostras decerpere, & in singula discretas capitula, ad perfectarum constitutionum soliditatem, competentibus supponere titulis, & prioribus constitutionibus eas aggregare.) Decerpere dixit, propter permutationem & emendationem supra ac infra similiter dictam. Vnde ex eo, quod erat vel ex parte permutandum & emendandum, decerptum videtur quicquid tandem
 1 rectum superest. & in singula discernit capitula constitutiones dicuntur, quod vna ab alia secernatur: ita vt singulae singula capita faciant. & ita vt primùm latae sunt, prioribus eiusdem materiae adiunguntur, & congruis titulis supponuntur. Et hæc omnia ad perfectam ipsarum constitutionum soliditatem fiunt, hoc est ad perfectam idoneitatem & conuenientiam, solidam, continuam, plenam, integram perfectionem: vt solidæ, integræ, perfectæ omnibus modis sint: ita vt nihil omnino desideretur vel deesse dici possit illis, siue ipsas per se
 2 spectes, siue etiam situm: qui magnâ rebus omnibus gratiam adiungit, si aptus sit, vt & detrahit, si ineptus, vt vel eo, licet aliòquin solidæ & perfectæ res, minùs solidæ & perfectæ habeatur. Et obserua hîc capitulum, † pro operis particula dici,
 3 & rectè quidem, vt & tradit Alcias. infra lib. 12. titu. de priuilegijs eorum, qui in sacro palatio militant. citans in id Vlpiani textum in l. prima. de re milit. ff. vbi ego quidem inueni capitulum in vetustissimis libris bonæ memoriæ Do. Antonij Arquerij procuratoris Regij in fide optimi, aui mei materni. nam in vulgatis Lugdunensibus caput legitur. at in ijs etiam Papinianus in l. prima. de interdic. & relega. capitulum habet. Sed & Vlpianus in l. sed & reprobari. & Modestinus in l. si duas. §. j. de excusat. tuto. quanquàm hunc titulum ab indocto quodam versum adparere iam olim dixit Politianus lib. episto. 5. sed & plerosque alios Latinos ac Græcos autores eiusmodi voce ita vsos curiosiùs inuestiganti patebit,

§. *Supradictis. Nocte obscuritatis obductas, noua eliminationis luce detegere.*) Huc facit lex ij. in ij. parte famil. ercisc. ff. & ibi Floria.
 1 Vnde licet notare, vetera † & difficilia dici obscura: ex quo nouo quodam factò sunt clarificanda. Nec ab re est tractatus infra de vete. iure enucle. & simi. Præterea, ait hîc ex hoc text. Bald. & Alber. Brunus tractatu de constitutionibus. verbo, nox. non dici noctem, nisi cùm est obscuritas. quandoquidem

118 De emendatione Iustiniani Codicis.

ea est propria noctis: & natura utique nocti est, ut tenebrosa sit: sicut contra diei, ut sit lucidus. unde sæpe in sacris nocte capitale peccatum, quod in tenebras exteriores ducit, & luce gratia, qua peruenitur in inaccessibilem lucem, designantur. sed cum subobscurum est tempus, ut matutinum & serotinum, quod † crepusculum dicitur, an nox illud est, an dies? sanè & hæc vetus & perdifficilis quæstio est, varijs & perplexis opinionibus obscurata, quam pro ea quæ nobis est nunc, otij facultate elucidare conabimur quam breuissimè. equidem & sublucidum est id tempus similiter, & sicut recedit siue nox, ita aduenit dies, siue dies, ita aduenit nox. Et cum sublucidum matutinum sit initium lucis planè subsequens, & subobscurum serotinum sit initium obscuritatis planè subsequens, crepusculum matutinum diei esse ceu initium eius, & crepusculum serotinum noctis esse, tanquam initium noctis, tradidit Marius Salomonius ad l. Gallus. §. quod si is. de lib. & posth. ff. improbans alteram opinionem Bartol. in l. qui duos. §. j. de manu. testa. argumento eius textus dicentis, quasi noctis morientis tempus illud subobscurum matutinum illi tribuendum, & quasi diei morientis sublucidum illud serotinum diei assignandum. Quod nobis non ita planè improbandum videtur. nō quod nox vel dies moriantur, hoc est vita perimatur, quam non habent, non enim tam hebes fuit Bartolus aut quisuis alius, ut hoc diceret. At sicut viuens primum nihil prorsus est, etsi aliòquin est, & aliud est, quod animam non habet, cum ea vita constet, nec viuens esse desijt, & incipit mortuū esse, quod non est ea planè destitutum, cuius priuatione desinit esse viuens. Ita nec dicitur dies primum, etsi quid aliud quodammodo est, quod planè lucem non habet, cum lux diei propria sit, nec desijt esse dies, incipitque nox esse, cuius obscuritas propria est, quod planè luce non caret, cuius defectu desinit esse dies. Et † sicut moriens viuens esse desinit, viuens interea tamen: ita nox desinit lucefcens: interea tamen nox existens donec planè recessit & luce expulsa est, & dies obscurascens, interea tamen dies existens donec & hic planè recessit & obscuritas obtinuit. A priori enim omnia censentur, & quoad fieri potest, trahuntur. & quod semel est, nisi planè desisse videatur contrario opposito, esse intelligitur, & persistit.

stitit. Nec dubium est cum tenebrae essent, ut docet Moses Genes. cap. j. dixisse Deum: Fiat lux, & sic lucem factam. sic ut ratiocinatio Salomonij non concludit, ita nec textus l. Titius. §. j. de libe. & posthu. ff. cum de die toto, qui & noctem comprehendit, intelligatur: ut & ibi docuit Ias. Nec facit ad illam opinionem textus, quem etiam citat ille ex Matthei euang. ca. 28. ubi habetur: Vespere autem Sabbati: quae lucebat in prima Sabbati: cum, inquit, non sit noctis lucere vel lucefcere. Atqui & quae indubiè nox est, lucere videtur & lucefcere luna & stellis. vnde & auroram intelliges beatus Matth. voce vesperae appellans, † noctis esse voluit: quæ quidem vesper dicitur diei totius. Idque confirmat beatus Ioan. ca. 20. sic habens: Vna autem Sabbati Maria Magdalene venit manè, cum adhuc tenebrae essent, ad monumentum. Vnde vicissim dicemus Salomonio, diei non esse tenebrefcere. nec defunt autorum optimorum loci, qui conuenienter seram post solis occasum lucem quousque tenebrae sunt, diem esse notent: ut apud Cæsarem belli ciuilib lib. j. illud: Sub vesperum Cæsar intra hanc fossam legiones reducit, atq; ibi sub armis proxima nocte conquiescit. at cum non nisi bona & valde bona perfectaq; sint opera Dei, ipsæq; ipsissima lux sit inhabitans lucem inaccessibilem, intelligitur fecisse lucem illam perfectam statim, & eam quidem seorsum diem esse voluisse, & cætera omnia, sic quoq; crepuscula ambo: quia luce carerent, & pristinas tenebras resiperent, nocte. Vnde prædicto loco subiicitur: Et vidit Deus lucem, quod esset bona. & diuisit lucem à tenebris: appellauitq; lucem diem, & tenebras nocte. Nec ab re, quod ibidè subsequitur: Factumque vespere & mane dies vnus. Aut sanè, ut ipsum Hebræum prorsus habet: Et factum vespere, & factum mane dies vnus. quãquam etiam alij, vbi: factum: est, fuit dicere malunt ex verbo defectiuo *וַיְהִי* quod & erit significat, & pro, sit, vel fiat, ponitur, vbi est: Fiat lux: propter certitudinem efficaciam verbi Dei. Porro in his exponendis multum sudauit antiquitas, & mira Mirandulani aliorumq; recetiorum doctissimorum industria. Nec

† dubium est sacram scripturam plures omnino recipere sensus, ut docet ipse Apostolus ad Galatas, ca. 4. & latius beatus Hierony. in epist. ad Hedibiam, q. vlti. & adhuc beatus Augusti. de Gene. ad literam lib. imperfecto, ca. 2. & planè, ut mittam ceteros,

Prius

Prius tractatū speciali primo suæ aureæ rosæ. & Sanctes Pagninus Isagoge ad lite. sac. & Budæus ad fin. transit. Hellenif. quī in septuagintaduas facies variari posse scripturæ sacræ sensa Zohar insignis Hebræus docet: vt & retulit Georgius Minorita in sua sacrorum Problematum præfatione. Atqui, quantum ad rem attinet, planè traditur à veteribus ac recentioribus vulgatis, Hugone, & Lyrano, cū dictum est: Fiat lux: lucem quandam ex præiacenti materiā per nebulam factam, aut solem informem, qui postea quarto die fulgore donatus est, & tum lunæ & stellis factis lucem suam pro modo conuenienti communicauit. Diuisaque est lux à tenebris

6 per motum ipsius lucis, vt solis: qui quando † mouetur super vnum hemisphærium, fiunt tenebræ in opposito hemisphærio, propter opacitatem terræ, quæ est in medio. & appellata est lux dies, quia dies est latitudo solis super terram: & tenebræ nox dicta est, quia sicut per præsentiam solis efficitur dies: ita per suam occultationem nox. factūq; vespere & mane dies vnus: scilicet naturalis, qui prima sui parte complectitur prædictum diem artificialem vocatum, quem ipsum quidem veteres naturalem dicebant, alium ciuilem appellantes, cuius finis est vespera, & secunda sui parte noctem, quæ in mane sequenti completur, ait Lyranus. sicque Hugo: mane est terminus finalis præcedentis diei, initium verò & pars sequentis. vnde primus dies non dicitur habuisse mane. In hocque Pelbartus altera parte Rosarij theologicis ita scribit: Prima dies non habuit manè maximè clarum: quia illa lux faciens diem, creata fuit in meridie, in parte nostri hemisphærij, iuxta Zenith caput nostrorum. idque ex Beda. aitque inde Arabes

7 † & Astronomos à meridie inchoare diem. & idem testatur Ioach. Fortius Ringelbergius lib. de tēpore. quod in Umbria fieri post Varonem scripserunt Aul. Gellius lib. 3. cap. 2. Macrobius lib. j. cap. 3. Censori. ca. 19. Sed & inter veteres beatus Ambrosius lib. j. hexameri, ca. 10. ita vt dictum est scriptum à Moysē docuit, quòd vesper finis diei sit, & manè finis noctis, & ita diei ceu dignioris appellatione nox quoque concluderetur, & doceretur à luce inchoare diem, & in ipsam desinere lucem. non quòd nox priusquam dies significata sit, ita scilicet, vt dies totus à vespere incipiat, vt inde dicere Iudæos retulit

8

Carolus

Carolus Cottus in Longobard. 29. qual. quis se defen. deb. & idem testatur beatus Chrysolto. in Genesin, homil. 4. & simpliciter Pelbartus, & Ringelbergius prædictis locis: ac Sebast. Munsterus in calendario Hebraico, at id fieri docens, vt anni lunaris, quo vtuntur, ratio cum anno solari cõstet. quod

8 & similiter † Athenienses fecisse produntur ab A. Gellio & Censorino prædictis locis. atque in hoc hæresin Manichæis tribuit D. August. lib. de Genesi in Manichæos, cap. 10. ita dicens: Et hîc calumniantur Manichæi, dum putant ita dictum esse, quia à vespera dies cœperit. non intelligunt operationem illam, qua lux facta est, & diuisio inter lucem & tenebras, & vocata est lux dies, & tenebræ nox, totam ad diem pertinere. Post hanc autem operationem tanquàm finito die facta est vespera. sed quia etiam nox ad diem suum pertinet, non dicitur transisse dies vnus, nisi etiam nocte transacta cùm factū est mane. Sic deinceps reliqui dies computantur, à mane vsq; in mane, hoc est ab exortu solis, vsque ad eiusdem exortum. Quod & Græcos facere ait Ringelbergius, & Babylonios

9 Gellius, † Macrobius, Censorinus: vti demum à media nocte in mediam noctem Romanos: de quo etiam nobis est text. in l. more. de feri ff. & nos, vt exprimit Ringelbergius. & quidē ab ortu solis in eius ortum diem totum duci à communi plebe Pelbartus notat. Sicque ait idem, ecclesiam Christianam inchoare diem totum à media nocte, quia tunc ortus & natus est mundo verus sol iustitiæ Christus: idque in ieiunio obseruari: attamen dies festos inchoari in vesperis quo ad officium, & variè pro consuetudine varia quo ad cessationem feruilis operis: vt not. in c. quoniam. de fer. & in cap. pronuntian dum. de consec. dis. 3. in quo & Ias. in d. l. more. Adhæc ex Isidoro tradit † Pelbartus, noctis partem primam esse vesperū,

10 extremam diluculum. & conuenienter beatus Chrysolto. in Genesin d. homil. 4. Sciamus, inquit, quòd vespera finis est lucis, & principium noctis, mane autem finis noctis, & impletio diei. Insuper beatus August. prædicto lib. in Manich. c. 14. tres dies inquit quomodo sine sole esse potuerunt, cùm videamus nunc solis ortu & occasu diem transigi, noctem verò nobis fieri solis absentia, cùm ab alia parte ad orientem redit? Quamquam hoc quidem ita ex Manichæorum persona dicit.

Q ex se

ex se verò lib. in Genesin imperfecto ca. 6. Quum dies, inquit, à nocte secernitur, si istum diem vult accipi Moses, quem solis ortus inchoat, & claudit occasus: & istam noctem, quæ à solis occasu vsque in ortum tenditur, non inuenio quomodo esse potuerint, antequàm cæli luminaria facta essent. Planè etiam lib. confelsio. ii. cap. 23. diem esse dicit, secundum quod aliud est à nocte, morulam solis super terram. atque huc pertinet omnino suprà relatus Matthæi textus si perfectè exponatur. Ostendimus enim eo manifestè doceri crepusculum matutinum noctis esse. Nunc verò etiam ostendemus ex eodem crepusculum † ferotinum eiusdem noctis esse. Idque facilè expressissima beati Augustini expositione de consensu Euangelistarum lib. 3. cap. 24. ita habentis: quod dicit Lucas, Valde diluculo, & Ioannes, mane cum adhuc tenebræ essent, hoc intelligitur Marcus dicere, valde mane oriente iam sole, id est, cum cælum ab orientis parte iam albesceret. quod non fit utique, nisi solis orientis vicinitate. Eius enim est ille fulgor, qui nomine auroræ appellari solet. Ideò non repugnat illi qui ait: cum adhuc tenebræ essent: die quippe surgente, aliquæ reliquiæ tenebrarum tantò magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Matthæus autem ait: Vespere sabbati, quæ lucefcit in prima sabbati: à parte prima noctis, quæ est vespera, ipsam noctem significans. cuius noctis fine mulieres venerunt ad monumentum. ac si diceret: Noctè quæ sequitur diem sabbati, quæ luce incipit terminari. Et cætera

12 deinceps † quoque seculares autores & secularia seu profana tractantes, diem definierunt esse secundum quod distinguitur à nocte, solem super terras: vt Cassiodorus libro de Dialectica. Censorinus, & Ringelbergius, & alij. Demùmque à nostris Iuris interpretibus id traditur in cap. si perfodiens. de homicid. in dicta l. more. de ferijs. ff. à Bartolo in l. aut facta. §. tempus. de pœnis. & in tractatu de alueo. verbo, eius, & alijs alibi sæpissimè. & hæc est communior & tutior opinio. Contrariam tamen omnino sententiam, scilicet vt † crepuscula ambo sint diei, prætereà, quædam magis persuadere videntur. quandoquidem, vt dictum est, initium spectandum est, & omnia, initium, & finem habere

13 noscun

noscentur: quibus, ceu extremis circūferentijs in sphaera, medium punctum clauditur. vnde ipsum totum & solidum efficitur. Ex quo etiā Trinitatis vnitas diuina, à qua omnia sunt, in suis operibus repræsentatur. Primùm igitur omnino tenebræ erant, vt esse poterant, super faciem abyssi. Et cùm visum est Deo, verbo suo induxit lucem. quomodo non est curiosiùs inuestigandum. eamque selectam à tenebris, vocauit diem, illas verò noctem. cùmque, vt tum primùm, ita postea ordine naturæ ab ipso constituto solis cursu, deficiente ad Antichthonas luce, vespere primum dies finiret, & tenebræ nocti reseruatae redirent, & postea vicissim dies rediret extremis tenebris finiēte nocte, tenebras ipsas quidem, vt antea erant, etiam postea sine luce aliqua ipsius quidem per se Solis, temperatas tamen aliquatenus commodata à sole lunæ & stellis luce, noctem esse voluit, cætera verò lucemque ipsam planam & initium ac finem, quæ & planè creato sole ex ipsius aduentu mane primo, vel eiusdem recessu vespere sublucere, sicque v-

14 traque crepuscula, † videlicet vespere & mane totum, cum meridie, ceu initium & finem medium claudētia, & cum ipso totum constituentia, diem esse voluit. Vnde & dicitur illud: Factumque est vespere, & mane dies vnus. sicque postea alijs diebus, ipsoque die quarto, quo luminaria sunt facta. dictum-

15 que *בוקר* quod expositum est manè, & vulgò † manè dicimus, quod non modò ortum solis, verum etiam lucem, quæ illum præcedit, sicque diluculum significat, sicut *πρωι* Græcis, vt & psal. 45. qui est 46. apud Hebræos, docetur, vbi est: Adiuuabit eam Deus manè diluculo. vnde & valde manè beatus Marcus habet. quod beatus Lucas: valde diluculo: aut fanè iuxta Græcum omnino: profundo diluculo: hoc est sub initium diluculi, & principio summi mane, aut primo mane statim. In hocque beatus August. prædicto de consensu euangelistarum loco ita dicit: non ita accipiendum est, quod dicitur, valde manè: tanquàm sol ipse videretur iam super terras, sed potiùs sicut dicere solemus ijs, quibus volumus significare temporiùs aliquid faciendum. Cùm enim dixerimus mane, ne putent iam sole supra terram conspicuo nos dicere, ad hoc plerunque addimus: valde mane, vt illud quod iam albescente vocatur, intelligatur. quanquam & hoc vsitatum est, vt post Galli

cantum sæpe repetitum, cùm coniectari homines cœperint diem iam appropinquare, dicant: iam mane est: & cùm post hoc verbum attenderint, & iam oriente, id est iam de proximo adueniente in has terras sole, cælum rubescere & albescere viderint, addant, qui dicebant: Mane est: & dicant, valde mane est, cùm tamen scilicet tum tantum mane esse incipiat, & , quod antea dictum erat, adhuc tenebræ essent & siquidem recedentes, vnde & vesperi dixisse potuit beatus Matthæus, & conuenienter beatus Ioannes, cùm adhuc tenebræ essent, à priori particula temporis, quod operi narrato impenderunt mulieres illæ sanctæ, totum notantes. Nã

16 † tres fuisse adparet particulas eius temporis. quæ distinctæ miram Euangelistarū consonantiam ostēdunt. Imprimis fuit, quæ impēsa est emēdis aromatibus. Secūda, quæ gressum earū ad monumētum cepit. Tertia, quæ finiuit. Primam tantum videntur expressisse omnino: licet alias quoq; inde apertè denotantes, beati Matth. & Ioan. sicq; secundam beatus Lucas. Tertiam verò cum prioribus ordinatim & distinctim insinuauit beatus Marcus. quanquàm primā obscuriùs dicens: Cùm transisset sabbatū. quod beatus Matthæus explicat verbo, vesperi: hócq; beatus Ioānes dicens: Cùm adhuc tenebrę essent, ita extremam noctis partē notantes proximam diluculo: quod est summum initium diei. atque cùm extrema pars & finis diei, sit vespera, proxima noctis initio, quod, vt nox tota, tenebræ sunt ab extrema parte diei extremam illam partem noctis: quæ quidem diei accedit, & diei totius extrema pars est, & eius venit appellatione, beatus Matthæus commodissimè nūcupauit, sicut & commodè, imò & commodissimè alio respectu, vt ostendemus, prædicto loco Geneseos, vt & tandem ad eum reuertamur, vespera ipsa extrema parte diei à Deo vocati extrema diei cum nocte totius dicti pars proxima nox, est comprehensa. planum nanque videtur dictum à Mose: Factum vespere & mane diem vnum, intelligendo vnā noctem comprehendi: quam quidem primùm seorsum ita dici tenebras remanentes docuerat luce facta, & lucem à Deo factam diem, omnia verò simul iuncta, à die ceu digniori denominari, & indigniorem partem eius appellatione operiri. Ideò & hoc faciens non noctis partes expressit, sed

sed diei ipsius finem, scilicet & principium. Quod adparet etiam inde, quod dixit: Factum est vespere. si enim id noctem vel eius partem, utique tenebras, nihil ipsas, nempe priuationem existentes, expressim appellaret, non diceret opinor: factum est: cum & antea tenebrae ipsae non dicantur fieri à Deo: sine quo nihil quidem factum est: ut ait beatus Ioannes, quod factum est. & quodcunque post ipsum est cum nihil ante ipsum sit, ab ipso factum est. Finem autem diei ipsum, inquam, vesperum primum expressit, cum proximè eum sub-

17 sequantur noctis tenebrae, quae ante lucem erant, ut esse poterant: nempe quae prodierant primum una cum ipso abyfso, Chao, & rudi materia, dein luce illustrata: & sic deinde incipiat dies, qui per lucem inductus est à Deo factam, effugatis & superatis tenebris. Ita quidem, ut diei labori subservientes quietis tenebrae quaedam, luce & ipsae quadam ornatae remanerent, quae nox vocaretur, & diei intelligeretur. unde & Deus ab Esaia dicitur Creans tenebras, & à Psalmographo posuisse tenebras, & nox facta, contra Manichæos. Ideò cum tenebrae

18 noctis selectae à luce diei, appellatione diei simpliciter comprehendantur, tanquam dignioris & praecipui, & quasi soli existentis & facti, ipse tantum diei partes exprimuntur, & ita ut quod praecessit primum, & quod subsequutum est deinceps, aptissime significetur. Itaque haud dubie ambo crepuscula lucis diei esse videntur. hocque adiuuat omnino beatus Ambrosius praedicti operis *ἐξαιμωσ* lib. 4. cap. 3. Ita scribens: Aliud est lumen diei, aliud lumen solis, & lunae, & stellarum: eò quod sol radijs suis fulgorè diurno lumini videatur adiungere. quod vel ortus diei potest prodere vel occasus. Nam ante solè lucet quidè, sed non refulget dies. nec solum unum signum, sed etiam duo voluit esse diurnae discretionis atque nocturnae: ut & lux discretionem faciat & solis exortus, & iterum lucis defectus & stellarum ortus inter occasum diei distinguat, & noctis exordium. nam ubi occiderit Sol, manet tamè adhuc aliquid reliquiarum diei, donec

19 tenebrae terram operiant. & tunc luna oritur & stellae. & de nocte quidem aperte liquet, quia luna & stellarum illuminatio, noctis spatia testantur. Nec ab re D. Augustinus lib. j. de Genesi ad literam cap. ii. potest & hoc dici, inquit, auctum esse fulgorè diei, sole addito: ut per illam lucem minus fulges dies, quam

20 nunc est, fuisse credatur. & cap. 12. non omnis lux † dies appellatur. nam & lunæ est & syderum & coruscationum, & quarumcunque rerum ita fulgentium: sed illa lux dies appellatur, cui nox præcedenti recedentique succedit. & lib. de Genesi in Manichæos cap. 14. Posteaquam ex Manichæorum querentium persona dixit quod suprâ relatum est: non enim ait, sol tantummodo inchoat, & nō etiam peragit, & finit diē. luna verò aliquando media nocte, vel in fine noctis ad nos

21 procedit. manifestum est igitur, † quòd per diem sol principatum quidem tenet, luna verò per noctem. Adhæc multa & in sacris sunt idem denotantia: vt cūm psal. 54. Vespere & mane, & meridie, ceu vnus diei dicuntur. & Prouerb. 7. Dies advesperascere & lucessere dicitur. & cūm ibidem iuxta Hebræum omnino habetur: in crepusculo, in vespere diei, in obscuritate noctis, & tenebrarum. vbi id dicitur de muliere adultera, quæ viro suo absente, obseruat alienum virum, vt ad se trahat, cūm subobscurum est tempus diei, hoc est in crepusculo matutino, & vespere diei, aut cūm obscurum est, vt noctu, aut aliàs vt potest latenter & in tenebrosis locis. Et iā, vt mittam cætera, huius sententiæ fuit singulariter Barto. in d. l. Titius. §. j. de libe. & posth. ff. quæ & certè videtur ve-

22 rior. Quinta † tamen adhuc in hoc est opinio: quæ, vt tollatur omnis scrupulus, & variæ docentium opinationes concilientur, quodammodo inuenta videtur, videlicet nec vesperum, nec manè ante solis exortum, alternatim, vel ambo diei vel noctis omnino esse, sed vel huius vel illius, quatenus magis huic vel illi similia esse videntur, aut huius vel illius participant obscuritatem vel lucem. quemadmodum † hermaproditus magis putatus est sexus eius existimandus, qui in eo præualet, in quo magis incalescit, l. quæritur. de stat. ho. ff. c. si testes. 4. q. 2. & 3. vt docet Pan. in d. c. si perfodiens. de homici. & Ias. in d. l. Titius. §. j. de lib. & posth. ff. quæ traditio magis ad particularem iuris causam pertinere videtur: quæ, vt in omnibus, certè ita hîc obseruari debet, & secundum eā dies vel nox accipi. vt cūm vel lege municipali, perperam admissum noctu plus puniendum est, si ante solis exortū vel post eius occasum quicquam eiusmodi patrari cōtigerit, an omnino noctu censeatur admissum necne, eius legis causa est con-

sideran

fideranda, sicut aliàs, l. j. quæ sit longa consue. infrà. vt tandem in hac ipsa re scribit Gandinus in tracta. maleficiorum tit. de

24 pœnis reorum. quæ † imprimis videtur, quòd nox maius faciat delictum: vt docet Bal. in d. l. more. de fer. ff. & arg. l. j. de malefi. hócque propter insidias & fraudes, quæ in tenebris faciliùs fiunt, & difficiliùs cauentur. l. j. §. tria lumina. de vent. inspi. & quia turbantur tempora tranquillitati data: vt dicit Carolus Cottus in Longobard. j. de homi. in cur. alie. Vnde & notant, viri boni non esse, noctu ire per ciuitatem, & domos alias, l. iter. & ibi Accurs. & Castren. commu. præd. Seifellus in l. vt vim. prope finem. de ius. & iur. ff. Cæpola in l.

25 si fugitiui. q. 7. de seru. fugit. infrà. vnde hoc casu † quidē dies tantum intelligendus videtur, cum tanta est claritas, vt diei attribuenda videatur. Quod est, cum res adminiculo eius claritatis discerni posse videntur: sicut traditur in d. c. si perfo. diens. de homicid. ex eius ratione, quæ vtique legem ampliare videtur. l. cum pater. §. dulcissimis. de leg. 3. ff. quod est iam in prouectiori mane, & vespere recentiori, etiam si nondum omnino, aut iam sol super terras non existat: quo tempore vulgò dicitur iam vel adhuc pecunia discerni: non contra vespere prouectiori & diluculo recentiori: quando nondum sese mutuò dignoscunt homines, quod aliòquin initium diei, atque ideò dies videtur: vt & indicat tex. Ruth cap. 3. atque ideò si quando vel ex dictis testium dubium sit, an eiusmodi dies esset cum admitteretur facinus, diem esse interpretabimur: non solùm quòd mitior interpretatio sit facienda, quod & tradit Ias. in d. l. Titius. §. j. de lib. & posth. ff. hoc verò nisi solito signo, vt campanæ sono nondum dies, aut iam nox esse notaretur. De quo docentes prædictis locis, & Bal. in c. statui mus. col. 3. de off. leg. Angel. in l. matrem. de probat. Vitalinus tracta. malefi. tit. de testib. char. penul. Ang. Areti. eiusdem argumēti tractatu, verbo, de nocte, & Cæpola, cautela 229. & alij pleriq; sicq; in l. j. de custo. re. infrà. dies tantum haberi videtur, cum sol adest, aut matutino quidē tēpore perparū distat, quin iam oriatur omnino: & ita cælum lucet, vt iam facile res discerni possint, vt custodia reorum sollicitiùs fiat, ne qua fraus vel dubia luce, vel scilicet iam vergente in tenebras die contingat. sicut & aliàs contigisse legitur, vt

apud

apud Florianum in disput. incipien. Inquisitus de crimine capitali. & alibi sæpe similiter. Nec ab re est, quod suprâ diximus ex cap. 7. Prouerbiorum, vt ibi pleniùs licet videre. Faciuntque inter alia, quæ notat Georgius Venetus Problematum sacrorum Tomo 6. sectione 5. nume. 196. & sectione 10. nume. 436. & alibi similiter & alij, & nos quodam loco latiùs.

25 Porro in òperis præstandis, diu tantùm habetur, cùm sol est super terram. l. ij. & ibi nota. de annu. lega. ff. & definitum est aresto relato in stylo Parlamentario 142. Idque traditum in eo obtinere, qui spondit aliquot diebus librum scribere, Ange. & Ioan. Forocorneliensis in l. stipulationes commodif. de verbo. obliga. Alexan. in l. non minorem. infrâ de transact. Deci. in cap. consuluit. de offic. deleg. quandoquidem diurnæ & continuæ sunt operæ. l. j. & iij. de oper. liber. ff. & psal. 103. vbi habetur: Ortus est sol: exhibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam. & scilicet conceditur aliquod tempus diei præparationi primùm, & relaxationi denique ipsius operis: ne & multùm iusti simus, contra præceptum Sapientis, omnia acerbìus exigentes. Facitque l. cùm patronus. in fin. de oper. lib. ff. & quod tradit Barto. in l. pen. infrâ de iure fis. Cæterùm, † dignissima res omnium Missa, quæ diu tantùm regulariter celebrari debet, in aurora statim celebrari potest: vt tradunt Cardin. sancti Sixti in cap. nocte sancta. de consecra. distinct. j. & Clauas. in summa, verbo, missa. §.

27 41. & sequ. ac res omnium amplissima † iudicium, quod tantùm diu exerceri congruit. cap. consuluit. de offic. deleg. Iustinianus nouella 82. quæ dicitur de iudicibus, iubet iudices matutinos statim, hoc est à summo diluculo, in porticibus patentibus, vt fiebat apud Hebræos ad portas, exercere in crepusculum vesperum, quod dicitur vespertinum, & prorsus scilicet crepusculum. In quo quidem desinerent propter dubiam & iam non satis suffragantem lucem, & emergentes tenebras, in quas domum commodùm se reciperent, & fortè vitarent insidias, iam tum, vt dictum est aptiores, malorum scilicet, à quibus, bonis, præcipuè iustitiæ ministris nullibi non timendum est, perinde vt scopis à sagittis, cap. qualiter. de accus. Vnde &

28 dici potest longiùs † redire habentibus magistratibus Romanis inconueniens fuisse vespertinis temporibus in publico esse.

ex quo

ex quo quinque viri constituti sunt cis Tyberim & vls Tyberim, qui possent pro magistratibus fungi: vt habet Pomponius in l. 2. de orig. iur. ff. & quod tum etiam, ceu diu, ius dici possit, verba insinuant mirè consonantis prædicti c. confultuit. quæ sic habent, Nos tamen eam procedendi horam congruam intelligimus, ex qua possis ante noctis tenebras perficere, quod incumbit. quod scilicet si fieri nequeat, censet quod antè dicitur, in diem expectandum potius subsequente.

29 Quod cum non facerent Iudices, de quibus † loquitur Sophonias, sed potius captarent noctis tenebras, quæ voce vespere, scripturæ more, designantur, vt commodius iniquè ipsi iniqui agerent, ait sacer ille Vates cap. 3. iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane. ideóque dicit illis Dominus per Hieremiam cap. 21. Iudicate mane iudicium. quanquam latius patet quod hîc mane dicitur, Hebræum מָנָה quod exponere licet, & à mane: & in mane, in luce, in die: iuxta etiam vicissim quod habetur Exo. 18.

1 *Nulla penitus nec simili.*) Nota cum multa † relicta sint similia, quæ tamen superflua non viderentur, vt dictum est in j. constit. §. quibus, dictionem penitus quantumuis etiam auctam negatione aliqua, non ea etiam excludere, quæ cum ratione manere possunt.

Cum nemini uenit in dubium, quod repetita prælectio probauit hoc satis ualidum satisque esse formosum. in antiquis etenim libris non solum primas editiones, sed etiam secundas, quas repetitas prælectiones ueteres nominabant, subsequetas esse inuenimus. quod ex libris Vlpiani uiri prudentissimi ad Sabinum scriptis promptum erat quærentibus reperire.) Hinc primum

1 notare † licet, non esse quicquam curiosius & morosius dicendum vel scribendum, & vel semel diligenter repetitum satis videri comprobandum: & hoc vel quantum attinet ad ipsum qui dicit vel scribit autorem, de quo ait Iuuenalis: *Occidit miseros cràmbe repetita magistros.*

2 Aut quantum attinet ad ipsa vel verba vel scripta, de quibus ait Plin. quod opus nimia cura atteritur magis, quam expolitur: seu quantum attinet ad eos, quibus dicitur, de quo Aristoteles in Rhetoricis ait: *Conturbat † audientem quod sæpe dicitur.* & sunt multa similia, & vulgata. Verū etiā scilicet inde notabimus diligētī ac repetitā, si opus fuerit, cura vnūquodq;

agendū, quod fuerit probandū: ac sic non minoris sed pluris
 etiam faciendā compositionē, quæ postquam edita est, semel
 3 † rursus correctā & emēdata editur, autoribūque ipsis, vel
 ab alijs, vel à seipsis, id minimè probro dandum. in quo sic Po-
 lystratus apud Lucianum dialogo de imaginibus ait: Ne pu-
 tes hoc dedecori tibi, si orationē iam editam adhibita lima re-
 4 tractes. quandoquidē hoc Phidiā † quoq; fecisse perhibēt, quo
 tēpore apud Eleos Iouem iam absoluerat: stetit enim illum
 post ianuā, vbi primū opus in lucem productū hominibus vi-
 sendū ostendisset, subauscultasēq; quid quisq; spectantiū lau-
 daret aut reprehenderet. Cæterum hic quidē nasum repre-
 hēdebat quasi plus æquo crassiorē, alius verò faciē, aliud alius.
 Vnde digressis ijs, ipse semet cōcludens, eam imaginē emēda-
 uit ad multorū opinionē, ratus utiq; haud contemndū po-
 puli tam numerosi consiliū, sibiq; persuadens necessariò mul-
 tos plus vno videre, tametsi, ipse semet Phidiam esse non igno-
 raret. Adhæc Politianus lib. 5. epist. ad Bartolomeum Scha-
 lam: Nō minor est, ait, eo nomine vel Hippocratis, vel Cice-
 ronis, vel Augustini gloria, quòd publicata diu à se quædam
 nouis subinde editionibus damnauerūt. deq; Augustino Edo-
 arduus Lexus in Apologia sua, inquit, plus vel hoc vno nomi-
 ne, quòd recātauerit quædā, illi ecclesiam debere, quàm quòd
 tot insignia volumina ediderit: cum eo fidem fecerit idem vo-
 luisse præstare in cæteris si malè habuissent. Vnde retractan-
 do quædam cætera suo iudicio visus est comprobasse. ac vt
 5 † nihil magis abrogat fidem auctoris, quàm errata defendere.
 Ita nihil magis conciliat, quàm agnoscere & emendare. Nec
 ab re est, quod ipse Augustinus epist. 7. taxans dictum à Tul-
 lio de quodam, Nullum vnquam verbum, quod reuocare,
 vellet, emisisse, laus, inquit, quamuis præclarissima vi-
 deatur: tamen credibili id est de nimium fatuus, quàm de
 6 sapiente perfecto. nam & illos, quos vulgò moriones † vo-
 cant, quantò magis à sensu communi dissonant, magisque
 absurdi & insulsi sunt, tantò magis nullum verbum emit-
 tunt, quod reuocare velint, quia dicti mali, vel stulti, vel
 incommodi pœnitere, utique cordatorum est. sed si in
 bonam partem accipiantur, vt quempiam talem fuisse
 credamus, qui cum sapienter omnia loqueretur, nullum
 vnquam

vnquam verbum, quod reuocare vellet, emisit, hoc potius de hominibus Dei, qui spiritu sancto acti, loquuti sunt, quam de illo, quem sic Cicero laudat, saluberrima pietate credendum est. Insuper cum hic dicitur Vlpianus vir prudentissimus, notabitur, decere virum doctum probumque commendari, argumento scilicet sumpto nedum ab autoritate simili, verum etiam exemplo per se rationabili, quod est optimum. l. j. ff. de orig. iur. in eoque Preposit. ad c. neque. 9. dif. Ratioque hic est

7 maxima, quam Ethici et quique docuerunt, virtutem solam maximè laude dignam esse, & honorem ac præmium virtutis esse, quod & notat Ioan. à turr. in c. ius militare. dist. j. & Feli. in c. cum quidam. de iureiu. præclarè Cicero de finibus bo. & mal. lib. 5. Omnis, ait, honos, omnis admiratio, omne studium ad virtutem, & ad eas actiones, quæ virtuti sunt consentaneæ, refertur: eaque omnia, quæ aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, vno nomine honesta dicuntur. vnde honesti

8 & virtutis et studiosi, homines dicuntur, non autem virtuosi, vt notauit Philelphus epif. lib. 7. etsi iam ea voce multi disertissimi viri sunt vsi. Cæterum, Perbonus ouiliarum lib. 6. in adagijs, doctos probos venerandos ait. & meritò quidem, cum cæteros excellant quasi singulares quidam dii inter homines dati. habetque certè venerationem iustam, et quicquid

9 excellit, vt scripsit Cicero lib. j. de natura deorum. & huc commodum est, quod habetur Daniel. cap. 12. quod docti, vel qui docent alios, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui multos ad iustitiam conuertunt, sicut stellæ in seculum & perpetuò, scilicet, erunt. vnde ijs aureola quædam ferta, vt & virginibus, & martyribus, parata aiunt Theologi. de quibus Paraldus in summa vitiorum & virtutum lib. j. par. 3. tracta. 3. cap. 11. & alij alibi. de quo hoc viro ita scripsit Aelius Lampridius in Alexandro: Vlpianum pro tutore habuit, primùm repugnante matre, dein gratias agente. quem sæpe à militum ira obiectum purpuræ summè defendit. atque ideò summus Imperator fuit, quod eius consilijs præcipuè Rempu. rexit. eundemque assessorem fuisse Alexandri principis etiam scribit Eutropius lib. 8. & præfectum constitutum ab eodem dicit Spartianus in Pescenio nigro. quare ipse quoque Imperator in l. 4. infra, de contrah. & committ. stipul. eundem Vlpia

132 De emendatione Iustiniani Codicis.

num præfectum & amicum appellat. Similiter laudatur à Modestino in l. 2. §. vlt. & l. 4. & l. scire oportet, §. sed & si. de excus. tut. ff. ibique Scæuola pariter. qua re itidem laude ampla
 10 dignus est † Modestinus, qui Vlpianum Papiniani condiscipulum nominare in scriptis suis, atque singularibus titulis ornare & prædicare non erubuerit. quod quia non fecerint plerique, vituperatur, summi etiam habiti autores & Philosophi,
 11 Xenophon videlicet & Plato. † quem ipsum, si dijs placeat, Philosophorum deum adeò etiam inuidia laborasse, vt concupiuerit libros illius ac Democriti extingui, refert Cricritus de honesta disciplina libro tertio cap. j. & Menonem, quem Xenophon expeditionis Cyri minoris libro tertio pessimum descripserat, suo dialogo de virtute celebrauerit, vt in ipsum Atheneus adnotauit.

*Hi sunt inuidia nimirum, credite, mores,
 Vt sua quàm rarus tempora lector amet.
 Pascitur in viuis liuar, post fata quiescit.*

Vera Nafonis sententia, vt commodè inquit Ioan. Camertes in vita Solini, plura similia referens. Laudandi igitur præ
 12 † cæteris & hoc nomine Iureconsulti nostri, & in præclarissimum humanitatis exemplum habendi: in quibus sunt quodammodo etiam, quanquam fratres, verè ingenui ac nobilis sanguinis, Angelus & Baldus. quorum hic in consilio 264. dicit venerandum & excellentissimum fratrem suum dominum Angelum. & ille in disput. incipien. vsurarius manifestus. col. 5. appellat Baldum dominum iuris vtriusque monarcham, sanguine germanum, alimonia, doctrina, & ætate patrem, vt mittam cætera. Simili item modo commendatur Vlpianus in l. diuo Marco. infra. de quæstio. ipsèque sibi originem scribit in l. j. ff. de censib. Ornatur etiã Iulianus in l. 2. §. si quid igitur. de vete. iur. enucl. & in l. inter antiquam. de vsur. infra & in auth. qui fil. sint leg. in princi. & Paulus in l. etsi cõtra. de nupt. infra. præsertim autem Papinianus l. cum virum. & l. cum acutissimi. de fideicommiss. infra & alibi. quæ præterea vix aliquando inuenire est notatum, sed alios quidem aliò quin maximos, & eorum opinionem illius postpositam opinioni, vt in l. in quæstione. infra de sent. pass. & fecerat constitutionem † cū Valetiniانو Theodosius: quæ etiam nū in Codice

Theo

- Theodosiano legitur, vt in quæstionibus iuris, existentibus adinuicem Iureconsultorum opinionibus contrarijs, si numerus eorum æqualis esset, præuuleret ea, in qua Papinianus esset. Cæterùm hic vt singulos vinceret, ita cederet duobus, iuxta scilicet adagium: Ne Hercules quidem contra duos. Notæ
- 14 † item Pauli atq; Vlpiani in Papiniani corpus, hoc est opera, factæ sicut & antea statutum erat, inualidæ essent. sed nunc scilicet complanatis omnibus eadem tributa est autoritas, l. j. infra de vete. iur. enucl. proinde etiam animaduertere licet non vsque adeò laudandos esse & honorandos probos & doctos, vt eorum traditionibus ita fidamus, vt negligamus disquirere, cum opus est, an ita res se habeat, neq; audeamus in cõtrariam ire partem, si visa sit melior, ac quod verum videbitur in medium proferre, si dubitauerint ipsi, vel prorsus nihil dixerint.
- 15 Is enim honos tantum † Deo & Ecclesiæ catholicæ deferendus est. quibus quidẽ prorsus nos submittere debere capita nostra hagiographa voluerunt: secũdum tradita præclare inter alios
- 16 ab Alph. Castrensi lib. j. in omnes hæreses. Cæterùm † alijs non magis, quàm nobis ipsis credendum est, in omni scientia quidem, cuius ad modum cõmunem humanæ capacitatis expers non fueris. etiam natura ipsa dictante, vt alicubi sentit Aristoteles, non tam aliorum scriptis vel dictis fidendum est, quàm propriæ considerationi, diligenti, scilicet, & modestæ, ac piæ, aduocato auxilio Dei, non temerariæ: secundum quod monet sacer adagiographus: Vt habeamus fiduciam in Domino, & ne innitatur prudentiæ nostræ, hoc est præsumptioni, quam
- 17 pessimum magistrum † ait beatus Hieronymus. Porrò huc spectat, quod ait Horatius lib. epistol. primo;
- Et mihi res, non me rebus submittere conor.*
- Et Francif. Philelph. lib. 9. epist. Ego neminẽ mihi Deũ facere cõstitui: id est nulli auctori adeò assentire, vt Deo, neq; si mihi aliter videtur, nõ amplecti quod verius fuerit, qđ & dictũ est:
- Nullius iurare in verba magistri.*
- D. Augustinus lib. de magistro, cap. 10. vt æquum est bene con-
- 18 sideratis perspectisq; rationibus † cedere: ita incognita pro cognitis habere, periculosum. Et contra Academicos lib. 3. ca. 11. Noli plus assentire, quàm vt ita tibi adparere persuadeas, & nulla deceptio est. & plura similiter libro de ordine secundo,

134 De emendatione Iustiniani Codicis.

cap.9.& in epist.112.cap.j.& apud Gratianum in cap.neque.& cap.ego. distinct.9. Conuenit & quod ait beatus Chrysoſt.de dignitate ſacerdotali,lib.2.cap.4. Accidit,inquit,falli multorum opiniones, à quo periculo libera eſt vera diſcuſſio. ad idem quod ait Pſalmographus: Nolite confidere in hominibus.& Ieremiæ 17.cap.Maledictus, qui confidit in homine.Et ſunt multa ſimilia. Item Cicero de ſenectute: Quid ſtultius eſt,quàm incerta pro certis habere,ac falſa pro veris? Et lib.j. de natura Deorum: Quid tam temerarium,támq; indignum ſapientis grauitate atque cónſtantia, quàm aut falſum ſentire,aut quod non ſatis exploratè perceptum ſit, ſine vlla dubitatione defendere? Vnde etiam aliquando Auguſtinus: Non
19 audeo † præcipitare ſententiam.cap.quæro. 6.quæſtio.j. ſimiliter cap.tantum valet.& ibi gloſſ. 32.quæſtio.7. & Vlpianus in l.j.ſ.caſum.de poſtul. ff.ſed de hoc iam deliberabimus.& Iulianus in l.fi is.ſ.vtrum.de reb.dub. Animaduertendum eſt de quo quærat. & facit l.Labeo.de ſupellect.lega. l.j. ſ.conductores.de iur.immu.l.ſeruum.in princi. de procura.& l.fi mihi & Titio.& ibi Socin.de rebus cred. & cap.ſciendum.& ibi Præpoſ.29. diſtinct.cap.noli.& ibi Præpoſ. diſtinct.9.c.penul. 2. quæſtio.j.gloſ. in cap.ſin. de elect. in 6. Anchar.conf.188. colum.j. Benedic.Plumbi. in l.4.ſ.ſi ab ignoto. ff. de manumif. bonus text. in cap. ponderet. & ibi gloſ. Archid. & Præpoſ. 50. diſtinct. cap. legem. ad fin. & ibi Præpoſi. diſtinct. 53. Quibus &
20 generaliter habetur, non eſſe † præcipitanter quicquam & impræmeditatè agendum: ſicque feſtinationem huiusmodi minimè commendandam,cùm ſæpius obſit,quàm proſit. vnde & quæ confeſtim facienda ſunt, & ita fieri à lege præcipiuntur,non ſunt præcipiti feſtinatione expedienda.l.tutor.j. ſ.ſin. de admi.tuto.& beatus Chryſoſt. in Pauli dictum: Vtinam toleraſſetis paululum quiddam inſipientiæ meæ:ait,non oportere quæ dicuntur ſimpliciter percurrere, ſed vnumquodque accuratè diſquirere, cùm id lectum ſimpliciter offendat auditores,perueſtigatum verò eximiam aperiat ſententiam. Inquit & Seneca lib.epiſt.4. nihil ordinatum eſſe,quod præcipitetur & properet. Itaque Baldus notat text.l.vlti. plus
21 vale. quod agi. infra. contra Doctores, qui conſilijs † aliorum non lectis, ſtatim ſe ſubſcribunt. & rectè quidem, cùm re non
non

non intellecta eo ipso idem consulere intelligantur, vt & notat Angel. in l. si quis ex argentar. de eden. ff. sicque alios decipiunt, ac nonnunquam se ipsos, cum & si negent se ea intellexisse ita se habere, vt habent, præsumantur se sciētiam eorum habuisse, quibus se subscripserunt, & contrarium probare ipsi teneantur: vt tradit Iaco. à sancto Georgio in autent. si quis in aliquo. de edend. infrà. ex eoque textu Baldus ait & Salie. notabiliter, † iterationem fieri & repetitionem in depositionibus testium, propriæ lectionis scilicet loco, si vel ipsi legere nesciunt, quò signo suo, vt possunt, se subscribant: iuxta l. stigmata. de fabricē. infrà, cum ibi traditis. & simi. Et omnino, vt nihil inemendatum relinquatur, & ita, secundum quod prius hîc habetur, repetitum quidem satis validum censeatur. Vnde & monet expressim Bald. prædicto loco, & Zasius in l. ij. verbo, testantur. de origine iur. ff. vt simus cauti, ne non lecta vnquam scripturâ nos subscribamus, & scilicet animaduersa, iuxta prædicta, ac tota perspecta, vt habet l. inciuiile. de legib. ff. nanque vt Iustinus in admonitorio gentium dixit, exacta rerum perscrutatio, ea † etiam, quæ sæpenumerò rectè se habere visa sunt, alia omninò, quàm prius adparuerant, ostendit. quãdo quidem veritatem ipsam diligentior examinatio extorquet, & vt vulgò dicitur ex Esaia, Vexatio dat intellectum.

24 Cæterùm † exemplis magis credunt homines. & vulgò dici solet, exempla magis mouere, quàm verba. quando certè certiore nobis ostendunt veritatem, experientia ipsa optima rerum magistra. Itaque ait Columella de re rustica, lib. 12. cap. j. Non rectè quicquam sine exemplo doceri, aut disci. Ideò & Chrysofom. homilia quadam in Lucam de diuite, inquit: Do vobis aliquod exemplum, vt exemplis possimus cognoscere veritatem. & Grego. Nissenus lib. de creatione hominis, cap. 10. Melius est exemplis enucleare sententiam. sapiens Hebræus Proverb. 24. & exemplo didici disciplinam. & in hoc Gregorius papa lib. homiliarum, homil. 38. & Sedullius quoddam loco, in epistolas Pauli. §. aliæ autem. & ibi not. de actio. insti. Bald. ad l. j. in princip. de iusti. & iur. l. damni. ij. in fin. de dam. infect. ff. atque Iustinianus hoc loco eam ob rem exemplum subiecit. Ergo in re proposita, † animaduertere est lausum Vlpianum, quoniam secutus esset Proculi non leuis auctoris

- 26 toris opinionem, illam non excutiens, posteaq; similiter† Volusium Metianum religione sententiæ ipsius Vlpiani ductum, & ita vt eum præter veterem ac bene fundatam Iuris peritiam anxie diligeret, vt retulit ipse Vlpianus in l. diui. fratres. de iure patro. ff. sicque videmus in plerisque, qui vel Bartoli nimum affecti sunt autoritate, suntque vel specie humilitatis, quam dicunt, tam pusillanimes ac vecordes, vt dicta cæterorum audacter quidem allegent, & veluti oraculum vengerentur, nulla quæsitâ ratione, ac ne textui apertiori audeant consentire, aut ex sese ratiocinantes quantumuis probabile quicquam & rationi consentaneum videatur confidenter
- 27 proferre, dixeris toga pileoque † tenus Iureconsultos, tanto nomine indignos, similes Simijs, quæ cum homines non sint, formam tamen humanam mētuntur: vt & apud Gratianum habetur in cap. si quis iniq. j. quæsti. j. quos sapientiam sibi adimere & more pecudum duci, qui scilicet inuenta maiorum sine vlllo iudicio præbant & sequuntur, ait Lactantius Firmianus. eosdemque Ioan. Gersonensis quodam loco, vanos dicit, cum non minorem autoritatem habeant Doctores viuentes,
- 28 quàm mortui. & certè vocem viuam † digniorem esse mortua dicitur in §. si verò tale. in autenti. de instru. caute. & fide. & in eo Marfil. not. 459. taxant huiusmodi homines, & nostrorum plerique, vt Castren. in l. Clodius. de acquir. hæred. ff. Ponzinibus tracta. de lamijs & excell. iur. col. 5. & Ioan. Neuzanus in indice librorum iuris, ad finem. excusat autem Barbatia in Ioannina sua, col. 160. Ioannem Ananianum in hoc ipso, quo culpatur à multis, quòd scilicet fuerit recitator aliorum, & non nouorum inuentor: quoniam id sit donum paucorum. In idque vsurpat, vt solet fieri in similibus, illud Maronis:
- Adparent rari nantes in gurgite vasto.*
- Et si huic excusationi addere quicquam libeat, id etiam addere licet, quod Apher Comicus ait, nihil dici, quod nō dictum sit prius, & Sacrilòquus: Nihil sub Sole nouum. Quanquam sanè noua intelliguntur nobis, quæ vel aliorum adminiculo non lecta, vel audita vtiliter excogitamus, & nouiter accommodamus industria nostra, sicque præcipue laudanda. Vnde & Philelphus lib. episto. 12. Sunt, inquit, aliqui hebeti adeo & obtuso ingenio, vt nihil inuenire audeant, ijs contenti duntaxat, quæ

29 xat, quæ Prisci scriptores excogitarunt. At licet possint † doctrinæ ac diligentia cuiuspiam iure laudari, quòd acutè ab alijs inuenta intelligant, & memoriter in medium proferant, nullam tamen ingenij sui præstantiam declarant, cum id tamen imprimis requiri soleat. iisque scilicet perstringi animaduertere est, qui ingeniosa aliorum uiuentium scripta vel dicta fugillant, vel paruifaciunt. quandoquidem, vt de Pompeio Saturnino sui temporis scripsit Plinius Cæcilius, non debet operibus docti hominis obesse, quòd uiuit. Hoc enim prauum malignumque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia illum & videre & complecti, non tantum laudare possumus. Porro verò ideò ab ingenuæ nobilisque mentis hominibus multi omnis generis, vt commodum est, vel memorantur specie quadam laudis & honoris. Itaque Cicero pluribus orationibus, plures memorans, eos se ait honoris causa nominare. quæ & Plutarchus † scribit omnes, qui

30 eius ætate aut eloquentia, aut doctrina præstarent, vnicè dilexisse, & aut scribendo, aut orando celebriores reddidisse. Hincque nos eos, qui piè haud pridem excefferunt ab hac vita, honorificè nominamus, simul illis benè precantes ita: Cui parcat Deus: aut: Cuius animam habeat Deus: & si omnino eorum animam, vt paruulorum, qui innoxia in ætate sacrosancto baptismatis lauacro regenerati decesserunt, habere putamus, simpliciter Deo commendantes. sicut de Prophetis maxime Moyse dicunt Hebræi: Sit, vel, Est super eo pax. & similis mos est Græcis, vt legisse meminimus apud Lucianum quodam dialogo: Felicis memoriæ vxor mea. sicque vel bonæ memoriæ, dictum sæpenumerò in pontificio iure reperire

31 est. memorantur autem & in nostris iuris capitibus † nimium veteres & quodammodo à iure nostro seu professione alieni autores multi. vt Solon & Draco, prisci illi legumlatores Græci quidem, & qui primam quandam originem præstitisse huic iuri narrantur: in l. quod ait lex. ff. ad legem Iuliam de adulter. facitque huc l. secunda. de origine iur. & §. & non ineleganter. de iure natura. gentium & ciui. Institu. Item verò Cicero in l. littus. de verborum significatio. in l. in quaestione. ad legem Iuliam maiesta. in l. Fulcinius. ex quibus causis in possessio. eatur. & alibi. & Fenestella, quem quidem

S perijisse

138 De emendatione Iustiniani Codicis.

perijsse plerique opinantur, in l. prima. de officio Quæstoris.
 mitto Senecam, qui in clientelario iure; Feudorum dicto, ci-
 tatur titu. quibus causis feud. amitta. cap. primo. Item Home-
 rus in l. prima. de contrahend. emptio. & alibi. quem & Iusti-
 32 nianus † in proœmio Digestorum, patrem virtutis appellat,
 & per antonomasiam apud Græcos poëtam dici ait: vt Vir-
 gilium apud nos: in §. sed ius. de iure natura. gentium & ci-
 ui. Institui. Item Plato in l. secunda. de nundi. summæ autori-
 tatis & prudentiæ dictus. Item Demosthenes, maximus ap-
 pellatus, etiam in l. aut facta. de pœn. atque Hippocrates in l.
 septimo. de statu homi. & in l. intestato. de suis & legit. hære-
 dib. ff. cuius etiam autoritas dicitur maxima. ex eiúsque sen-
 tentia ius definitur ibidem. vt & factum est postea in autenti-
 de restitutio. & ea, quæ par. vt discere licet vel ex traditis per
 Andr. Tiraquellum in l. si vnquam. verbo, susceperit. nume-
 171. de reuoca. donation. infrà. & per nos Polyidriæ libr. 14.
 sicque in regula illa cancellariæ pontificiæ, de infirmis non
 resignantibus, vt in eam docet Gomesius qq. 9. & 25. Ex qui-
 33 bus manifestum est quoque Iureconsultum oportere † esse,
 quod vulgò aiunt, omnem hominem, eum scilicet, quod dicitur
 de Poëtis, nosse oportere, quantum fieri potest, omnia
 quippe cum de omnibus aliquando statuere habeat quicquam,
 in hac tam ampla & varia disciplina, quanquam omnino ne-
 mo est omnis homo, non omnes sunt omnibus artes, vt Bapti-
 sta ait. confutaturque satis superq; sententia quæ habet, Abij-
 ciendos esse penitus iuris studioso humaniores autores, quasi
 34 obsint. † quin & vulgares istos vel poëtas conducere, neque
 esse contemnendos suo docet exemplo præcipuus Doctorum
 nostrorum Bartolus Dātem Hetruscum allegans in l. prima.
 colum. 3. & deinceps. de dignita. infrà. quanquam sanè præci-
 35 cipuis præcipuè incumbendum est. † nimirum & musis, hoc
 est artibus & disciplinis id nomen est, *ἀπὸ τοῦ οὐδοῦ ἢ τοῦ οὐδοῦ*, hoc est,
 à simul existenti, vt crassiùs dicam, & subseruiente mutuò
 vniuscuiusque virtute; vt indicat Plutarchus. vnde & dixit
 Proclus non esse scientiam scientiæ contrariam, tamque id
 abesse, vt etiam notio notioni seruiat, scientiæque inferiores
 omnes superiori ministrent: Adhæc Cicero libro iij. de Ora-
 36 tore: † Omnis, inquit, doctrina ingenuarum & humanarum
 artium

artium vno quodam societatis vinculo continetur. & in oratione pro Archia Poëta: Omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione inter se continentur. itaque qui à teneris ætatibus, eruditionibus varijs instruuntur, omnibus literis agnoscunt easdem notas, communicationemq; omnium disciplinarum, & ea re facilius omnia cognoscunt: vt ait Vitruuius lib. j. c. j. & propterea inquit Budæus, in tract. de iust. & iur. ff. ab Ulpiano definitam iurisprudentiam, vt sit diuinarum atque humanarum rerum notitia: † quoniam Iureconsultum encyclopædiam absoluisse oporteat. & similiter ait inibi Salomoni-
 37 nius, ea definitione taxari nostram, prô pudor, impudentiam, quando iurisprudentis appellatione, superbimus, interea tamen omnium rerum præter legum lectionem despicientes, & solis Bartoli & Baldi scriptis contenti, ipsarum legum ita etiam verba & sensus parui facientes. inde etiam dici posse videtur iureconsultum, doctoris titulo maximo nunc vocatum, esse posse magistrum grammatices. id quod defendit Rebufus in l. maioribus. quemad. ciuil. mune. infra. verum
 38 enim uerò quoque † tandem laudandi sunt honorandique probi & docti, vt similes cæteri efficiantur, ipsique si viuunt meliores. quandoquidem, vt ait Tullius, Tuscul. questio. q. j. Honos alit artes, omnésque incenduntur ad studia, gloria. iacéntque ea semper, quæ apud quosque improbantur. & sic Valer. Maxi. Virtutis vberimum alimentum, est honos. notat & multis Rosatus in suo dictionario, virtutem augeri
 39 æmulatione. quæ certè non nisi de laude nascitur, & † virtutem laudatam crescere tradidit bonus Curtius lib. de nobilitate, par. 2. col. 6. sicut etiam vitia minui & corrigi reprehensione, ait Petr. Montius lib. de veritate vnius legis II. cap. 20. vnde ait beatus Hierony. in epif. de laudibus Asellæ ad Marcellam: nemo reprehendat, quòd in scriptis nostris aliquos aut laudamus aut carpimus: cum & in arguendis malis sit correctio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutem studia concitentur, itaque Inniseus dicecesum episcopus, quæ bene se habere offendit, laudare debet, quæ secus, taxare: vt docet cap. j. §. sane. de cens. in 6. & in hoc Bertachi. trac. de episco. lib. 4. par. 2. quest. 7. & similiter dicitur

- 40 in l. diuus Adrianus. ad fi. de custo. re. ff. Atque ut flaccescit sine laude virtus, vel apud eos, qui non sunt in ea solidati, ita certe prauitas accenditur laude, & qui vel assentando prauos laudat, deteriores efficit, & delictorum, quæ ab ipsis admittuntur, fit reus, ut ait Apollonius apud Philostratum lib. 7. & est tex. in l. j. §. p. de fer. corr. ff. & in c. sunt nonnulli. q. 6. dist. vnde perspicue adparet, virtutem tantum laudandam, vel propter eius dignationem, vel etiam utilitatem, quæ eius laudatione contingit vnde & sacra, Rectos decere ad laudationem admonet, facitq; l. 3. infra. de off. recto; prouinc. & Lucas penna. in l. fi. de munerar. vbi & tradit, literis publicè commendandos eos, qui se in officio laudabiliter habuerunt.
- 41 Et rectè id. t. quidem, cum non paruum sit iudicium, probitatis inculpata vita magistratum gessisse, quandoquidem ἀρετὴ τῶν ἀνδρῶν δέσσει, ut est vetus Biantis dictum, quod bene se habere docet Aristoteles Ethicorum lib. 3. cap. j. & ed. τὸν νόμον §. His igitur. numinis nostris. Sic & ad Cæsarem Augustum scribens Vitruuius initio sui t. operis de architectura numen eius dicit. & alij plerique similiter, quanquam propriè Dei tantum numen dicatur, vel ob eius indeficientem bonitatem, vel eiusdem infinitam potestatem, optimi maximi dicti, Vnde notare licet principem in terris numen esse quoddam, & quoddam numen eius esse, & diuinitatem, quæ quodammodo humanitatem superet, hominum enim propria est vitæ communitas, & societas, & subiectio, ut qui ab vno Adam viro, & vna foemina, substantiæ eiusdem & figuræ sint, omnes creaturæ, vnum Deum & Dominum.
- 2 longè excellentiorem & superioris naturæ creatorem agnoscetes. Fit autem diuina voluntate, ut nonnulli, quanquam homines, veluti dij cæteris imperent hominibus, & cæterorum curam agant principalem, Deo propriam, vnde & dij non ineptè dici possunt. ut & sacerdotes, qui plurimum diuinæ potestatis & autoritatis in alios quosque homines habent, c. cum ex iniuncto. de hæret. & idem t. de doctoribus accipi tradidit cum Barbatia Barptol. Bologninus in auten. habita. col. 12. infra. ne fil. pro pat. Ac de omnibus bonis respondit Domitiano Imperatori Tyaneus, quod Dei cognomine honorentur non malè, ut retulit Philostratus lib. octauo.
- 3 & planè

& planè Psal. 81. legimus dictum. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Usquequo iudicatis iniquitatem, & faciēs peccatorum sumitis? & cætera. vt intelligamus de magistratibus dictum illud quod sequitur, Ego dixi: Dijs estis. quod & a docentibus sacris ex professo ad literam de Iudicibus exponitur iuxta illud quod & dicitur in Exod. cap. 22. Ad deos vtriusque causa perueniet. Et: Dijs non detrahes: & similia. In hocque Origen. Adamantius in Exod. homil. 8. & ex eo Menrad. Moltherus ad Alcianitium lib. 3. & alij alibi. Id verò fit, participatione scilicet, vt cum vnus sit Deus natura, participatione tamen plures sint: & tanto magis, quanto plus participant eiusmodi diuina. vt & docet Boethius de consolatione Philosophiæ, libro 3. & 4. & ad hoc respexisse videtur Apostolus, cum dixit ad Corinth. priori epistola, cap. 8. Et si multi dicuntur, quemadmodum sunt dii multi, & domini multi: nobis tamen vnum esse Deum patrem & dominum Iesum Christum. In quo & nos supra ad priorem & totius Codicis inscriptionem. Nec ab re Ouidius Metamorph. lib. 15.

¹ ^U - *Cæsar in urbe sua Deus est.*

- Quod & de quolibet iudice ordinario dici posset, iuxta prædicta, & cum princeps dicatur suæ, hoc est eius, in qua iudex est, ciuitatis, textu l. spadonem. de excusatio. tutor. ff. notat & Bartol. in extrauagan. ad reprimend. verbo, totius fidelitatis.
- 4 quod princeps est Deus in terris. & similiter Baldus in cap. primo. §. vlti. de prohibitio. feud. alien. per Federicum. & in cap. primo. in princip. & §. primo. de pace constantiæ. Ad hæc multa Francisc. Lucanus tracta. de priuileg. fisc. casu 136. & sequen. atque Cornel. Agrippa occultæ Philosophiæ lib. tertio, capi. trigesimo quinto. Itaque constitutiones à principibus factæ, diuales dicuntur, mox infra in hac constitutione, & alibi. Præcipuè verò adhuc, quæ pro re diuina, & in diuinæ legis temeratores hæreticos sanciantur. l. fina. infra de hæretic. omniæque à principibus recepta in commune bonum pro legibus edita diuina dicuntur. cap. fina. 16. quæstio. 3. Archidia. Geminia. & Franc. in cap. secundo. de præscript. in 6. etiam scilicet, si multa primùm ab Ethnicis ac plerisque pessimis prodierunt: quando vt † & ipse Ethnicus atque atheos

Plinius inquit lib. 27. plurima inuenit in vita Deus medica-
 mina etiam cum homo inuenerit. & Aristoteles ex professo
 lib. de causis, omnes causas illuminari à lumine primæ causæ
 docet. idque multis rationibus demonstrat Sympho. Champe-
 rius libro de vita cælitus, cap. 9. nec desunt sacra, quæ aiant,
 Deum, solem facere oriri super bonos & malos, & pluere su-
 per iustos & iniustos: Matth. cap. 5. Et vniuersa æquè euenire
 iusto atque impio, Ecclesiasticis cap. 9. & omnem sapientiam à
 Deo esse, Ecclesiastici cap. 9. & omne datum optimum, & o-
 mne donum perfectum defursum esse, descendens à patre lu-
 minum. Vnde & beatus Augustinus ad beatum Hieronymum
 episto. 28. à quocunque inquit, verum dicitur, illo donante di-
 citur, qui est ipsa veritas. & in proœmio operis de doctrinâ
 Christiana: nouerat Moses, tametsi cum eo Deus loqueretur,
 consultus ab socero suo, scilicet, vt habetur Exod. cap. 18. ex
 quacunque anima verum consilium processisset, non ei, sed
 illi, qui est veritas, incommutabili Deo scilicet tribuendum.
 Et hoc gratia gratis data, & bonis & malis communis, alia à
 7 ¶ gratia gratum faciēte, quæ tantum bonis competit, à Theo-
 logis dicitur, vt per Petrum Lombardum in epistolam Pauli
 ad Romanos, & beatum Thomam in priorem ad Corint. ca-
 pi. 12. & ad Ephes. cap. j. lectione ij. & alibi, & beatum Antoni-
 num historiæ suæ par. j. titu. 6. cap. 5. §. ij. & Barbatiam in cap.
 eam te. colum. 6. de rescrip. & ad id pertinent notata in cap. j.
 de reliq. & venera. sancto. cum simil. Dixerit autem aliquis ijs
 obesse, quòd leges multa permittant mala: sicut docet Bartol.
 in l. omnes populi. 3. quæstio. principali. de iusti. & iure. ff. vt,
 quod vsurpatissimum est, vnusquisq; ad dimidiatum rei pre-
 tium decipiat proximum. l. item si pretio. §. fina. ff. loca. & l. in
 causæ. §. idem Pomponius. de minor. & l. ij. de rescind. vendi.
 infrà. id quod & iure canonico licet, cap. 3. & 6. de emp. & ven-
 di. Idque innoxie si credamus Croto, in cap. vt animarum. de
 8 constit. quo ad eos etiam, qui decipiunt, ea sola ratione, quòd
 ad salutem animarum ius canonicum sit constitutum. At id
 non præcipit aut docet quenquam ita decipi, sed si fortè fiat,
 tolerat iudiciali foro: vt maius malum vitetur, non inde vo-
 lens vsquequaque etiam in foro conscientiæ, quo ceu vltimo
 hic rimatiùs omnia examinari & agi planiùs oportet excusa-
 ri, vt

ri, vt per Pantaleonta Calderium ad primam gloff. illius. l. 2. de resc. vend. & Fortu. Gartiam in tracta. de vltimo fine iuris ciuilis & cano. nu. 197. Vt mittam alia. Et huc vel maximè
9 pertinet, quod † leges permittant vsuras, vt titulis de his habetur. Idque videtur facere ius canonicum c. salubriter. de vsur. & quibusdam si. quod multi ita planè admiserunt, vt multas absurdas consequentias faciant, nedum contra ius naturale, & planè diuinum, verùm etiam ipsum canonicum, tradentes papam & post eum seculares potestates posse vel Iudæis permittere scenerari, & ab omnibus illis posse locari domos ad scenerandum sine scrupulo conscientiæ, vt Barbaria consil. 16. par. 4. Quod tamen fieri non posse, nec esse vsuram, quod dicitur in d. c. salubriter & si. adparet cap. super eo. & ibi not. de vsur. & cle. j. eo. ti. vt plenè & ex professo docent omnino videndi Ioan. and. in c. peccatum. de regul. iur. in Mercurialibus. & Alexander à Neuo quatuor cõsilijs quæ reperi impressa post supplementum summæ Pisanellæ dictæ. quibus & annectitur fragmentum liberarum cuiusdam Frãncisci Episcopi Cardinalis Venetini Vicecancellarij summi pontificis continens, non posse ab vlllo Mortalium illud concedi, quod & tum petitum erat. & idem tradēs appositè suffragatur Bernhard. Bustus in defensorio montis pietatis tracta. j. par. j. litera n. alphabeti 2. cum par. 3. alphabeti 2. litera h. ad si. & ad eius propositum scopum, in hoc quod est mons pietatis dictus communi vtilitati piè ac planè prospiciens, Petrus Montius lib. de re milit. 3. cap. 34. & Baptista à sancto Seuerino in l. j. de sum. tri. infrà. & Chassa. in consuetu. Burg. tit. des dro. & aper. à gens ma. §. 23. char. 4. vers. ii. ibi: dic pro limitatione. Item illud simpliciter tradit Marti. Lauden. tracta. de fis. nu. 59. & notat Floria. in l. j. de vsur. ff. & satis plenè quoque Antonius à prato veteri consilio suo, quod legitur inter consilia Alex. 45. par. 4. quod & Alexandri ipsius & cuiusdam Ioannis à Zanis proximè sequentibus consilijs comprobatur. vbi præcipuè habetur traditum, pœnam adiectam alicui quantitati soluendæ, in fraudem vsurarum adiectam censerì. sed † & docetur inter alia quæ ad id præsupponuntur, vsuras intelligi prohibitas iure etiam ciuili, ex nota. in cap. quia in omnibus. de vsur. de quo & doc.
10 in d.

144 De emendatione Iustiniani Codicis.

in d.l.j. vbi & ipsa gloss.de sum.tri.infrà. Facitque Marfilius
 consil. 58. & multi recentiores ac veteres de his etiam spe-
 11 cialibus voluminibus tractantes auctores. Illudque † constat
 quantumuis à legibus censeantur vsuræ permissæ, illas acci-
 pi debere permissas leuiori permissionis modo, qui conui-
 uentiæ dicitur & dissimulationis pœnæ imponendæ, si fortè
 aliquando opus est, ob maius malum vitandum. Quod ita
 quidem facit, vt etiam in diuersis personis consideratum re-
 ijci debeat, vel minoris electione: vt habet cap. duo mala. &
 seq.13. dist. in eoque l. quoties nihil. vbi gloss. de reg. iur. ff. &
 cap. in obscuris. vbi beatus Antoninus. de reg. iur. in 6. quan-
 12 do quidem tum minus † malum comparatum ad maius, subit
 rationem boni, & ita eius electio bona est: vt scripsit Aristo.
 Ethicorum lib. 5. & Rhetori. j. facitque cap. David. & seq.
 22. quæstio 4. & quod Accursius ait in l. ius pluribus. de
 iust. & iur. ff. bonum esse amittere capam, chlamydem di-
 xeris, potius, quàm occidi à latrone. Equidem in hoc di-
 citur Iob cap. j. cuncta daturum hominem pro pelle sua.
 Fabulatur etiam commodùm Archidiaco. in cap. statutum.
 col. 9. de rescrip. in 6. quòd secundum quosdam dictio, sal-
 13 tem, † est coniunctio disiunctiua, tracta à captiuis, qui di-
 cunt: omnia nostra habe, saltem nobis vitam concede pro
 salute. ad hoc & tex. in cap. consilium. de obseruatio. ieiunio.
 & in cap. priuilegia 3. dist. & cap. denique. §. j. & seq. 4. dist.
 gloss. Archi. & Præpos. in cap. ab exordio. dist. 35. & gloss.
 in proposit. in cap. lege. 10. dist. Bar. in d. l. j. 5. opp. & ibi
 cæteri. infrà. de sum.tri. Gartia. d. tracta. de fi. iur. ciuil. &
 cano. Syluester Prierius in sua rosa aurea tracta. 3. qui inscri-
 bitur de quæstio. impertinen. casu 22. vbi docet olim ea ra-
 tione scenerari permissum Iudæis. quibus tamen & idem
 prohibitum est, vt diligenter adnotat prædictus Alexan-
 14 der à Neuo. vnde & nulli † scenerandum, vt aliàs non no-
 cendum, aut maioris, vt vel belli vitandi mali causa, per-
 missum, secundum quod dictum est, intelligi vult cap. vlt.
 14. quæstio. 4. Ait verò etiam Prierius prædicto tracta. casu
 15. leges non potuisse prohibere omnia, quæ sunt contra
 virtutem: quia dantur multitudini: vbi sunt plerique vir-
 tute deficientes: ideò prohibere tantùm destruentia homi-
 num

num societatem. & similiter dixit cum Vlrico Ioan. à turre
 Crem. in cap. j. dist. j. & propterea dixit beatus Augustinus
 15 epif. 54. leges ciuiles † medias esse inter Christum & diabo-
 lum. quæ nihilominus donum Dei ac sic diuinæ dicuntur,
 vel quòd affectu omnino, & re, quantum videtur commo-
 dum, Dei voluntati adnitantur, quantum fieri potest com-
 modè bonum amplecti, malum reijci, vel minoris electio-
 ne curantes: iuxta l. 2. & si. de legib. ff. & quod suprà di-
 ctum est. Vnde & magistratus tolerare posse mala quæ-
 dam, vt peiora vitentur, tradunt quæsitores illi docti hæ-
 reticæ prauitatis in malleo maleficarum, par. 3. q. 18. vt de
 lupanaribus fit, & tradetur in cap. inter opera. de sponsa.
 per Baptistam in d. l. j. num. 46. & Ias. num. 57. de sum. tri.
 & fid. cath. infrà. & Campefium tracta. de dote q. 49. videli-
 cet, ne nocentior grassetur, & passim vagetur libido, omniá-
 que turbentur libidinibus, vt scribit beatus August. lib. de
 lib. arb. de quo, & de ciuitate Dei lib. 14. cap. 18. & Ioan.
 Ekus, de sancta Magdalena homilia j. addens tamen hæc co-
 ram pijs auribus tractanda syncerius. neque certè ideò pro-
 fitutis licere debere quicquid libet, nec permittenda esse eis
 omnia offendicula, quibus imponant simplicioribus, cum
 scandalo iuuenum & puellarum: vt & intelligamus omnino
 quantum minùs fieri potest, hæc toleranda, & quantum ma-
 gis possibile est, commoda ratione reprimenda, nec sinenda
 omnino, si in iudicium veniant, abire impunita. in quo sanè
 competere videtur illud quod ait Leo papa epif. 70. ad Ru-
 sticum Narbonensem Episcopum, de eo, qui pœnitentiam
 professus, incontinentiæ metu copulam vxoris elegit, quòd
 rem fecisse venialem videatur: in quo tamen inquit, non
 regulam constituimus, sed quid sit tolerabilius, estimamus.
 aut magis illud, quod ex beato Chrysoftomo relatum est,
 31. quæstio 2. cap. hac ratione. quod permittimus nolentes,
 præcipimus: quia malas hominum voluntates ad plenum
 prohibere non possumus. & quod habetur in cap. cum iam
 16 dudum. de præb. cum † multa per patientiam tolerantur, quæ
 si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non de-
 beant tolerari. Cæterùm pro iuris huius Romani, quo plu-
 rimùm vtimur, ad probatione diuina, inter alia facit Apo-
 stolus

stolus spiritu Dei plenus. Imprimis capit. 8. epistolæ ad Hebræos, cum ait : Dicendo autem nouum, veterauit prius, scilicet testamentum. In quo lex prima. & l. cum in secundo. de iniusto, rupto, & irri. testa. ff. l. sancimus. infra de testam. Item, cap. 9. eiusdem epistolæ, cum ait: Vbi testamentum, necesse est, intercedat mors testatoris. testamentum † enim in mortuis confirmatum est. aliôquin nondum valet donec viuit, qui testatus est. In quo l. quarta. de adimen. lega. l. cum hic status. de donatio. inter vir. & vxor. ff. Prætereà Actorum 16. cap. cum ait : Cæsos nos publicè indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem : & nunc occultè nos eiiciunt ? & cap. 22. Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare ? in quo l. septima. ad legem Iuliam de vi publi. & l. secunda. ad legem Cornel. de siccar. ff. & Alcia. in l. licet capitalis. de verborum & rerum significatio. & multa vulgata, & bonorum autorum complures loci: ac denique Act. cap. 25. dicens : Non est Romanis consuetudo damnare aliquem prius, quàm is, qui accusatur, præsentibus habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur, quod & iuri Hebræis consueto imprimis conuenire testatur quoque ipsum euangelium Ioan. cap. 7. ex Nicodemi verbis ad Iudæos, & cap. 8. ex sermone Christi habito cum adulterij postulata muliere. In quo l. si adulterium cum incestu. §. incestum autem. ff. ad legem Iuliam de adulte. l. rescripto. §. si quis accusatorem. & ibi nota. de muner. & honor. Cæterùm, Docto. ad l. si quis in hoc genus. infra de episcop. & cleri. & l. absentem. de pœn. ff. & quantum ad ciuilia attinet similiter l. 5. §. in primis. versic. vlti. de reb. eo. Item Angel. in hoc ad l. reos. infra de accusa. Benedict. Plumbi. in repeti. §. ad crimen. l. accusatore. ff. de public. iudic. Floria. in disputa. cui initium : Inquisitus. dubio j. parte ij. Platea in l. si apparitor. de cohortali. infra. Bald. in cap. veritatis. colum. 3. de restitu. spoliato. l. eos, qui de modo mulct. infra.

- 1 *Nouellarum nomine.*) Videtur loqui de † autenticis, inquit Accursius. quos & verum est. quæ tamen non ita à Iustiniano, sed *ναγαί*, quemadmodum prædixerat, sunt vocatæ, quia tandem ex factis nouiter emergentibus factæ: sub eoque nomine compendiosius à Iuliano Patritio traductæ. Porrò cum tandem

dem reuiuiscerent legum studia ab incerto autore ad verbum quanta visum est diligentia, traducta authentica libuit nominare, voce & ipsa Græca, & à Latinis antea autoribus vsurpata, & quòd etiam originariam quandam & solidam notet auctoritatem accõmodatissima, vt discere licet ex scriptis à Budæo in cõmentarijs Græcis, & Alciato in Parergis. Hoc nostri primùm nescientes fabulati sunt nouellarum librum alium, fuisse à Iustiniano prius editum, sicut Codicem quem emendatum postea hoc abrogauit: sicque authenticorum libro posteriore, abrogatum prius à se editum nouellarum librum: ex quo tamen declarationes & adiumenta authenticis non contraria peti possent: vt traditum est à Baldo in auth. hoc amplius col. j. de fideicom. infra, de quo & Cepola in auth. sed nouo iure. col. 3. de ser. fugi. & alij sæpè. referturque ex ijs nouellis primùm versis textus à Gratiano in cap. non liceat. 19. q. 3. cæterùm vide Hermenopulum in sua Epitome tit. j.

§. *Repetita. Cuius scripturam ad similitudinem nostrarum institutionum & digestorum sine ulla signorum dubietate conscribi iussimus, ut omne quod à nobis compositum est hic, & in scriptura, & in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat: licet ex hac causa in ampliorem numerum summa*
 1 *huius Codicis redacta est.*) Notare licet † inde, decere cuiusque compositionem & scriptura & sensu facilem esse, quantum fieri potest, atque ideò non verendum quantum oportet prolixum esse. nam scriptura vocis vicem agens, ad proferendam intentionem nostram inuenta putatur. itaque quoad eius fieri potest, perfectè id exequi debet. Et refert Aymarus Ri
 2 uallius historię iuris ciuilis lib. 5. Sex. Pedium † Iureconsultum ad edictum quinque & viginti libros scripsisse: in quorum vltimo notas non esse literas ait: eoque argumento scribentes syllabas aut dictiones compendarijs notis confutari, cum è literis syllabæ, è syllabis dictiones fiant: sicut oratio ex dictionibus conficitur: eiusq; patrem Guigonem Riualium iureconsultum aliquando dixisse, notas multorum imperitiam excusare, qui in barbarismum aut solæcismum cum alijs modis, tum si promiscuè literis aut casibus vterentur, inciderent, vnde libenter notas dubitantes vsurpant. quarum apud veteres, nostros quidem scilicet, vsus nullus erat: sed

vt celeriter comprehenderent, voces quasdam è communi consensu primis literis notauerunt. Quod etiã tanquã periculosum vitandum in iudicijs siue rescriptis tradit Gomefius in regul. cancell. de ann. possess. q. 32. Scribit etiam Berẽg. Fernandus ad l. in quartam. cap. 2. artic. 2. ad leg. Falci. ff. abbreviationem scripturæ † multoties causam præbere falsitati, vnde aresto Tolosano, se in eo negotio postulante, decisum, datum literarum cancellariæ Regiæ non scribi per abbreviationes siue notas. certè & Pedij illius autoritate in l. sed cùm patrono. de bon. poss. ff. pronuntiatur, notis scriptas tabulas non contineri edicto, quo prætor bonorum possessio nem ex tabulis pollicetur. vnde † testamentum dicitur non posse fieri notis. de quo & in l. hac consultiff. ad fi. de testa. infrà. & in l. Gallus. §. idem credendum. de lib. & posth. ff. & alibi multa. Cæterùm celebratissimus ille Cæsar Augustus † proditur à Tranquillo, præcipuam curam duxisse sensum animi quã apertissimè scribere: & si verbis ita vel scriptis minus sæpe gratiæ infit. & inquit Plinius Cæcilius lib. 5. epif. ad Apollinarem, primum se † officium scriptoris existimare, vt titulum suum legat, atque identidem interroget se quid cœperit scribere, sciãtque si materiæ immoratur non esse longum, longissimum si aliquid accersit atque attrahit. quo dicto nosmet accusari videbimur forsitan, ceu multa præter rem adnotantes sæpe. At nos contrà excusari eodem videmur nobis, nihil præter titulum ipsum nostrum agentibus, ac certè semper quantum visum est, conantibus, ne incommodiùs aliquid & frustra notaremus. quanquã fateor, nunc exscribentes & emendantes hæc omnia, quæ iuniori feruore quondam cum alijs varijs & multis omnino scripsimus, plura inconcinniora offendimus: quæ non attigimus, curis continuis & negotijs pluribus intereã etiam impediti, properantes, & aliquantùm commoda & minimè mala arbitantes. de quibus tamen aliorum magis sit iudicium, oportet, studiosorum scilicet & proborum. quibus certè omnia nostra sudant: & scilicet alijs, vt tales fiant.

*Sed quis (vt ille ait,) in hoc adeò mortalis munere vitæ,
Quis nunc tam bonus est sub aperti lumine solis,
Qui nostras aliquo chartas dignetur honore,*

*Excipiāt ve domo gratas, & munere donet,
 Quamlibet exiguo, nec fortè remittat inanes?
 Ille autem iratis plangentes pectora palmis,
 Et pedibus redeant nudis, & acerba dolentes,
 Sæpè mihi quod frustra ierint, conuitia dicant,
 Sæpè reuertantur nudæ inuestésque puellæ,
 Et miseræ vacuas iterum referantur ad arcas.
 Et genibus sedeant gelidis capita ægra tenentes.
 Hanc etenim sedem, quoties spe lusit inani,
 Euentus, repetunt, atque hæc sua limina seruant.
 Nulla quidem musis nunc est reuerentia, lingua
 Nullus honor, docta quantumuis voce diserta.
 Nec quisquam est hodie, qui per benefacta mereri,
 Ut quondam, studeat præclaræ nomina fame.
 Quin potiùs lucro insistent, & rebus inherent
 Augendis quocunque modo, quasunque per artes
 Nunc homines, mos est ut temporis huius auaras
 Semper habent sub veste manus, dum crescat & arce
 Clausuras grauidæ congesta pecunia rumpat.
 Vnde nec impendens tantum quis donet amico,
 Quantum decedat deterso æruginis ari.
 Quòd si fortè aliquis quicquam petat, ocyus inquit:
 ἀπώτερόν ἢ γόνυ κνήμας.*

At etiam, vt sacra monent, adhuc modicum aliquantulum-
 que sustineamus: nec defatigemur animis nostris defi-
 cientes: donec aliquando tandem his mundi tricis
 expediti, occurramus omnes in virum perfe-
 ctum, & quiescāmus in eo, qui est ex-
 pletio nostra, salus, & quies cre-
 dentibus omnino.

Amen.

F I N I S.

ὁ θεὸς ἰλασθεὶ μοι τῶν ἁμαρτιῶν.

Errata hac prima editione admiffa,
SIC E M E N D A B I S.

Pag.2.lin.22. facer mufis, lege, focer Mofis. pag.3. lin.2. char.
lege,chao, pag.7.lin.19. ποιη, lege, ποιημ. pag.8. lin.35. ישועה lege,
ישועה. pag.9.lin.18. quod ita habetur ;, expungito & punctum
diftinctionis abfolutæ inibi adponito. Pag. 11. lin. vlti. mari-
tum. lege,meritum. pag.26.lin.30.articu.lege,ac. pag.31. lin.9.
fauenfis.lege,fanenfis. pag.32.lin.28.de lege,dan. pag.43. lin.3.
florem. lege,floreum. pag.56.lin.penul. caff.lege,caft. pag.61.
lin.17.in l.lege,in d.pag.62.lin.21.& Ioannem.lege,& per Ioã-
nem.pag.68.lin.35.in l.lege,in d.pag.80.lin.2.que.lege,qui,vel
quò.pag.81.lin.2.cygand.lege,Cygaud. pag.99.lin.antepenult.
chamanes.lege,chamaues.

Ob. G. nr. 934

